

Lietuvų totoriai

Nr. 1–3 (113–115)

2008 m. sausis–vasaris–kovas

ISSN 1822–2072

ŠIAME NUMERYJE:

- 4** TIES IŠNYKIMO RIBA
- 6** Motiejus Jakubauskas: „Gyventi ir dirbti dėl visų žmonių gerovės“
- 8** Motiejaus Jakubausko iniciatyva atgarsio sulaukė Vinkšnupiuose
- 9** Посещение Манысы
- 10** Община Литовских татар вчера и сегодня
- 14** Неизвестные страницы судьбы Ольгерда Кричинского
- 17** Sąsiedzkie wspomnienia o Tatarach
- 20** Wrocławski mizar
- 26** JOKŪBO DZIENAJEVIČIAUS DIENORAŠTIS
- 30** Generolas leitenantas Konstantinas Biciutka

Apsilankymas Manisoje

Dr. ADAS JAKUBAUSKAS
Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas

2008 kovo 18–22 dienomis, Turkijos Manisos miesto muftiatao ir merijos kvietimu, kartu su Turkijos Respublikos

ambasadose Lietuvoje patarėju religijos klausimais ponu Mehmetu Eminu Kisalu lankėmės šiame mieste. Manisa planuoja susigiminiuoti su Lietuvos sostine Vilniumi. Tai pakankamai didelis Turkijos mie-

(Nukelta į 2-ą psl.)

A. Jakubauskas sveikina Manisos muftiją poną Namiką Hisarą

A. Jakubauskas su Manisos miesto meru Biulentu Karu

Kauno apskrities totorių bendruomenės vaikai kartu atšventė Naujųjų 2008-ųjų metų pradžią

Naujųjų 2008-ųjų metų pradžią Kauno apskrities totorių bendruomenės va-

ikai šventė Kauno įvairių tautų kultūros centre sausio 6 dieną.

(Nukelta į 6-tą psl.)

Apsilankymas Manisoje

(Atkelta iš 1-o psl.)

stas, vos keturiasdešimt kilometrų nutolęs nuo Izmiro, esančio prie Egėjo jūros. Administraciniu požiūriu Manisa – didelis konglomeratas, kuriam priklauso aplinkiniai miestai ir gyvenvietės. 2007 m. gyventojų surašymo duomenimis Manisoje ir regione gyveno 841 059 gyventojai.

Manisos regionas nuo seniausių laikų yra laikomas vynuogių kraštu, jame auga didžiausi šalyje vynuogynai. Paskutinius dešimtmečius regione taip pat sparčiai plėtojama pramonė. Tradiciškai mieste švenčiama Vynuogių derliaus nuėmimo šventė. Legenda byloja, kad sultono Suleimano Šauniojo, gyvenusio 1494–1566 metais, motina sultonė Aišė, atvykusi į Manisą, susirgo. Norėdamas jai pagelbėti, sultonas sukvietė įžymiausių miesto gydytojus, kurie iš daugybės prieskonių rūšių sukūrė tepalą. Šis mišinys buvo pavadintas „Pasta Mesir“. Kai sultonė pasveiko, šią pastą imta laikyti vaistu nuo visų ligų. Džiaugdamasi savo pagijimu Aišė liepė duoti vaisto visiems sergantiems miesto žmonėms. Nuo tada kiekvieną pavasarį miesto gyventojai rengia festivalį „Mesir Madžunu“. Jis prasideda šalia mečetės Muradijė, pastatytos pagal didžiojo architekto Sinano projektą. Stebuklingam sultonės Aišė pagijimui atminti nuo miesto mečečių stogų susirinkusiems dalijama „Pasta Mesir“, o mieste prekiaujama saldumynais, kurių pagrindą sudaro minėtas mišinys, kuris, ir dabar tikima, gydo nuo visų ligų! Ši šventė yra plačiai žinoma visoje šalyje, joje tradiciškai lankosi šalies ministras pirmininkas, kiti aukšto rango politikai, užsienio šalių ambasadoriai, meno kolektyvai bei delegacijos iš susigiminiavusių miestų, kaimyninių šalių pasiuntiniai. Šiomet šventės svarbiausias akcentas buvo folkloro kolektyvo iš Kosovo pasirodymas. Festivalis labai panašus į Kauno ar Vilniaus miestų dienas, kurių metu gatvėse pilna žmonių, vyksta teatralizuotos eitynės, koncertai.

Būtent festivalio „Mesir Madžunu“ metu mums teko lankytis Manisoje. Apsilankymo tikslas – užmegzti ryšius su miesto muftiatu bei merija.

Pirmąją vizito dieną susitikome su Manisos muftijumi ponu Namiku Hisaru, su kuriuo aptarėme tolimesnio bendradarbiavimo perspektyvas. Susitikimas užtruko ilgiau nei valandą. Muftijus domėjosi Lietuvos totorių bendruomene, jos istorija, klausinėjo apie problemas. Jis buvo pakviestas patogiu jam laiku atvykti į Lietuvą, susitikti su Lietuvos totorių bendruomenės nariais. Susitarta, kad šis vizitas galėtų įvykti 2008 m. birželio mėn. pabaigoje.

Muftijus ruošėsi išvykti į mažąją piligrimystę (umrą) Mekoje, todėl visus reikalus jis pavedė tvarkyti savo pavaduotojui ponui Mehmetui Erdoganui, kuris visą laiką rūpinosi mūsų darbotvarka. Tai nepaprastai šiltas ir mielas žmogus, ilgą laiką dirbęs kito

LTBS pirmininkas dr. A. Jakubauskas, Manisos muftijus Namikas Hisaras ir Turkijos ambasados patarėjas Mehmetas Eminas Kisalas

A. Jakubauskas sveikina Manisos muftijaus pavaduotoją poną Mehmetą Erdoganą

regiono muftijumi. Rytojaus dieną muftijaus Namiko Hisaro pavedimu buvo sukviesta komisija, susidedanti iš Manisos regionui pavaldžių muftiatų vadovų. Jai buvo pavesta parengti protokolą dėl paramos Lietuvos totorių bendruomenei. Posėdis, kuriame dalyvavome ir mes su ponu Kisalu, užtruko apie trejetą valandų. Komisija nusprendė, kad Manisos miesto muftiatas kasmet rengs religijos ir poilsio stovyklas Lietuvos totorių bendruomenės jaunimui Turkijoje, prisidės prie mečetės komplekso Vilniuje statybos, rems laikraštį „Lietuvos totoriai“, padės remontuoti senąsias mečetes, prisidės prie statomų bendruomenės namų įrengimo Nemėžyje ir Keturiasdešimt totorių kaime. Ši parama, be jokios abejonės, bus labai sviri Lietuvos totorių bendruomenei.

Kitą apsilankymo Manisoje dieną buvome pakviesti į susitikimą su Manisos miesto meru ponu Biulentu Karu, kuris oficialiai pareiškė, kad Manisa sieks susigiminiuoti su Vilniumi. Per Turkijos Respublikos ambasadą Lietuvoje Vilniaus merui Juozui Imbrasui bus perduotas oficialus laiškas, kviečiantis draugauti abu miestus. Tos pačios dienos popietę susitikome su buvusiu Turkijos Respublikos parlamento vadovu, dabar Turkijos parla-

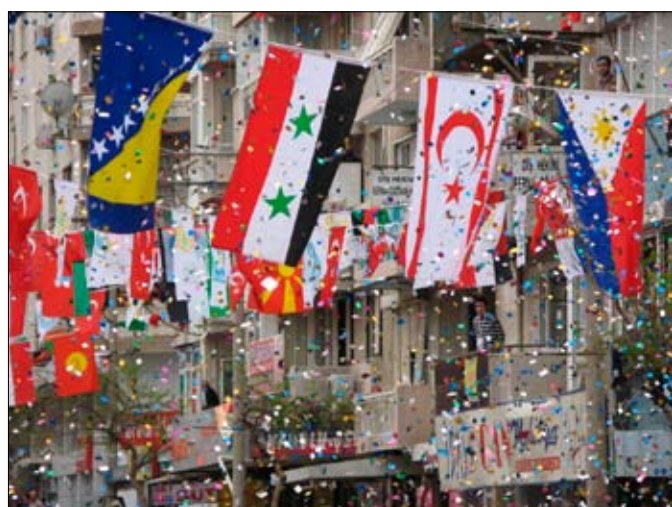
Mehmet Emin kalbasi su Manisos regiono muftijais

Bendra Manisos muftiato ir Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos komisija

Mehmetas Eminas, buvęs Turkijos parlamento vadovas Biulentas Arinčas ir Adas Jakubauskas

Įvairių šalių vėliavos, iškabintos miesto gatvėse šventės metu

mento deputatu ponu Biulentu Arinču.

Prieš porą metų, eidamas Turkijos parlamento pirmininko pareigas, ponas Biulentas Arinčas buvo atvykęs vizito į Lietuvą ir, lankydamasis Kaune, susitiko su Lietuvos totorių bendruomenės atstovais. Tuomet su juo buvo aptartos aktualiausios Lietuvos totorių problemos. Sužinojęs apie mūsų viešnagę Manisoje, ponas Biulentas Arinčas panorio susitikti su mumis ir atvyko į miesto meriją. Jis puikiai prisiminė susitikimo Kaune detales, klausė, kaip sprendžiamas žemės grąžinimo Vilniaus mieste klausimas, domėjosi kitomis Lietuvos totorių bendruomenės gyvenimo detalėmis.

Teatralizuotos janyčarų eitynės

Šoka folkloro kolektyvas iš Kosovo

Viešnagės Manisoje metu mums teko lankytis Salihli mieste ir susitikti su vietos muftijumi ponu Karabey'umi Ozdemiru.

Grįžtant į Vilnių, ponas M.E. Kisalas nuvyko aplankyti šeimos, gyvenančios šalia Stambulo, aš trumpam apsisitajau Stambule, lankiausi Mėlynojoje ir Aya Sofia mečetėse, susitikau su televizijos TRT režisieriumi, Krymo totoriumi Zaferu Karatay'umi, kuris prieš dvejus metus su žmona Neše Karatay ir kūrybine grupe lankėsi Lietuvoje ir sukūrė filmą apie Lietuvos totorius. Taip pat buvau susitikęs su muziejaus „Top Kapi“ direktoriumi Ilberu Ortaili, kuriam padovanojau pernai Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje surengtos parodos „Lietuvos totoriai – kariai“ katalogą.

Osmanų laikų janyčarai

Ties išnykimo riba

IPOLITAS MAKULAVIČIUS

Nagrinėdamas Lietuvai aktualią problemą apie gyventojų skaičiaus mažėjimą susimąščiau. O kaip kinta mūsų, totorių, kurių protėviai atsikėlė į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę prieš šešis amžius, skaičius? Kiek jų bus po keliasdešimt metų? Ar iš tikro mes būsime asimiliuoti, susiliesime su kitomis tautomis ir tik mūsų mažos tautelės vardas išliks istorijos puslapiuose?

Pamąstymui noriu pateikti duomenis apie Lietuvos gyventojų skaičius.

2001 metų surašymo duomenimis Lietuvoje buvo 3 mln. 484 tūkstančiai nuolatinų gyventojų. Po 1989 metų surašymo jų sumažėjo 190,8 tūkst. (5 proc.), natūralus prieaugis sudarė 33,7 tūkst. gyventojų (gimė 546,1 tūkst., mirė 512,4 tūkst.), neigiamas migracijos saldo – minus 224,5 tūkst. gyventojų (atvyko 72,2 tūkst., išvyko 296,7 tūkst.). Šis naujas mūsų visuomenės reiškinys prasidėjo 1992 metais – iki tol nuolat augęs gyventojų skaičius ėmė mažėti. Pagrindinė priežastis – Lietuvos gyventojų emigracija.

O emigracija labai didelė – tiek deklaruota, tiek nedeklaruota. Nuo 1990 metų emigravo 447 tūkst. šalies gyventojų. Gyventojų ir toliau mažėja. 2007 metų pradžioje Lietuvoje gyveno 3 mln. 384,9 tūkst. žmonių, arba 99,1 tūkst. mažiau nei 2006 metais. Prognozuojama, kad šalyje žmonių dar mažės. 2050 metais Lietuvoje gyvens apie 2 mln. 565 tūkst. gyventojų.

Tam tikrą vaizdą apie gyventojų sudėties pokyčius galima susidaryti iš kai kurių 2007 metų pradžios skaičių. Vyrų buvo 1 mln. 577 tūkst., moterų – 1 mln. 807,9 tūkst. Šimtui vyrų teko 115 moterų. Ypač ryškus skirtumas vyresniame amžiuje. 2006 metais gimė 31,3 tūkst., mirė 44,8 tūkst. žmonių, įregistruota 21,2 tūkst. santuokų ir 11,2 tūkst. ištuokų. Pagal skaičius matome, kad mirė net 13,5 tūkst. daugiau nei gimė, o skyrybų daugiau nei pusė susituokusių.

Remdamasis Raižių mečetės buvusių imamų Mustafos Chalecko ir Danieliaus Makulavičiaus atliktų apeigų užrašais noriu pateikti statistinius duomenis, kurie apima 1965–1995 metų laikotarpį, apie mūsų krašto tautiečius. Netgi tuo laikotarpiu pas mus vyko

ryškus gyventojų skaičiaus mažėjimas.

Per šį trisdešimties metų laikotarpį totoriškų santuokų buvo 117, t.y. imamo santuokos malda skaityta 117 porų. Vidutiniškai įvykdavo 4 santuokos per metus. 1971, 1972 ir 1983 metais įvyko po 6 santuokas, o 1989 metais – net 7 vedybos. Tuo tarpu 1974 metais įvyko tik vienos vedybos.

Susituokė 6 poros, turinčios daugiau kaip 50 metų amžiaus. Iš sutuoktų 117 porų išsituokė 25 poros. Minėti skaičiai apima dabartinės Alytaus apskrities, Kauno bei kitas totoriškas šeimas, susijusias su Raižių mečete.

Ar galėjo per minimą laikotarpį (1965–1995 m.) būti daugiau totoriškų santuokų? Matyt, taip, nes gyvenusių Raižių, Adamonių, Butrimonių, Bazorų, Eičiūnų, Trakininkų, Vaikutiškių, Žadiškių kaimuose ir Alytaus mieste 31 totoriškoje šeimoje gimusių vaikų skaičius siekė 112, iš jų 58 jaunuoliai bei jaunuolės sukūrė mišrias šeimas. Tuo metu kai kuriose šeimose vaikų skaičius siekė 5–7, iš jų 3–4, o kai kuriose net ir visi kūrė mišrias šeimas. Matome, kad netgi tuo laikotarpiu pas mus asimiliacija buvo didelė.

Pasiteiravus dabartinių mūsų jaunųjų imamų apie sutuoktas totoriškas šeimas po 1996 metų, jie atsakė, kad suskaičiuoti pakanka vienos rankos pirštų.

Per minimą 1965–1995 metų laikotarpį totoriškose šeimose gimė 179 vaikai, t.y. tiek kartų tie du imamai perskaitė azano malda. Gali būti, jog azano malda nebuvo perskaityta tų imamų visiems per tą laikotarpį gimusiems vaikams, nes galėjo gimusius vaikus pakrikštyti (azanyti) kiti apeigas išmanantys ir skaitantys Šv. Koraną žmonės (kurandžėjai). Tokia procedūra pas mus įprasta, ypač tarp giminių ir kaimynų.

Palyginę susituokusių porų ir gimusių vaikų skaičius matome, kad vaikų skaičius nedidelis, nesiekia netgi dviejų vaikų šeimoje.

Pokario laikotarpiu (1945–1966 m.) gimusių vaikų skaičius buvo žymiai didesnis. Minėtose vietovėse totoriškose šeimose tada vidutinis vaikų skaičius viršijo 3. Vėliau esant mažam santuokų skaičiui yra dar ir mažas vaikų gimstamumas.

Anksčiau mūsų totoriai mišrias šeimas kūrė su kitų tautybių vietos gy-

ventojais, o dabar jau tokios santuokos kuriamos su Europos Sąjungos bei musulmoniškų šalių piliečiais ir netgi pasiekė kitus kontinentus. Emigracija palietė ir mūsų totorius. Tiesa, totoriai emigruodavo ir carinės Rusijos bei tarpukario Nepriklausomos Lietuvos laikais. Tačiau tada užsidirbę pinigų kai kurie grįždavo, pirkdavo žemės, kurdavo turtingesnę ateitį. Kitiems sugrįžimą sustabdė sovietinis valdymas. Ar sugrįš dabartiniai emigrantai, parodys ateitis.

Toliau noriu pateikti mirčių statistiką. Per minėtą laikotarpį mūsų gerbiami du imamai palydėjo amžinam poilsiui 318 asmenis, – 163 moteris ir 155 vyrus. Juos visus priglaudė Raižių ir Bazorų totoriškos kapinės (miziarai). Vidutiniškai netekdavome 10,6 tautiečio per metus. Dabar šis skaičius dar didesnis. 2002 metais mirė 17, 2003 m. – 8, 2004 m. – 14, 2005 m. – 15, 2006 m. – 9, 2007 m. – 17 tautiečių.

Amžinam poilsiui palydėtų tautiečių skaičius yra didelis, nes Raižių mečetė visą laiką buvo veikianti. Ji visą laiką turėjo dirbančius imamus, o Raižių ir Bazorų žemė mirusiųsius priimdavo. Štai ir yra atsakymas, kodėl mūsų krašte tiek daug išlikusių senkapių su veikiančiomis Podjavorų kapinėmis, kurių plotas siekia 2 ha. Senkapiai yra išlikę ir kitose vietovėse: Bazorų, Raganiškių, Adamonių, Kerų (Caraučiznos) kaimuose. Tai vietovės, kur pirmieji totoriai įsikūrė XV–XVI amžiuje.

Vietovės, kur šiuo metu gyvena ar gyveno totoriai, bet nėra išlikusių senkapių, matyt, kūrėsi vėlesniu laikotarpiu. Žinoma, kad Eičiūnų ir Žadiškių kaimuose totoriai įsikūrė tik 20 amžiaus pradžioje. Pavyzdžiui, Žadiškių kaime 20 amžiaus pradžioje įsikūrė Simono Jakubausko šeima. Ji turėjo žemės valdą Vaikutiškių kaime, kurią pardavė generolui Ipolitui Janušauskui. O šią ją pirkto savo sūnėnui Aleksandrui Janušauskui. Už gautus pinigus Simonas Jakubauskas pirkto Žadiškių kaime didelę 200 ha žemės valdą. Vėliau šią žemę jis padalijo savo keturiems sūnums: Jonui, Motiejui, Adomui ir Amuratui. Kiti totoriai Žadiškių kaime kūrėsi vėliau, tapdami minėtų šeimų žentais ar ten pirkdami žemės sklypus. Panašiai totoriai kūrėsi ir Eičiūnų kaime. Todėl tie kaimai neturi senkapių.

Viena iš seniausių vietovių, kurioje

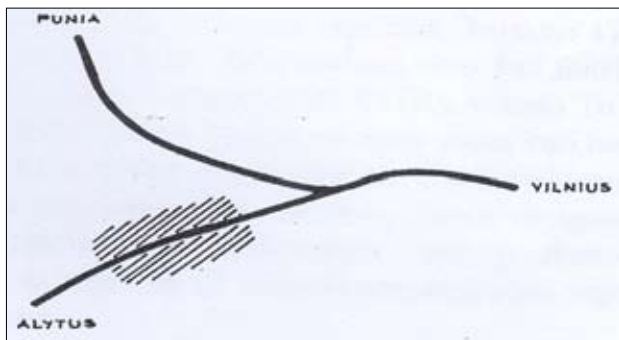
gyveno totoriai, yra Bazorų kaimas. Yra išlikusios žinios apie to kaimo atsiradimą. XV a. pabaigoje karalius Aleksandras dovanavo totorių kunigai-kščiai (kniaziui) Bazarui žemės valdas, vadintas Ordovčizna ir Milkovaščizna. Matyt, tos vietovės nuo Bazaro vardo pavadintos Bazorų kaimu, o palikuonys gavo Bazarausko pavardę. Jie vėliau valdė dar Raganiškes ir Taucionis. 1779 metais Bazarauskai Raganiškių žemės valdą pardavė Juzefui Baranaukskui. Mano manymu, kitos Bazorų kaime gyvenusių totorių pavardės kilo nuo Bazaro sūnų ar kitų palikuonių vardų.

Pagal 1795 metų gyventojų surašymą Bazorų bajorkaimyje gyveno 39, Raižių bajorkaimyje – 156, Butrimonyse ir jo apylinkėse – 42 totorių kilmės gyventojai. Dabar Bazorų kaime gyvena viena totorių šeima.

Informaciniame leidinyje „Butrimonys“, išleistame 2007 metais, teigiama, jog Butrimonių miestelio atsiradimas prasideda nuo totorių įsikūrimo tose vietovėse.

Šiame leidinyje rašoma:

Kai kurie istorikai mano, kad Butri-

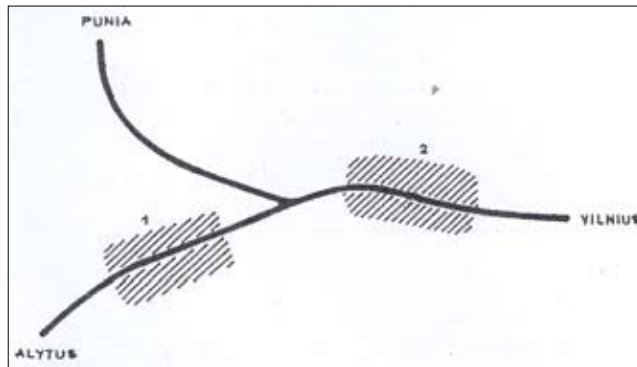
1 schema XIV a. pabaigos - XV a. pirmosios pusės retrospektyvinė schema

monys buvo viena iš Vytauto į Lietuvą atkeltų totorių gyvenamųjų vietų. Totoriai čia galėjo būti apgyvendinti apie 1397–1398 m., o po Vytauto mirties gal dar ir 1438 m. Kad totoriai gyveno Butrimonyse, liudija 1 schema, kurioje šios tautybės žmonių užimta teritorija pavadinta „Totorių priemiesčiu“ («Татарская Слабода»). Totoriai galėjo būti įkurdinti abipus Vilniaus–Alytaus kelio bei į rytus nuo šių trijų kelių susikirtimo mazgo.

Totoriai buvo įkurdinti ne tik Butrimonyse, bet ir Bazoruose, vėliau Raižiuose. Rašoma, kad 1889 m., perkeliant mečetę iš Bazorų į Raižius, joje buvęs altorius („number“), padarytas

1684 m. Viena Butrimonių miestelio gatvė 1787 m. buvo vadinama Totorių gatve.

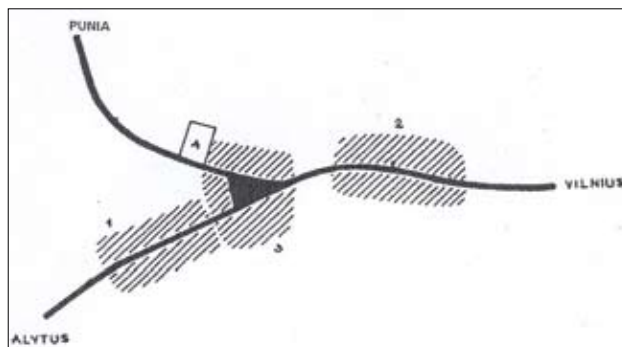
Butrimonių kaimas (2 schema) rašytiniuose šaltiniuose (Trakų žemės teismo

2 schema XVI a. antrosios pusės retrospektyvinė schema. 1 - Totorių priemiestis, 2 - kaimas

knogos) pirmą kartą paminėtas 1699 m. 1720 m. gyvenvietė jau vadinama miesteliu, kuriame 1765–1766 m. gyveno 240–282 žydai. Žydų buvimas rodo, kad Butrimonys buvo miestelis, galėjęs susiformuoti iki 18 a. vidurio. To paties vardo kaimas galėjo įsikurti Valakų reformos metu, kuri buvo vykdoma 1556–1563 m. Trakų kunigaikštystėje. Butrimonių miestelio raida būdinga daugeliui Lietuvos miestelių. Pirmas raidos etapas susijęs su kaimo įkūrimu netoli egzistavusios „totorių gyvenvietės“. Antrasis susietas su miestelio (3 schema) atsiradimu jau esant ir totorių gyvenvietei.

Pirmoje schemoje matome, kad trijų

3 schema XVII a. antrosios pusės - XVIII a. pirmosios pusės retrospektyvinė schema. Užstatytos teritorijos ribos sąlygiškos. 1 - Totorių priemiestis, 2 - kaimas, 3 - miestelis, 4 - spėjamoji koplyčia.

kelių sankirtoje prie kelio į Alytų įsikuria totoriai. Antroje schemoje parodyta, kad XVI amžiuje prie kelio į Vilnių susidarė kaimas, o trečioje schemoje jau matome ir miestelio atsiradimą. Kiek dabar Butrimonių mieste-lyje ir jo apylinkėse gyvena totorių, atsakys gyventojų surašymas. Totorių senkapių apie Butrimonis neužtinkama.

Visų vietovių, kuriose gyveno, kūrėsi totoriai, netgi Alytaus rajone nesuminėsiu.

Galima paminėti, kad

totoriai dar XIX a. valdė dideles žemės valdas Alytaus rajone. Pavyzdžiui, Kaino žemės ribų teismo teisėjas Mustafa Raiževskis valdė Plasapnykų dvarą prie Butrimonių su 775 dešimtinių dydžio (1 dešimtinė lygi 1,08 ha) žemės valda. Žemės valdos, priklausiusios totoriams Alytaus rajone, tai Gerkiškės, Keriškės, Kaspariškės, Ardiškės, Dombina, Raižiava, Iljasuncai (Iljasuncų senkapių sunaikinti sovietmečiu vykdant melioraciją), Griškaimis (Griškonys), Plasaupis (Greikonys), dalis Juncionių kaimo. Tai vis vietovės, kuriose šiuo metu jau totoriai negyvena.

Suprantama, kad per ilgus amžius totoriai Lietuvos žemėse kūrė šeimas su vietinėmis lietuvaitemis, lenkaitėmis. Gimdavo vaikai, kurie ne visi tapdavo musulmonais, ne visi lankė mečetes. Per visus amžius vyko intensyvi asimiliacija.

Siūlau kiekvienam tautiečiui pasidomėti savo pavardės, giminės kilme. Kuo daugiau žinosime apie sa-

vo giminę, tuo būsimė išdidesni, atsiras didesnis garbės supratimas, noras išsaugoti savo giminę. Nesinori tikėti, kad mes, dabartinė karta, gyvendami XXI amžiuje, prarasime tai, ką mūsų tėvai, seneliai išsaugojo sunkiais visokių negandų, karų, sovietmečio laikmečiais.

Nesinori tikėti, kad mūsų tautą primins tik supilti apžėlę žemės kauburėliai.

Motiejus Jakubauskas: „Gyventi ir dirbti dėl visų žmonių gerovės“

**GALIMAS SITDYKOVAS
IGORIS RIABOVAS**

Nedaug šiais laikais sutiksime žmonių, kurie be jokio atlygio ir kitokios naudos, aukodami savo laiką, energiją ir sunkiai uždirbtus pinigus, puoselėja savo tautos istoriją ir kultūrą. Toks žmogus yra Motiejus Jakubauskas – atstovas totorių tautos, kurią prieš 600 metų į Lietuvą atvedė Didysis kunigaikštis Vytautas.

Mūsų laikraščiu davė interviu kandidatas į LR Seimo narius Motiejus Jakubauskas.

Nors visi tautiečiai pažįsta vienas kitą, bet, gerbiamas Motiejau, prašom papasakoti apie savo gyvenimą.

Esu gimęs Alytaus rajone, Raižių kaime, darbininkų šeimoje. Esu įgijęs zootechniko bei verslo vadybininko specialybes. Šiuo metu Mykolo Riomerio universitete studijuojau teisės ir valdymo specialybę. Dirbau žemės ūkyje, ryšių statyboje – darbų vykdytoju, Alytaus telekome – kapitalinės statybos viršininku, UAB „Toma“ direktoriaus pavaduotoju. Nuo 1996 metų turiu savo verslą ir esu UAB „Sonetas ir ko“ direktorius. Su žmona Emilija, kilusia iš Asanavičių šeimos, išauginome dvi dukras – Editą ir Loretą. Žmona ir dukros baigė Vilniaus universitetą. Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos rinkiminiame ataskaitiniame susirinkime buvau išrinktas LTBS pirmininko pavaduotoju.

Jau daug metų rūpinatės savo tautos istorinio ir kultūrinio paveldo išsaugojimu. Kodėl Jūs nusprendėte dalyvauti šioje veikloje?

Situacija buvo tragiška. Raižių apylinkėse yra trylika Lietuvos totorių kapinių, įtrauktų į kultūros paveldo saugomų objektų sąrašą, tačiau Alytaus rajono valdžia nė piršto nepajudino, kad jas nors minimaliai apsaugotų. Tad nusprendėm kartu su broliu Simu savo iniciatyva sutvarkyti visas kapinaites, – pastatėme jų teritoriją žyminčius paminklus. Pirmieji savo pagalbą pasiūlė Šaulių sąjungos kariūnai, su kuriais tvarkėme Raižių kaimo kapinaites. Prieš keletą metų aš pasiūliau tuometinei Alytaus miesto valdžiai pastatyti paminklą Vytautui Alytuje. Ir vieta buvo parinkta. Bet to neįvyko. Todėl su LTBS pirmininku Adu Jakubausku ir kitais bendraminčiais nutarėme įkurti fondą paminklo Vytautui

Didžiajam pastatymui Raižiuose.

Ar netrukdo visuomeninė veikla pagrindiniam darbui?

Be abejonės, daug sumanumo ir jėgų reikalauja firmos „Sonetas ir ko“ direktoriaus pareigos: gamybos organizavimas, užsakymai, klientai. Į akmens apdirbimą reikia įdėti ne tik daug fizinio darbo, bet ir daug šilumos bei meilės. Nemažai įmonėje padarytų paminklų puošia Lietuvos miestus: tai ir paminklas generolui Jonui Žemaičiui Vilniuje prie Krašto apsaugos ministerijos, ir paminklas vyskupui Motiejui Valančiui Kaune, ir memorialas Tauro apygardos partizanams Marijampolėje, ir daug kitų reikšmingų darbų.

Kaip pasiseka Jums gauti tokius rimtus užsakymus?

Mūsų įmonė yra žinoma visoje Lie-

tuvoje, o darbai kalba patys už save. Tai Vilkaviškio katedros apdailos darbai iš marmuro bei granito, paminklas Lietuvos vietinės rinktinės savanoriams, nužudytiems Aukštuosiuose Paneriuose, už kurį buvau apdovanotas Garbės kryžiumi. Mūsų įmonės darbuotojai yra aukštos kvalifikacijos specialistai ir gali atlikti įvairaus sudėtingumo užduotis. Dirbame su žymiausiais Lietuvos skulptoriais, atliekame jų autorinius darbus. Tai profesorius Leonas Žuklys, profesorė Dalia Matulaitė, skulptoriai Jonas Jagėla, Juozas Šlivinskas, Stanislovas Kuzma, Alfonsas Ambraziūnas, Virginija Babušytė-Venskūnienė, Jonas Venskūnas, Gintas Lukošaitis ir kiti. Šiuo metu pagal Kauno Arkivyskupijos užsakymą atliekame Jono Pauliaus II paminklo, kuris bus pastatytas Šiluvoje, postamento gamybą ir kitus rimtus darbus. Įmonė atlieka ir antkapinių paminklų gamybą.

Kokiems pomėgiams skiriate savo laisvalaikį?

Laiko pomėgiams beveik nelieka. Nuo jaunystės pradėjau domėtis numizmatika. Mano monetų kolekcijoje yra ir labai įdomių egzempliorių. Turiu pakankamai retą imperatorienės Jekaterinos jubiliejinę monetą. Esu taip pat senų knygų gerbėjas. Man pasisekė įsigyti apskritai unikalią dalyką – bažnytines knygas, išleistas pirmojo Rusijos knygų leidėjo Ivano Fiodorovo spaustuvėje. Galima didžiuotis arabų kalba ranka rašyta knyga „Chamailas“. Jos

(Nukelta į 7-tą psl.)

Rūpinantis senosiomis Vinkšniupių totorių kapinėmis su Bartninkų seniūnu Petru Čirvinu

Kauno apskrities totorių bendruomenės vaikai kartu atšventė Naujųjų 2008-ųjų metų pradžią

(Atkelta iš 1-o psl.)

Renginio pradžioje bendruomenės komiteto pirmininkas Kęstutis Zenonas Šafranavičius pasveikino susirinkusius su Naujaisiais Metais.

Šventės dalyviams buvo smagu matyti apie dvidešimt įvairaus amžiaus vaikų.

Drąsiai ir aktyviausi iš jų, vadovaujami Senio Šalčio ir Snieguolės, dainavo, šoko, žaidė žaidimus. Vaikams buvo įteiktos naujmetinės dovanos.

Ansamblio „Leisan“ artistai atsidėdami dainavo savo repertuaro dainas, skambino pianinu, grojo akordeonu. Balsingiausia močiutė atliko totorių liaudies dainą. Tradicinis šimtalapis kaip visada buvo skanus.

Naujųjų Metų šventės epizodai

Motiejus Jakubauskas:

„Gyventi ir dirbti dėl visų žmonių gerovės“

amžius nenustatytas, tačiau aiškiai matyti, jog tai labai senas daiktas. Šios knygos saugomos ir perduodamos iš kartos į kartą, todėl mes jas dabar galime laikyti savo rankose.

Koks Jūsų gyvenimo kredo?

Gyventi ir dirbti dėl visų žmonių gerovės.

Ačiū už pokalbį. Linkime Jums, geriamasis Motiejau, sėkmės darbe ir visuomeninėje veikloje. Manome, kad Lietuvos totorių bendruomenių nariai

nebus abejingi ir palaikys savo tautietį rinkiminės agitacijos metu bei balsuos už jį rinkimuose.

Šį įdomų ir energingą žmogų partija „Tvarka ir teisingumas“ rinkimuose į Lietuvos Respublikos Seimą iškėlė savo kandidatą Alytaus rajono 69 rinkiminėje apygardoje.

Su Motiejumi Jakubausku galima susisiekti telefonu 8-699 80518 arba tel./faksu: 8-315 64447, el. paštu: sonetasirko@takas.lt

Renginys pavyko. Vaikų ir jų artimųjų gera nuotaika, šypsenos buvo didžiausias įvertinimas organizatoriams. Šventę finansavo Švietimo ir mokslo ministerijos skirta parama mūsų bendruomenės projektui, kurį paruošė Mantas Makulavičius ir Jonas Ridzvanavičius jaunesnysis. Kauno įvairių tautų kultūros centro darbuotojai suteikė reikiamą pagalbą ruošiant projektą. Didelį darbą atliko ansamblio vadovė Nelli Mažitova. Bendruomenės nuolatinis fotografas tapęs Eugenijus Strioga įamžino šventinį renginį nuotraukose. Dėkojame ir kitiems bendruomenės nariams, padėjusiems surengti šią gražią įsimintiną šventę vaikams.

Organizatoriai, bendruomenės komitetas

Motiejaus Jakubausko iniciatyva atgarsio sulaukė Vinkšnupiuose

SAULĖ PINKEVIČIENĖ

Sausio viduryje Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos (LTBS) pirminko patarėjas Motiejus Jakubauskas, LTBS pirmininkas dr. Adas Jakubauskas, laikraščio „Lietuvos totoriai“ vyriausiasis redaktorius dr. Galimas Sitydkovas, LTBS pirminko pavaduotojas doc. dr. Jonas Ridzvanavičius, Kauno apskrities totorių bendruomenės pirminkas Kęstutis Šafranavičius viešėjo Vilkaviškio rajone, Vinkšnupiuose.

Drauge su Bartininkų seniūnu Petru Čirvinsku jie apžiūrėjo seniūnijos teritorijoje esančias vienas didžiausių Lietuvoje totorių kapines, ant kurių paminklų išlikusios net 1680 metų laidojimo datos.

Išvykos dalyvis ir nustebino, ir labai pradžiugino tai, ką jie pamatė Vinkšnupiuose: kapinės sutvarkytos, atidengti nuvalyti antkapiai, matyti daugelis užrašų, be to, sutvarkytas keliukas prie kapinių, numatoma pastatyti ir standus, nuorodas, kaip prie jų privažiuoti. Kultūros paveldo objektas – senosios Lietuvos totorių kapinės prižiūrėtos seniūno iniciatyva, tam skiriamos ir savivaldybės biudžeto lėšos. Kaimynai labai puikiai supranta, kad kultūros paveldo objektas (šalia yra išlikusios Lietuvos totorių mečetės pamatų liekanos, buvęs dvaras) yra labai įdomus turistams, todėl senosios Lietuvos totorių kapinės įtrauktos į turizmo maršrutus.

„Žodžiu, situacija visai kitokia nei Alytaus rajone, kur turime unikalų istorijos paveldą Raižiuose, bet visiškai nesugebame tvarkytis, ne pirmą kartą viešai

Vinkšniupių kapinėse: Adas Jakubauskas, Motiejus Jakubauskas, Kęstutis Šafranavičius, Bartininkų seniūnas Petras Čirvinskas ir Jonas Ridzvanavičius

keliamas klausimas: kodėl Alytaus rajono savivaldybė neprižiūri į kultūros paveldo objektų sąrašą įtrauktų ir saugomų senųjų Lietuvos totorių kapinių?“ – konstatavo išvykos į Vinkšnupius dalyviai.

Iš viso Raižių apylinkėse yra 13 Lietuvos totorių kapinių, visos jos saugomos kaip kultūros paveldo objektai. Praėjusį rudenį šešerioje iš jų alytiškių brolių Motiejaus ir Simo Jakubauskų iniciatyva buvo pastatyti senųjų kapinių teritoriją ženklinantys paminkliniai akmenys. Lietuvos totorių bendruomenės surengtose

jų atidengimo iškilmėse valstybės institucijos, privatūs asmenys buvo raginami pratęsti gerąją iniciatyvą, o Alytaus rajono savivaldybės valdininkai – pagalvoti, kaip deramai pasirūpinti senosiomis Lietuvos totorių kapinėmis ir kitu paveldu: paskirti prižiūrėtojus, pastatyti šiukšlių konteinerius, teritoriją šienauti, pastatyti nuorodas.

„Mes esame labai dėkingi už gražią iniciatyvą, prižiūrint Lietuvos totorių paveldą Vinkšnupiuose, Vilkaviškio savivaldybei ir asmeniškai Bartininkų seniūnui Petriui Čirvinskiui“, – padėką išreiškė Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirminko patarėjas M. Jakubauskas.

Stripsnis perspausdintas iš dienraščio „Alytaus naujienos“, 2008-01-25, nr. 1484

Vinkšniupių kapinių senoviniai akmenys

Ant akmens matyti užrašas

Мешувос тоторяй

Посещение Манисы

Д-р АДАС ЯКУБАУСКАС

Председатель Союза общин татар Литвы

18-22 марта 2008 г. по приглашению муфтията и мэрии г. Манисы, мы посетили этот город совместно с господином Эмином Кисалом, советником по вопросам религии Посольства Турции в Литве. Маниса планирует завязать со столицей Литвы Вильнюсом отношения городов-побратимов. Это достаточно крупный город Турции, расположенный в 40 км от Измира, раскинувшегося на берегу Эгейского моря. С административной точки зрения Маниса – это большой конгломерат, которому принадлежат окружающие города и местечки. По данным переписи населения 2007 года в Манисе и окружающем регионе проживало 841 тысяча 59 жителей.

С древнейших времен регион Манисы считался виноградным краем, в нем самые большие в стране виноградники. В последние десятилетия в регионе также энергично развивается промышленность. Традиционно в городе празднуется праздник уборки урожая винограда. Легенда гласит, что султанша Айше, мать султана Сулеймана Славного, жившего в 1494-1566 гг., прибыв в Манису, заболела. Желая ее спасти, султан созвал известнейших врачей города, которые из множества сортов специй создали мазь. Эта смесь была названа «Паста Месир». Когда султанша поправилась, эту пасту стали признавать, как лекарство от всех болезней.

Радуюсь своему выздоровлению, Айше предложила раз-

Эмин Кисал, бывший руководитель парламента Турции Бюлент Аринч и Адам Якубаускас

дать лекарство всем больным людям города. С тех пор каждую весну жители города проводят фестиваль «Месир Маджуну». Он начинается возле мечети Мурадие, построенной по проекту великого архитектора Синана. В честь памяти чудотворившей султанши, с крыши мечетей собравшимся раздаются «Паста Месир», а в городе продаются сладости, основу которых составляет упомянутая смесь, которая, как теперь все верят, лечит от всех болезней!

Этот праздник широко известен по всей стране, его традиционно посещает премьер-министр, другие высокопоставленные политики, послы иностранных государств, художественные коллективы, а также делегации из породненных городов, посланцы соседних стран.

В этом году «гвоздем» праздника было выступление фольклорного коллектива из Косово. Фестиваль очень похож на Дни городов Вильнюса и Каунаса, во время которых на улицах полно людей, происходят театрализованные шествия, концерты.

Именно во время проведения фестиваля «Месир Маджуну» нам выпала честь посетить Манису. Цель поездки – завязать отношения с городским муфтиятом и мэрией.

В первый день визита мы встретились с муфтием Манисы господином Намиком Гисаром, с которым обсудили перспективы дальнейшего сотрудничества. Встреча продолжалась более часа. Муфтий интересовался общиной литовских татар, ее историей, проблемами. Он был приглашен в удобное для него время посетить Литву, встретиться с членами общины литовских татар. Договорились, что этот визит может состояться в конце июня сего года.

В связи с убытием в малое паломничество (умру) в Мекку, заботу о нас он поручил своему заместителю, господину Мехмету Эрдогану, который все время заботился о нашем распорядке дня. Это необыкновенно теплый и милый чело-

Символическое приготовление «Пасты Месир»

(Окончание на 11 стр.)

Международная конференция, посвящённая 610-ой годовщине поселения татар и караимов в Великом Княжестве Литовском

Община Литовских татар вчера и сегодня

Доклад на пленарном заседании

(Окончание, начало в № 11-12(111-112))

Д-р АДАС ЯКУБАУСКАС

Парадокс: хотя в советское время действовали всякого рода запреты, однако тогда во время ежегодных мусульманских праздников единственная действующая мечеть в Райжяй была запружена верующими. Сейчас, когда нет никаких препятствий для свободного вероисповедания, число людей в мечетях значительно уменьшилось.

Потери, которые ощутила община Литовских татар, я бы мог иллюстрировать следующим примером: сегодня по близости от Вильнюса известны две местности, где проживают татары – деревни Сорок татар (Кятурясдяшимт тоторю) и Нямежис, а совсем недавно их было намного больше: Козаклары, Колнолары, Мерешляны, Мелеховцы, Людвиново, Казбейя (Хазбиевиче), Афиндзевичи, вильнюсские Лукишки. Сегодня всех упомянутых деревень уже не существует. Не все они были многочисленными, но они были, в них жили татары. Такая же судьба выпала на долю деревни Винкшнупяй Вилкавишкского района и Базорай Алитусского района и ещё нескольких других. Сейчас о них свидетельствуют лишь вросшие в землю камни старых могил.

В своем докладе я бы хотел затронуть один, по моему мнению, важный вопрос. Малые, исторические общины Литвы обречены на вегетацию и медленную ассимиляцию. Я глубоко уверен в том, что такие общины как татарская и караимская, которые живя здесь на протяжении нескольких столетий, стали неотъемлемой частью истории Литвы, государством должны быть взяты под особую опеку. Говоря об этом, следует вспомнить опыт довоенных Литвы и Польши, когда из казны государства выделялись дотации на поддержку религиозной и культурной жизни этих общин. В ином случае нам грозит потеря духовного стержня – религии, а тем самым и культуры народа. И тогда о факте, что в Литве жили татары, следующие поколения узнают лишь из книг...

Однако не хочется говорить лишь о грустном. Община Литовских татар после пяти десятилетий советской власти, возродилась в сентябре 1988 г. Тогда всюду царил воодушевление, в залах не помещались желающие собраться вместе соплеменники. Потом эта волна энтузиазма значительно спала. Однако, в течение девятнадцати лет было сделано немало: отремонтированы превращённые в склады мечети, созданы организации, объединяющие Литовских татар. В Райжяй местная община построила общинный дом.

Множество дел ещё ждут своей очереди: всё ещё не ясен вопрос восстановления мечети в городе Вильнюсе, в деревнях Нямежис и Сорок татар (Кятурясдяшимт тоторю) необходимо построить общинные дома, а также центр татарской культуры в Каунасе. Особой благодарности заслуживают первые лидеры восстановленного Общества Культуры Литовских татар – журналист Менсаид Байрашевский и светлой памяти доцент Каунасского Технологического Университета, доктор Ромуальдас Макавяцкас, по инициативе которого в 1996 г. был создан Союз общин Литовских татар, самая крупная организация, объединяющая татар Литвы. Председателем данной организации Ромуальдас Макавяцкас пробыл пять лет. Чем же особенно это время? По его инициативе, в январе 1995 г. учреждена газета «Летувос тоторяй» («Татары Литвы»). Данное издание информирует членов общины о предстоящих и прошедших праздниках и мероприятиях. Газета фиксирует историю татарской общины, пишет об отдельных людях, посвящает много места религии – Исламу. О популярности издания «Летувос тоторяй» свидетельствует факт, что вначале в ней печатались всего два – три автора, сейчас же круг корреспондентов значительно расширился. С первого номера на протяжении двенадцати лет газетой руководит д-р Галим Ситдыков. Недавно был издан сотый номер газеты «Летувос тоторяй». Кто-то подсчитал, что если бы сложить их вместе в один комплект, то получилась бы книга в 1000 стра-

ниц...

Во время председательства Р. Макавяцкаса были восстановлены связи с татарами, проживающими в Польше и Белоруссии, положено начало научно – практическим конференциям, названным «Ориентами». Первый «Ориент» был организован в июне 1997 года, когда в Литве праздновалось 600-летие поселения татар в ВКЛ. В «Ориенте» 1997 г. приняло участие около 500 Литовских татар. Если учесть, что в трёх упомянутых странах проживает около 9 тысяч наших соплеменников, получается, что на празднике участвовал каждый 18-ый татарин Литвы, Польши и Белоруссии.

В 1997 г. по инициативе Р. Макавяцкаса была основана единая религиозная организация, а год спустя – муфтиат.

Очень много своего времени и способностей Союзу общин татар Литвы отдал доктор Йонас Ридзванавичюс, который руководил Союзом в 1998 – 2003 гг.

Сегодня община хотя и медленно, но возрождается. Потерявшая во время войны свою интеллигенцию, она постепенно крепнет, о ней всё чаще говорят по радио и телевидению, пишут в газетах. Радует и то, что в общине татар Литвы возрождается интеллигенция, особенно среди молодёжи. На сегодняшний день мы имеем восемь докторов наук, а уровень получивших высшее образование татар, близок или даже немного выше как в целом по стране.

Одна из первых в независимой Литве исследовать историю татар Литвы начала габилитированный доктор, профессор Тамара Байрашаускайте. В 1992 г. она с польского языка перевела упомянутое сочинение Станислава Крычинского «Литовские татары», написала монографию «Lietuvos totoriai XIX amžiuje» («Литовские татары в XIX в.»), а так же множество статей на упомянутую тематику. Приятно отметить, что один из руководителей нашей общины, доктор Галина Мишкинене признана одним из ведущих специалистов китабистики, науки, занимающейся исследованием

древнейших рукописей Литовских татар. Она издала методическое пособие «*Древнейшие рукописи Литовских татар (Графика. Транслитерация. Перевод. Структура и содержание текстов)*» и вместе с соавторами – «*Каталог арабскоалфавитных рукописей Литовских татар*».

Хочется отметить несколько важных для общины Литовских татар событий последнего времени: создан документальный фильм «*Я потомок мурз татарских...*», который в 2005 г. на Первом мусульманском кинофестивале в Казани награжден главным призом в категории документального кино за лучший сценарий. Фильм был создан известным режиссёром Леонидом Глушаевым. В 2006 г. в Тракайском историческом музее была открыта постоянная экспозиция, посвящённая истории Литовских татар, весной 2007 г., в Каунасском Военном музее Витаутаса Великого открыта выставка «Литовские татары – воины», летом этого же года в деревне Субартонис, на родине классика литовской литературы Винцаса Креве-Мицкявичюса, открыт первый музей быта Литовских татар. В общине происходит немало мероприятий.

После 2000 года Союз общин пополнили организации Казанских татар, тем самым мы демонстрируем миру свое единство. Таким образом укрепился сам Союз, который в данный момент объединяет татарские организации Вильнюсского, Каунасского, Алитусского уездов, городов Клайпеды и Панявежиса, а также Варенского района.

Судьба так распорядилась, что общины Литовских татар живут в Литве, Польше и Белоруссии. Нам необходимо координировать свои действия, организовывать общие съезды и конференции, спланировать молодёжь. После открытия границы с Польшей, взаимное общение татар этих стран стало более активным. Однако из-за введённого визового режима с Белоруссией общаться стало труднее. В последнее время Союз общин татар Литвы сотрудничает со Всемирным Конгрессом Татар в Казани и Меджлисом Крымскотатарского народа.

Сегодняшняя община татар Литвы живёт в других условиях, чем совсем недавно – в довоенной Литве. Тогда всё было проще, архаичнее. В дерев-

нях существовали сильные общины, основными авторитетами в которых были имамы (мусульманские священники) или просто глубоко верующие люди, к словам которых прислушивались. Зимой, в свободное от работы время, местные учителя ходыжи учили детей чтению Священного Корана, поэтому основное религиозное образование было самодостаточным. Обучение обычно продолжалось несколько зим, а закончившие его учащиеся могли свободно выполнять религиозные обряды. В татарских общинах религиозная и светская жизнь не были строго разграничены, как, кстати, и в других небольших общинах. Устраивались посиделки, во время которых молодёжь имела возможность познакомиться, а это способствовало появлению татарс-

ких семей. Сейчас молодое поколение слабо придерживается традиций предков, глобализация обезличивает даже крупные народы, не говоря о малых. Поэтому первостепенная обязанность руководства Союза общин Литовских татар – спланировать молодое поколение. Именно с этой целью уже второй год созываются молодёжные слёты около озера Мелькис в Вильнюсском районе.

Кажется, что совсем недавно мы отмечали 600-летие поселения татар в ВКЛ, а с того времени прошло уже 10 лет, выросло новое поколение. Поэтому хочется верить, что община Литовских татар, под воздействием внешних и внутренних факторов, сможет сохраниться на литовской земле еще долгие годы и продолжить традиции предков.

Посещение Манисы

(Окончание, начало на 9 стр.)

век, работавший много лет муфтием в другом регионе. На другой день, по распоряжению муфтия Намика Гисара, была приглашена комиссия, состоящая из глав муфтиятов, подчиненных главному муфтияту в Манисе. Комиссия была создана для составления протокола об оказании помощи общине литовских татар.

Заседание, в котором мы с господином Кисал участвовали, продолжалось около трех часов. Комиссия постановила, что муфтият города Манисы ежегодно будет организовывать лагерь религии и отдыха в Турции для молодежи общины литовских татар, поможет в строительстве мечети и культурного центра в Вильнюсе, будет спонсировать газету «Летувос тоторай», поможет с ремонтом старых мечетей, выделит средства для оборудования общинных домов в Нямежисе и деревне Сорок татар. Такая помощь, без сомнения, будет очень весомой для общины литовских татар.

На другой день пребывания в Манисе мы были приглашены на встречу с мэром города господином Бюлент Кар, который официально заявил, что Маниса будет стремиться породниться с Вильнюсом. Через турецкое посольство в Вильнюсе будет передано официальное письмо мэру г. Вильнюса Юозазу Имбрасасу, с приглашением породниться оба города. В тот же день после обеда, мы встретились с бывшим руководителем парламента Турции, господином

Бюлент Аринч.

Два года назад, будучи главой Турецкого парламента, господин Бюлент Аринч, посетил Литву и в Каунасе встретился с представителями общины литовских татар. В то время с ним были обсуждены актуальнейшие проблемы татар Литвы. Узнав о нашем пребывании в Манисе, он пожелал встретиться с нами и прибыл в городскую мэрию. Господин Бюлент Аринч прекрасно вспомнил детали встречи в Каунасе, спросил, как решается вопрос возвращения земли татарам в Вильнюсе, интересовался другими деталями жизни общины литовских татар.

Во время пребывания в Манисе мы посетили город Салихли и встретились с местным муфтием господином Карабей Оздемир.

Возвращаясь в Вильнюс, М.Е.Кисал заехал посетить семью, проживающую недалеко от Стамбула. Пользуясь случаем, я ненадолго остановился в Стамбуле, посетил Голубую и Ая София мечети, встретился с режиссером телевидения ТРТ, крымским татаринном Зафером Каратаем, который два года назад с женой Неше и творческой группой побывал в Литве и создал фильм о литовских татарах. Также я встретился с директором музея «Топ Капи» Ильбером Оргайлы, которому подарил каталог выставки «Литовские татары – воины», организованной в Военном музее Витаутаса Великого в Каунасе в прошлом году.

Существует ли современная польско-татарская литература? (О поэзии Селима Хазбиевича)

И. Н. ВОЕВУЦКИЙ

Не вызывает сомнения принадлежность к татарской литературе текста, написанного по-татарски. Польские же татары, расселившиеся на польских землях в XIV в. необычайно быстро утратили тюркский язык и пользуются польским. О причинах этого явления и особенностях этногенеза польских татар подробно написано в статье Ч. Лапича¹. Ранее польские татары писали по-польски, но арабскими буквами. Использование букв “канонического” языка для записи текстов на “местном” языке — свидетельство мусульманского (в данном случае) происхождения и адресата текста. Рукописи, содержащие тексты на польском языке, записанные арабскими буквами, разнообразны по типу и назначению. Собственно литературные произведения (оригинальные или переводные) содержатся в так называемых “китабах”. Это — сборники наставлений, легенд, притч и т. п. Есть сведения по крайней мере об одном поэтическом тексте³. Поэтическая форма выбрана, вероятно из-за того, что данное сочинение полемизирует с антимусульманской сатирой Я. Кохановского, также написанной в поэтической форме. В XIX в. в китабах все чаще стали встречаться записи кириллицей и латиницей. Ныне традиция арабографических текстов более не поддерживается. В междувоенной Польше издавались такие периодические издания, как “Przegląd Islamski”, “Rocznik Tatarski”, “Zycie Tatarskie” — в основном научного и просветительского характера.

В современном обществе наряду с утратой языка происходит отход от религиозных и семейных традиций, наблюдается миграция из мест компактного проживания. В таких условиях происхождение остается ос-

новным показателем принадлежности к польским татарам. Его, однако, недостаточно, чтобы любое произведение, написанное этническими татарами, могло бы быть названо произведением татарской литературы. Для этого необходимо наличие в таком произведении национальной тематики. Но и в этом случае уместнее было бы говорить не о польско-татарской литературе, а о литературе польских татар. Единственный

образец такой литературы, который нам удалось обнаружить, — поэтический сборник Селима Хазбиевича “Вхождение в предание”, изданный в Ольштыне в 1978 г.⁴.

С. Хазбиевич родился в Гданьске в 1955 г. По образованию филолог-полонист. Его первые стихотворения были опубликованы в периодических изданиях в 1973 г. В суммарном отчете о польских поэтических книгах 1978 г. его сборник был отмечен

лишь как выделяющийся своей этнографичностью.

Для нас это замечание весьма важно, ибо оно свидетельствует, что на польский взгляд в общий контекст польской поэзии он не вполне вписывается.

В сборнике 3 раздела. Первый из них назван так же, как и весь сборник. Эпиграф к нему: "Отдавать себе отчет, что ты — последний из племени" (Э. Крук. "Край"). В нем 11 стихотворений. Это — наиболее "этнографический" раздел. В 6 (из 8 имеющих заглавие) стихотворениях татарская тема так или иначе заявлена уже в названиях: "Рубай", "Колдуны" (название блюда), "Мечеть" 1 и 2, "Внутри мечети", "Феска". В содержании каждого из них татарская тема присутствует либо опосредованно, либо прямо, через детали татарского быта: "(...) татарские колдуны/закрученные зубчиками, подаваемые в бульоне,/с которых начинается время и кладбище,/к которым возвращаешься после молитвы (...)" ("Колдуны"), "Пусть Аллах/взглянет на меня в капле дёрна (...)" ("Мечеть (2)"), "Идёт по густой бороде Пророка (...)" ("Предание"), "Тело мое — нежное — каждое — выпечным/полумесяцем облепленное/на концах/закрученное колдунами/тело от намаза сонное/сгибаемое и непокорное в мечети/тело мое/для молитвы/любви/для ереси/тело мое угловатое — каждое/под полумесяц неподатливое" (без названия), "Когда я один вера моя/зеленым тюрбаном обвивает ветер (...)" (без названия), "Сходит прямо в мечеть/садится на байрамовом/троне/жирный бульон/Вокруг пальцев на/жесты и четки накручивает тоску — Каабу/обходит семь раз/наконец — жертвенного/барана ветрам/ко сну укладывает" ("Миф"). Подчеркнуты и местные реалии:

"Вера полумесяцем стоящая/на древке бунчука/окутываемая волнами / Вислы / бронзовая старая вера/переплетом хамаилов / предкам/машет" (без названия), "(...) я вся красная как/кровь из жил литовского медведя (...)" ("Феска (1)"), упоминаются топонимы. Открывается

же данный цикл стихотворением "Рубай", где речь идёт об утрате исторической памяти:

"Только доспехов лязг среди теней /говорит о прежнем владении земли;/остаётся прах, никто не спрашивает —/живые — умерли. Мертвые — немые".

Второй раздел сборника назван "Мать-Материя". Ни одно из 3 его стихотворений не содержит ничего татарского, за исключением топонимов мест проживания польских татар, предков и родственников автора. Этот раздел можно было бы назвать "ностальгическим". Татарская тема в его стихотворениях появляется более опосредованно. Так, в первом стихотворении "Пра-сон" лишь в строке "Старая женщина идет по дороге к мизару" появляется татарская реалья; однако, это стихотворение посвящено матери, и все оно таким образом может быть отнесено к "татарскому циклу". Еще более опосредованно эта тема выступает во втором стихотворении "Липкове", хотя такая реалья как минарет упомянута в нем многократно. Его общее настроение — удаление от родных традиций, уход к европейской культуре: "3. Что-то есть/стихотворение об игре в миф/минарет маску об/игре вообще (...)". Наконец, третье стихотворение, своим настроением, аналогичное предыдущему, "Едучи в Бохоники" лишь заглавным топонимом связано с татарскими стихотворениями.

Третий, и самый обширный, раздел сборника "Учреждение Теории Абсолюта" почти целиком может быть отнесен к общеевропейской поэзии. Методом слепого тестирования ничего специфически татарского мы в нем не обнаружили бы. В разделе 24 стихотворения. Лишь 2 (из 10 имеющих название) возвращают нас к мусульманской тематике в заглавии: "Поэма в честь Али и двенадцати имамов" и "Джалал-уд-Дин-Руми". В содержании большинства из них нет никакой татарской или мусульманской специфики, а если таковая и появляется, то еще более опосредованно, нежели в предыдущем разделе: "Ещё не умею

назвать/того что ушло того/чего не было не будет/словно топот коней на Диких Полях (...)" ("Теням"). В стихотворении "Поэма в честь Али и двенадцати имамов" заметны коранические реминисценции: "(...) где под огненным/деревом Заккум пьют грешники кипятки (...)". Весьма характерна для этого раздела "Поэма о смешении религий", где упоминается Мухаммад, но наряду с Буддой, Иисусом, Кришной, дао, здесь же мы встретим имена философов Маркса, Гуссерля, поэтов Тагора и Гинсберга и т. д., а в стихотворении "Джалал-уд-Дин-Руми" упоминается еще и Ли Бо. Приведём ещё одно стихотворение этого раздела "Попытка портрета": "Кто ты?/Не знаю. Никогда не знал, узнаю на берегу предания,/где буду крестить/Мечтой. Разделять бытие и миф-/горячо стегать действительность./Когда сожжёшь... сожжёёшь... мм.../со.../ Стихи? /Нет — это твоё/" Евангелие от чудака"/Сам сожги./ Не знаю. Я и я и я и я и я и я /Что это?/ Молитва от чудака. /Эгоиста/ и похабника — мизантропа и эротомана." Эта внутренняя полемика оперирует уже христианскими реалиями. Стоит, однако, обратить внимание на название стихотворения: "Попытка портрета", а не "автопортрета".

Такая структура рассмотренного сборника "Вхождение в предание" позволяет говорить о С. Хазбиевиче как о польском татарском поэте, не чуждом, однако, общечеловеческой тематики.

1. Czeslaw Lopicz. Losy jchzykowe Tatarow litewsko-polskich. Torun, 1985. Acta univ. N. Copernici. Filologia polska. 27. Nauki humanistyczno-spoeczne. Zesz. 160, s. 53—73.

2. Мы пользуемся терминологией Х. В. Сефики, о чем подробнее писали в "Лингвистическое значение средне-арабских текстов-калек" — Письменные памятники и проблемы истории культуры народов Востока, XVIII годичная научная сессия ЛО ИВ АН СССР (доклады и сообщения), ч. 2. М., 1985, с. 40.

3. Czeslaw Lopicz. Kitab Tatarow litewsko-polskich (Paleografia. Gratia. Jchzyk). Torun, 1986. Uniwersytet Mikolaja Kopernika. Rozprawy, s. 63.

4. Selim Chazbijewicz. Wejscie w basn. Olsztyn: Pojezierze, 1978. 63 s. (Seria Debiuty Pojezierza).

Неизвестные страницы судьбы Ольгерда Кричинского

Д-р АДАС ЯКУБАУСКАС

(Окончание, начало в № 11-12(111-112))

На допросе 25 марта 1941 г. задавались вопросы относительно деятельности «контрреволюционного» «Союза татарской молодежи» и личности Эдыге Шинкевича. На поставленные вопросы Ольгерд Кричинский ответил, что «Союз татарской молодежи» был организован Эдиге Шинкевичем и носил исключительно культурно– просветительский характер и контрреволюционной деятельностью он не занимался. Следователь требует, чтобы арестованный подробно рассказал о своем участии в татарских контрреволюционных организациях и деятельности, направленной против Советского Союза. На что Ольгерд Кричинский отвечает, что к татарским контрреволюционным организациям он не принадлежал и контрреволюционной деятельностью, направленной против Советского Союза не занимался и что вообще ему не известно о существовании в Польском государстве контрреволюционных татарских организаций.

Вопрос следователя: «У вас при обыске изъята контрреволюционная литература: „Rocznik Tatarski” («Ежегодник Татарский»), «Прометей» и др., через которые велась контрреволюционная работа против СССР и вы являлись издателем этой литературы. Почему же вы уклоняетесь от дачи правдивых показаний о своей контрреволюционной деятельности против СССР?»

На это Кричинский отвечает, что „Rocznik Tatarski” издавала Центральная Рада Культурно – просветительного союза татар Польши, где он был руководителем, но „Rocznik” не был контрреволюционным изданием, а научным.¹⁸

Журнал «Прометей», по словам Кричинского, он получал из Варшавского института восточных языков, который издавался его студентами. Он, как председатель Варшавской религиозной общины, часто посещал публичные доклады, проводимые этим институтом. Кроме того, он получал книги и журналы из Берлина, Львова и других городов, которые были изъяты при обыске, и повторил, что контрреволюционной деятельностью он не занимался.¹⁹

Во время обыска, среди вещей Кричинского было найдено 26 фотографий, две из которых особенно заинтересовали следствие: в них запечатлен

момент принесения присяги татарскими религиозными и светскими деятелями: муфтием Якубом Шинкевичем, имамом Али Вороновичем, Ольгердом Кричинским, и др. – всего восемь татарскими деятелями. Поэтому следователь задал вопрос, с какой целью была принесена присяга бывшему польскому правительству?²⁰ Ольгерд Кричинский ответил, что будучи избран на мусульманском съезде членом Высшего духовного управления, и как член этого управления, он давал присягу на верность законам этой страны.²¹

Во время допроса 4 IV 1941 г. следователя интересовал вопрос, кем и с какой целью был создан татарский эскадрон при бывшей польской армии? На что Ольгерд Кричинский ответил, что по совету Вали Едигарова, он обратился в военное министерство с прошением, чтобы разрешили создать эскадрон исключительно из татар. Такое прошение он написал и военное министерство дало согласие на создание упомянутого эскадрона. Татарский эскадрон был создан с той целью, чтобы восстановить традицию несения воинской службы татарами в национальных частях и показать патриотизм татарского населения. Следователь спрашивает, какую работу проводил Ольгерд Кричинский в Татарском эскадроне как представитель татарской общественности? На что обвиняемый отвечает, что он никакой работы в эскадроне не проводил, а только оказывал материальную помощь для устройства клуба эскадрона и проведения национальных праздников.²²

7 апреля 1941 г. старший следователь Киянченко пишет постановление о продлении срока ведения следствия и содержания под стражей Ольгерда Кричинского, которое утверждается начальником Виленского госуправления НКГБ 11 апреля 1941 г. Продление срока содержания под стражей следователь мотивирует тем, что материалами следствия установлено, что Ольгерд Кричинский является активным членом контрреволюционной татарской организации в бывшей Польше и проводил работу против СССР. Учитывая, что срок ведения следствия по делу Кричинского истекает 15 апреля 1941 г., а по делу необходимо провести ряд следственных мероприятий, в частности опросить ряд свидетелей и привести в порядок документацию по делу, он постановливает: возбудить

ходатайство перед прокурором Литовской ССР о продлении срока ведения следствия и содержания под стражей О. К. Кричинского – сроком на один месяц, т.е. с 15 – ого апреля до 15 мая 1941 г.²³

⁸Во время допроса 21 IV 1941 г. Ольгерду Кричинскому задавались вопросы, получал ли он задания от Джафера Сейдамета по проведению контрреволюционной работы среди татар Польши, направленной против СССР? На что он отвечал отрицательно.

Следствие также интересовало какие награды получал Кричинский от Польского правительства и за что? Кричинский ответил, что в 1938 году он был награжден «Золотым крестом за заслуги» за усердную судебную – прокурорскую службу. В 1934 г. он получил медаль за пятнадцатилетнюю службу в судебных органах. Кроме того, в 1925 г. польским правительством он был делегированным на международный географический конгресс в Каире, где получил офицерский орден «Нил» из рук короля Египта.

Далее задается вопрос, с какими докладами он выступал по радио к польскому и татарскому населению? На что Кричинский отвечает, что в 1930 г. по случаю приезда в Варшаву Афганского короля Амануллаха, в Варшавском университете был устроен торжественный вечер, на котором он выступил с речью о об истории литовских татар и с приветствием к афганскому королю, как последователь мусульманской религии. Эта речь транслировалась по радио.

На допросе 13 V 1941 г. следствие интересуется вопросом правильности написания его фамилии, на что О. Кричинский отвечает, что правильная его фамилия Найман – Мирза – Кричинский Ольгерд и своей фамилии он никогда не менял.²⁴

Следователь возвращается к вопросу о его деятельности в бытность прокурором судебной палаты г. Баку 1919 г. На что Кричинский ответил, что будучи прокурором судебной палаты г. Баку, при ней он организовал прокурорский надзор и руководил подготовкой прокурорских работников.

Далее следователь спросил сколько было Кричинским рассмотрено дел на коммунистов и революционных рабочих за время работы в г. Баку? На что Ольгерд Кричинский ответил, что дел по коммунистам он никогда не рас-

смагривал и на политических процессах никогда не присутствовал.

К делу Кричинского присоединены протоколы допроса другого татарского деятеля Якуба Романовича (в деле – Романовича Якова Ромуальдовича) заместителя муфтия, датированные 14–26 ноября 1940 г. В них содержатся вопросы о татарских организациях, таких как: Центральная Рада татарского культурно – просветительского общества, «Идель-Урал», «Союз тарарской молодежи (в протоколе названо «товарищество молодежи татарской»). Много вопросов задается о деятельности муфтиата и муфты Якуба Шинкевича. В допросах затрагивалась деятельность и личность Эдыгея Шинкевича, племянника муфтия. Его обвиняли в создании группы, ставящей своей целью отделение Крыма и Казани от Советского Союза. Допросы проводил старший следователь УГБ, мл. лейтенант Госбезопасности Киянченко.²⁵ Он же в последствии допрашивал и Ольгерда Кричинского.²⁶

13 мая 1941 г. составлен протокол о окончании следствия по обвинению Ольгерда Кричинского, признав предварительное следствие по делу законченным, а добытые данные достаточными для предания суду.²⁷ К делу прилагается справка, что сведений о судимости нет.²⁸

27 мая 1941 г. старший следователь УГБ Киянченко пишет постановление, о том, что рассмотрев следственное дело No 696 по обвинению Ольгерда Кричинского нашел, что личные вещи /домашняя обстановка/ нажиты чужим трудом, так как он являлся помещиком и крупным домовладельцем. На все вещи составлена опись и они опечатаны на основании ст.121а УПК РСФСР. Далее в постановлении сказано, что будет возбуждено ходатайство перед судебными органами о конфискации всего имущества принадлежавшего обвиняемому Найман-Мирзе-Кричинскому согласно прилагаемой описи к следственному делу N 696 /в отдельном пакете/.²⁹

5 июня зам. Начальника Виленского ГОР УПР НКГБ ст. лейтенант Госбезопасности Анохин 5 июня 1941 г. утвердил обвинительное заключение по делу Кричинского. На нем стоят две резолюции следующего содержания: «Утверждаю, дело направить на рассмотрение особого совещания НКВД СССР, зам. прокурора (подпись), 7 VI 1941 г.» и другая: « Дело внести на особое совещание при НКВД СССР. Лей-

тенант Госбезопасности (подпись), 31 XII 1941 г.»

В виду важности, документ приведен полностью:

«Обвинительное заключение, следственное дело No 696 по обвинению Найман-Мирза-Кричинский Ольгерда Константиновича, в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 58(4),58(11),58(13) УК РСФСР.

Виленским Городским Управлением НКГБ ЛССР, 15 февраля 1941 года был арестован бывший заместитель министра юстиции белогвардейского правительства в Азербайджане–прокурор Верховного суда бывш. Польского государства–Найман-Мирза-Кричинский Ольгерд Константинович.

Следствием установлено:

что Найман-Мирза-Кричинский Ольгерд Константинович, с 1908 года до 1918 года работал в должностях судьи и прокурора при царском правительстве, с 1918 года по 1919 год был прокурором окружного суда г. Симферополя, с 1919 г. по 1920 год был заместителем министра юстиции при белогвардейском–меньшевистском правительстве в Азербайджане, а при разгроме этого правительства в 1920 г. бежал в быв. Польшу.

С 1920 г. и до распада бывш. Польского государства работал в карательных органах, как-то: с 1920 г. по 1926 год работал судьей в г. Ошмяны, с 1928 г. до 1932 года – заместителем прокурора Виленской судебной палаты, с 1932 года до 1938 года – заместителем прокурора Верховного суда бывш. Польского государства. С 1938 г. и до распада бывш. Польского государства был заместителем председателя судебной палаты г. Вильно./л. д. 16,19,25/. С 1929 г. до 1939 г. Найман-Мирза-Кричинский О. К. был председателем Центральной рады культурно–просветительного общества татар в бывш. Польше, которая издавала «Татарский ежегодник» на польском языке с контрреволюционными статьями, направленными против СССР.

Кроме того, с 1935 г. по 1937 год он был председателем Варшавской мусульманской общины, а с 1937 года до 1939 года был членом правления по мусульманским религиозным делам «найвысшая коллегия мусульманска в Польше».

На основании изложенного обвиняется:

Найман-Мирза-Кричинский Ольгерд Константинович, 1884 г. рождения, уроженец г. Вильно, по нацио-

нальности – татарин, отец был генералом царской армии, по профессии – юрист, не судим, образование высшее, б/п., женат. До ареста работал заместителем председателя судебной палаты г. Вильно, проживал: г. Вильно, ул. Университетская No2, кв. 1.

В том, что: он с 1908 г. до 1918 г. работал на судебных и прокурорских должностях царской России, с 1918 года до 1920 г. работал в белогвардейском меньшевистском правительстве Азербайджана, сначала окружным прокурором, а потом заместителем министра юстиции. С 1920 года до 1939 г. работал на судебных и прокурорских должностях в бывш. Польском государстве. С 1929 г. до 1939 г. был председателем центральной рады Культурно-просветительного общества татар быв. Польши, т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст.58(4), 58(11),58(13) УК РСФСР.

Обвиняемый Найман-Мирза-Кричинский О. К. признал, что в 1918-1920 г.г. занимал должность прокурора апелляционного суда, а затем пост заместителя министра юстиции при белогвардейско–меньшевистском правительстве Азербайджана. С 1920 г. до 1939 г. служил в судебных и прокурорских органах б. Польши. С 1929 г. по 1939 год – был председателем Центральной рады культурно просветительного общества татар в быв. Польше.

Руководствуясь ст. 208 УПК РСФСР, следственное дело No 696 по обвинению Найман-Мирза-Кричинского Ольгерда Константиновича направить Зам Прокурора ЛССР по Спецделам для направления дела по подсудности.

Обвинительное заключение составил «15» мая 1941 г. Ст. следователь след части Вильнюсского городского УНКГБ мл. лейтенант госбезопасности /Киянченко/. «Согласен»: зам нач след части виленск гор УНКГБ капитан Госбезопасности – Козлов»³⁰

Далее, к делу приложена очень, на наш взгляд, важная справка от 13 V 1941 г., что «скомпрометированных по показаниям обвиняемого Найман-Мирза-Кричинского О. К. не имеется»,³¹ и Меморандум от 8 VI 1941 г., 12 пункт, которого гласит: «можно ли вербовать осужденного и для какой работы?», следователь записал: « не целесообразно, так как о своей контрреволюционной деятельности показаний не дал».³²

Следственное производство по делу закончено 16 мая 1941 г. с направлением на рассмотрение Особого Совещания при НКВД СССР. В связи с

(Перенос на 16 стр.)

Неизвестные страницы судьбы Ольгерда Кричинского

(Продолжение, начало на 14 стр.)

начавшейся войной между Германией и СССР, Ольгерд Кричинский был этапирован из Виленской тюрьмы No 2 в тюрьму No1 города Горький.³³

О судьбе, постигшей Ольгерда Кричинского узнаем из выписки протокола No 29 Особого Совещания при народном комиссаре Внутренних дел СССР от 2 мая 1942 года:

«Найман-Мирза-Кричинского Ольгерда Константиновича, за активную борьбу против революционного движения – расстрелять. Лично принадлежащее имущество – конфисковать.³⁴

Решением Особого Совещания при НКВД СССР от 2 мая 1942 г. в отношении Ольгерда Кричинского, приговор приведен в исполнение 2 июня 1942 года.

Перед концом перестройки, Комитет Государственной Безопасности Литовской ССР, 6 июля 1989 года направил запросы начальнику республиканского адресно-справочного бюро г. Вильнюса в отношении сбора сведений в от-

ношении родственников

Ольгерда Кричинского – брата Кричинского Анатолия 1896 г. рождения,³⁵ жены Кричинской Аделаиды Викентьевны 1895 г. рождения,³⁶ сына Селима Кричинского, 1938 г. рождения,³⁷ сына Игоря Кричинского 1923 г. рождения,³⁸ но по данным Республиканского адресно-справочного бюро, таковых лиц прописанных на территории Литвы не значилось. В заключении от 20 июля 1989 г. выданном ответственным сотрудником КГБ Литовской ССР и прокурором следственного отдела прокуратуры г. Вильнюса, Ольгерд Кричинский подпал под действие ст.1 Указа Президиума Верховного Совета СССР от 16 января 1989 года «О дополнительных мерах по восстановлению справедливости в отношении жертв репрессий, имевших место в период 30 – 40-х и начала 50-х годов».

Прокуратурой Литовской ССР, 24 12 1989 г. была выдана справка о реабилитации Ольгерда Кричинского за номером 13-10/89.

¹⁸ Там же, стр. 25.

¹⁹ Следователь всю найденную у Ольгерда Кричинского литературу упорно называет контрреволюционной. Этот термин в своих ответах заставляет употреблять Кричинского.

²⁰ Следователь постоянно оперирует словосочетаниями «бывшая Польша», «бывшее польское правительство» и пр.

²¹ Там же.

²² Дело...стр. 26

²³ Там же, стр.46

²⁴ По этому поводу даже имеется постановление от 12 мая 1941 г.: следователь Киянченко рассмотрев дело нашел, что по некоторым материалам следствия обвиняемый значится как Кричинский Ольгерд Константинович, а по документам, основанным на

материалах следствия и опроса – Найман –Мирза – Кричинский Ольгерд Константинович, и поэтому постановил: правильной фамилией обвиняемого считать Найман–Мирза–Кричинский Ольгерд Константинович. Дело...стр.49.

²⁵ Допросы Романовича в деле Кричинского пронумерованы с 29 по 41 лист. В основном в них речь идет о деятельности Муфтията и «Союза татарской молодежи». Поскольку автору нынешней статьи в Литовском чрезвычайном архиве „Уratingasis Lietuvos archyvas“ удалось обнаружить дело Я. Романовича, то этой теме будет посвящена отдельная статья.

²⁶ Дело...стр. 44–45

²⁷ Дело...стр. 51

²⁸ Дело...стр. 53

²⁹ Дело...стр. 54

³⁰ Обвинительное заключение по следственному делу 696 по обвинению Найман-Мирза-Кричинский Ольгерда Константиновича, в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 58–4.58–11.58–13 УК РСФСР, стр. 55,56,57.

³¹ Там же, 60 стр.

³² Дело... конверт по No 19.6

³³ Справка по след. делу No 696 на обвиняемого НАЙМАН-МИРЗА-КРИЧИНСКИЙ Ольгерд Константиновича. 8-ого ноября 1941 г. гор. Горький. Дело...61стр.

³⁴ Выписка из протокола.

³⁵ Дело...63(62)1 стр.

³⁶ Дело...64(63) стр.

³⁷ Дело...65(64) стр.

³⁸ Дело...66(65) стр.

К 15-летию супружеской жизни сына Руслана и его избранницы – Людмилы

ИДИЛИЯ

*Так неожиданно и точно
Судьба свершила свой полет.
И самолет взлетает мощно,
Руслан отличный в нем пилот!*

*Жена Людмила точным курсом
Снабжает летчика всегда.
И как заправский штатный штурман
Маршрут не сменит никогда.*

*Пятнадцать лет в любви летают,
Преграды все преодолев.
О сыне в сладких снах мечтают,
Прекрасной дочкой жизнь согрел!*

*Пусть будет все у Вас прекрасно:
И жизнь, работа и мечты!
Мы любим Вас, ждем ежедневно.
Украсят встречу нам цветы!*

*Поздравляют родители
Клара и Ислам Богатовы*

"Tatarzy litewscy"

Lietuvos fotografai

Sąsiedzkie wspomnienia o Tatarach

MARIAN BOROWSKI

Wprawdzie nie jestem Tatarem, ale dzieciństwo spędziłem w bliskim sąsiedztwie tatarskich rodzin. Chodziłem do szkoły z tatarskimi dziećmi i z nimi spędzałem czas na zabawach, mniej lub więcej bezpiecznych. Było to w Ambrosowiczach, niedużej miejscowości w gminie Hołubicze, powiatu dziśnieńskiego. Taka była przynależność administracyjna jeszcze w 1939 roku. Po wojnie wszystko uległo zmianie.

Miejscowość leżała 15 km na wschód od miasta Głębokie, na dzisiejszej Białorusi. Podobno, w zamierzchłych czasach, a przynajmniej do roku 1900, była to posiadłość Tataru, nijakiego Ambrosowicza, którą otrzymał ją od władców polskich czy też litewskich w nagrodę za zasługi bojowe, poniesione w bitwie grunwaldzkiej.

Urodziłem się i wzrastałem w wiosce Ambrosowicze, gdzie mój dziadek Jan Malecki, gdzieś około roku 1900, po wieloletniej służbie w Petersburgu na rzecz miłościwie panującego Cara Mikołaja II, dorobił się niewielkich pieniędzy i po zaciągnięciu pożyczki w wileńskim banku, kupił 65 hektarów dość lichej ziemi. Połowę stanowiły nieużytki – podmokłe błota i zarośla olchowe, leszczynowe i osikowe, zwane lasem. Drzew budowlanych w tym lesie nie było. Natomiast leszczyna rodziła orzechy, na mokradłach panowały się wilcze jagody, maliny i odurzająca zapachem czeremcha. Pod osikami i brzeźniakiem rosło niekiedy sporo czerwonych kozaków, popularnie zwanych „podasinowikami” i zwyczajnych szarych brzożaków. Zbierano jeszcze olszówki, które wówczas nosiły nazwę „niedźwiedzie ucho”. W tamtych czasach nikt nie wiedział, że były one trujące. Zresztą na Białorusi, znano i zbierano do spożycia wiele grzybów, takich jak: opieńki, bielinki, wełnianki, podhroby i jeszcze inne, których już nie pamiętam. Mama je soliła, gotowała, dusiła z ziemniakami i baraniną. Na zimę suszyła tylko borowiki i tak zwane „suszoniki”, czyli podgrzybki.

Ambrosowicze graniczyły z wioskami, zamieszkanymi prawie w całości przez

ludność pochodzenia białoruskiego, o wznianiu prawosławnym. Były to – na północy: Szarahi i Nieścierawiczy; na wschodzie – Karalewicz; na południu – Zamoższe; na zachodzie – Ledniki i Kawali.

Na polach uprawnych mojego dziadka, było bardzo dużo ogromnych kamieni i głazów. Byłoby ich jeszcze więcej, gdyby nie budowa kolei żelaznej z Grodna do Połocka, przez Lidę, Królewsczyznę, Podswile w latach 1903-1907. Trakt kolei przebiegał w odległości kilometra od naszego domu. W nasypie kolejowym jest wciąż sporo kamieni, których dziadek pozbywał się z radością.

Wioska liczyła pięć rodzin tatarskich i pięć rodzin katolickich. Pamiętam, że rodziny tatarskie miały jedno nazwisko - Iljasiewicz. Mój dziadek, Malecki, i ojciec, Borowski, żyli we wzorowej zgodzie z sąsiadami Tatarami. Dziadek Jan i stary, brodaty Amurat pasjami lubili spotykać się w łaźni, czyli rosyjskiej bani. Nikt z młodszych nie mógł dotrzymać im towarzystwa w ilości i temperaturze tych gorących (dosłownie) posiedzeń.

Z czasu niemieckiej okupacji tych terenów, która trwała od 22 czerwca 1941 do 2 lipca 1944 roku, zapamiętałem bardzo mądrego Tataru o imieniu Chasień, którego Niemcy mianowali sołtysiem. Dzięki niemu nikt z podległych mu wiosek nie ucierpiał ani od Niemców, ani od podziemia partyzanckiego. Jedni i drudzy jednakowo byli groźni. Wystarczyło tylko podejrzenie sprzyjania którejś ze stron, by druga strona bezwzględnie likwidowała podejrzanego. Jedni robili to w dzień, a drudzy w nocy. Los był ten sam - rozstrzelanie i spalenie gospodarstwa bez żadnej apelacji.

Iljasiewicz Chasień, jako sołtys zawsze ostrzegał ludność o planowanych kontrolach policji i żandarmerii niemieckiej. Uprzedzał, że będą zabierane: narty, rowery, kozuchy - potrzebne wojsku - i ciepłe buty. Ale też wymagał, aby powiadamiać go o nocnych wizytach partyzantów, na wypadek gdyby ktoś złośliwie na kogoś doniósł policji o sprzyjanie im. Sołtys mówił

wtedy, że on o tym wiedział, tylko nie zdążył jeszcze zameldować. W obawie przed partyzantami, nigdy nie spał w swoim domu. To oczywiście bardzo nie podobało się jego żonie. Podejrzała go o zdradę małżeńską. Pewnego razu zrobiła mu potworną awanturę i posunęła się do tego, że postanowiła oskarżyć Chasienia przed policją, nie tylko o zdradę małżeńską, ale i o kontakty z partyzantami. Podała przy tym konkretne terminy i miejsca tych kontaktów.

Policjanci serdecznie się z tego uśmiali, bo okazało się, że Chasień tam właśnie z nimi ucztował, przy zastawionym stole i dobrym samogonie. Za karę, że oczernia urzędnika niemieckiego, sprawili pani sołtysowej normalną chłostę. W ten sposób wyleczyli ją z chorobliwej zazdrości. Niemcy stosowali tego rodzaju metody, o czym było głośno w całej okolicy.

Sołtysowa wróciła do domu, zapłakana i z posiniaczoną tylną stroną ciała. Od tego czasu już nie skarżyła się nikomu. Znana była z tego, że potrafiła wyjmować obce ciała z oka. Robiła to bezboleśnie koniuszkiem swojego języka. Jedni się bali takiego zabiegu, a inni korzystali i cieszyli się z dobrych wyników.

Przez cały czas okupacji Chasień cieszył się zaufaniem sąsiadów. Pewnego dnia, na jesieni 1941 roku, przyprowadził do naszego ojca, zmarłego i wygłodzonego, bardzo młodego człowieka i prosił, aby opiekować się nim. Później okazało się, że był to młody Ukrainiec Dmitrij Gudzienko, zbiegły z jenieckiego obozu w Berezwezu, gdzie panowały nieludzkie warunki, mające za jedyny cel uśmiercenie wszystkich jeńców radzieckich. Ale to zupełnie inna sprawa. Oczywiście, była to wielka tajemnica. Dmitrij nie miał pokazywać się nikomu. Po jakimś czasie, ojciec z sołtysiem pojechali do Głębokiego i za połówkę barana, jakimś sposobem Dmitrij otrzymał prawo pobytu i nawet został urzędowo przydzielony do pracy w gospodarstwie ojca. Do tej pory podejrzewam, że uzyskane dokumenty były dziełem tajnej organizacji podziemnej.

(Przeniesiono na str. 18)

Sąsiedzkie wspomnienia o Tatarach

(Przeniesiono ze str. 17)

W roku 2005, przez nowych znajomych w Głębokim, dowiedziałem się, że Dmitryj był radzieckim oficerem z Czernihowskiej Oblaści na Ukrainie. W naszym domu, Mitia poznał młodą dziewczynę Zinaidę Łubczonek, w której się zakochał i moi rodzice urządzili im skromne wesele, a batuszka z cerkwi w Kowalach dał im normalny ślub. Szczęście ich nie trwało długo, bo Mitia, zaraz po przyjsciu Czerwonej Armii w lipcu 1944 roku, ochotniczo zgłosił się do wojska i jako szeregowy żołnierz poległ gdzieś na froncie.

W jednej z rodzin tatarskich było trzech braci. Mieszkali niedaleko drogi do Zamoższa, na skraju podmokłego terenu. Jeden założył rodzinę, miał żonę i dziecko. Drugi szykował się do żeniaczki, ale nie miał jeszcze domu. Trzeci, najmłodszy, był bardzo wesoły i lubił używać wolności. Był doskonale zorientowany, gdzie znajdowały się bogate i ładne dziewczyny. Prawie nigdy nie było go w domu. Niemniej, bracia postanowili wspólnie wybudować nowy dom. Zaczęli przygotowywać materiały budowlane. Znaleźli w lesie zbiorowisko kamieni i zaczęli je zwozić na teren przyszłej budowy. W hałdzie kamieni znaleźli piękny ponoć bardzo kamienny krzyż chrześcijański. Wydobyli go i starając się, aby nie uszkodzić, ustawili nieopodal na niewielkim wzgórzu.

Długo nie trwało, rozniosła się wieść o cudownym ukazaniu się krzyża w naszej miejscowości. Zaczęły się pielgrzymki, nawet z odległych parafii prawosławnych. Szły pochody z pieśnią i świętymi chorągiewkami na czele, z odświętnie ubranym popem. Szły też gromady ludzi z różnych stron i tam na miejscu, przed powstałym krzyżem ciągnęły się długie nabożeństwa. Trwało tak chyba ze trzy tygodnie. Bracia nie przyznawali się do niczego, ale zastanawiali się, do czego to doprowadzi. Czasy były wojenne i niespokojne. Można było podpaść u władz z byle powodu. Nie wiem, czy sami postanowili, czy też ktoś ze starszyny im poradził, dość, że w nocy, po cichu, zabrali krzyż i gdzieś go ukryli. Pozostało to tajemnicą na zawsze. Dużo było ciekawych. Chodzili, rozpytywali ludzi i szukali tego krzyża w różnych okolicznych zakamarkach terenu. Tajemnica się nie wydała.

O tym zdarzeniu przypomniałem sobie dopiero w 2005 roku, podczas drugiego pobytu na Białorusi. Ale, niestety, chyba pozostanie to tajemnicą na zawsze. W Ambrosowiczach już nikogo nie było z dawnych mieszkańców. Okolica ziała pustką i smrodem po dawnej fermie. Było tam tylko

dwoje ludzi, opiekunów stada cieląt, matka z synem, ale pochodzili oni z dawnej Republiki Łotewskiej, zupełnie nieświadomi minionego czasu i ludzi. Cała okolica wyludniła się. Rozrzucone chutory przyłączono do nielicznych wiosek. Stare pokolenie wymarło. Młodzi przenieśli się do miast i do powstałego przemysłu. Duże wioski, w znacznej mierze opustoszałe, zamieszkują emeryci i renciści, oraz mało ambitni, którym wystarczy trochę chleba, pół litra wódki i rozwalający się stary dom.

Nowe światło na te okolice rzuca mała książeczka, której autor, niejaki Oleg Tarikow, dowodzi, że na terenach, obejmujących znaczną część wokół Ambrosowicz, był dobrze usadowiony i bogaty ośrodek kultury, który podczas grabieżczych podbojów szwedzkich w końcu XVII i na początku XVIII wieku, został doszczętnie zniszczony i wyludniony. Tarikow twierdzi, że we wsi Zamoższe zostały odkryte resztki brukowanej drogi, która musiała łączyć osiedla, może miasteczka i bogate skupiska ówczesnych mnichów w klasztorach z okazałymi, jak na tamte czasy świątyniami. Wspomina też o kamiennych krzyżach, które mogły oznaczać skupiska wiernych cerkwi prawosławnych, mogły być swoistymi drogowskazami, lub też wyznaczać granice ówczesnych udzielnych władztw.

Tereny te były również znane z jeszcze wcześniejszych dziejów, sięgających czasów kultury kamiennej, co potwierdzają liczne znaleziska. Z całą stanowczością mogę to potwierdzić, gdyż mój młodszy brat Jan, znalazł na polach naszego dziadka, autentyczny kamienny toporek. Przez jakiś czas poniewierał się w domu i dzięki dziecięcej głupocie, jak również ignorancji starszych, został w końcu bezpowrotnie stracony.

Wioska była wyłącznie rolnicza. Tak katolickie, jak i tatarskie rodziny zajmowały się głównie uprawą roli. Specjalnych dochodów to ludziom nie dawało. Do miasta w Głębockiem sprzedawano raczej tylko produkty hodowli, jak pachtwo domowe, owce i bydło. Rodziny polskie, jak im się udało wyhodować zdrowe sztuki świń, mogły też liczyć na zbył.

Tatarzy osiągalni dodatkowe dochody z garbarstwa i produkcji uprzęży końskiej. Czy zajmowali się tym wszyscy, tego nie wiem, ale przypuszczam, że tylko raczej ci młodzi i silni. Widziałem, jak to się robi i twierdzą, że to zajęcie jest uciążliwe i bardzo męczące. Dodatkowo, w czasach władzy radzieckiej, nie wolno im było tego robić indywidualnie. Mieli obowiązek utworzyć spółdzielnię, do czego jednak Tatarzy nie byli przekonani.

Prowadzili nielegalną działalność w swoich domach, ukrywając cały kram w stodołach i temu podobnych pomieszczeniach. Dużą trudnością było zdobycie potrzebnych materiałów chemicznych. Stosowali procesy zastępcze, co prowadziło do pogorszenia jakości tych usług.

Okolo kilometra za przejazdem kolejowym, na drodze z Hołubicze w kierunku do Głębockiego, po prawej stronie, pierwsze było gospodarstwo mojego dziadka z dwurodzinnym domem, oczywiście drewnianym i krytym strzechą, jak wszystkie w wiosce. Trochę dalej stały trzy domy rodziny Żytkiewiczów. Po prawej dwóch siostr niezamężnych i trochę dalej trzeciej siostry Adeli, która będąc już w kwiecie wieku, wyszła za kolejarskiego emeryta, który choć niemłody, odznaczał się ceną zaletą – miał niezłą stałą pensją.

Wybudowali sobie piękny nowy dom, o trzech izbach - co było rzadkością - z nowymi meblami, a nawet mieli w salonie miękkie fotele. O tym było głośno i nikt nie mógł zrozumieć, po co im takie luksusy, po których skakały kury i włochate koty. Po lewej stronie miał dom brat tych siostr. Po długim kawalerstwie ożenił się z piękną i młodą kobietą. Cóż z tego, kiedy ona wolała żyć z mężem swej siostry. Rozczarowań, plotek i niesnasek była pełna chata.

Idąc pół kilometra dalej, za skrzyżowaniem drogi z Zamoższa do Szarahou, stał duży dom, przynajmniej dawniej tak uważałem, chyba najstarszej rodziny tatarskiej Iljasiewiczów. Żył w nim tajemniczy dla mnie człowiek, jak się nie myślę, mówiono o nim „stary Aziul”, którego należało szanować i nie wolno było przeszkadzać mu w wypełnianiu różnych czynności, których oczywiście, nie rozumiałem. To wyczuwałem intuicyjnie, po zachowaniu domowników, choć nie miałem zbyt wiele okazji tam bywać.

Dalej, w otoczeniu starych drzew, była sadyba, drugiego po starszeństwie Tatar Amurata. Jego pamiętam trochę lepiej, a to z tej okazji, że przyjaźnił się z moim dziadkiem Janem i był częstym gościem na gorących seansach w łaźni. O ich wyczynach, którym nikt nie mógł dorównać, mówiła cała okolica. W jego domu mieszkała piękna, czarnooka Karina, z którą jakiś czas chodziłem do szkoły w Kawalach. Wszakże nie miałem nigdy okazji u nich bywać. Na jednym z drzew otaczających dom Amurata, było gniazdo rodziny bocianiej. W czasie postoju wojsk radzieckich po wypędzeniu Niemców, jeden z żołnierzy zastrzelił bociana i ugotował z niego rosół. Nie wiem, jak smakowała mu potra-

wa, ale słyszałem, że bardzo to zdenerwowało Amurata, który z pięściami rzucił się na niego. Inni musieli ich rozdzielać.

Po lewej stronie drogi, w odległości około 300 metrów, w otoczeniu drzew leżał - i zresztą leży dotychczas - tatarski cmentarz z nagrobkami znaczoneymi półksiężycem. Niektóre musiały być stare, bo pokrywała je kolderka zielonego mchu. Nie przyglądałem się zbyt cmentarzowi, gdyż zawsze do cmentarzy czułem respekt, od kiedy zostałem nastraszony, że są tam pochowane ofiary epidemii hiszpanki w roku 1918. Matka i rodzeństwo mojej mamy umarli na tę chorobę. Więcej nie trzeba było mi mówić.

Poniżej cmentarza, nieco na lewo były dwa domy tatarskie, w tym rodzina trzech braci, których po cichu podejrzewano o zdarzenie z kamiennym krzyżem. Nigdy w tych domach nie byłem.

Bywałem natomiast częstym gościem w domu byłego sołtysa, ponieważ mieszkało tam trzech chłopaków, i wraz z moim bratem żyliśmy z nimi w przyjaźni. Razem chodziliśmy do szkoły, razem strugaliśmy narty i to z jesionu, który wycięliśmy mojemu ojcu, bez jego wiedzy. Narty były trochę krzywe, ale szusowaliśmy z górki, aż miło. Razem też uprawialiśmy niebezpieczne eksperymenty pirotechniczne. Materiałów wybuchowych i amunicji wszelkiego rodzaju, po lasach było pod dostatkiem. Najstarszy miał na imię Chasięń, młodszy Jusuf, najmłodszy Abraham.

W lesie, w miejscu obozowania żołnierzy, znalazłem dwie kabury do pistoletu. Długie poszukiwania broni nie dało rezultatu. Chodziłem jak kowboj, z dwoma kaburami na pasku. Chasięń też chciał mieć, choć pustą kaburę. Dałem mu jedną. Dobrał do niej drewniany pistolet i też dumnie przypiął na pasku. Głupota, ale co się dziwić dziesięcioletnim dzieciom. Kaburę zauważył przejeżdżający enkawudzista. Zatrzymał Chasięnia i długo wypytywał gdzie ma prawdziwy pistolet z kabury. Męczył go i bił, chcąc wymusić przyznanie się, gdzie schował pistolet i gdzie znalazł kaburę. Chasięń mnie nie wydał.

Gdy się o tym dowiedziałem, szybko wrzuciłem kaburę do pieca. Ale nasza ekscytująca zabawa ze sprzętem wojskowym nie skończyła się na tym. Raz, gdy zabawialiśmy się niedaleko domu, mama Chasięnia i Jusufa gotowała bieliznę w dużym garze ustawionym na kamieniach. Pochwaliłem się, że mam zapalnik do granatu. Jusuf postanowił wrzucić go do ognia. Gorąco odradzałem, ale to nie pomogło. Gdy jego mama oddaliła się do chaty, wrzucił zapalnik pod garnek z bielizną. Uciekliśmy w krzaki, oczekując co się stanie.

Zapalnik wybuchnął, odrzucił pogięty garnek, bielizna została sponiewierana w

popiele i piasku. Matka nie uwierzyła, że wybuch spowodował pocisk, który tkwił w polanie, którym paliła ogień. Pognąła nas srogo kijem.

Później znalazłem niemiecki karabin, a Jusuf miał amunicję do niego, więc urządziliśmy ostre strzelanie w lesie, póki policja nie zaczęła się interesować i wypytywać. Musieliśmy zaprzestać tej działalności. Co prawda nie skończyliśmy eksperymentować. Wrzucaliśmy do rozpalonego ogniska granaty bez zapalnika i obserwowaliśmy kłęby dymu i ognia bez wybuchu.

Gdy rozpoczął się rok szkolny, podobne zabawy trwały dalej. Urozmaiceniem było wchodzenie na szczyt wieży triangulacyjnej. Gdy miejscowa władza kazała usunąć pierwszą drabinę, szczytem honoru było zaliczenie obecności na wieży, wchodząc po belkach konstrukcji.

Potem przyszły jakieś choroby. Też chorowałem, a to na grype, a to na koklusz i wielkie czyraki, które z bólu nie pozwalały się ruszyć. Mnie jakoś przeszło, a Jusuf, kolega interesujących zabaw, niestety znalazł się na bliskim cmentarzu.

Generalski epizod

MUSA CZACHOROWSKI

Od wieków wiadomo powszechnie, że wojskowe rzemiosło bliskie jest tatarskim sercom. Zapisali Tatarzy niejedną piękną kartę w księdze militarnej chwały Rzeczypospolitej. Ileż można by tu wymienić nazwisk, choćby tylko z tych najnowszych czasów: Aleksander Sulkiewicz, Jakub Romanowicz, Maciej Bajraszewski, Dawid Janowicz-Czaiński, Konstanty Achmatowicz, Aleksander Jeljaszewicz, Leon Hózman-Mirza Sulkiewicz, Emir Al-Muemin Bajraszewski. Piękne nazwiska, piękne karty wojskowej służby.

Nie zabrakło Tatarów w szeregach Wojska Polskiego także i po II wojnie światowej. Znajdował się w tym gronie płk dypl. inż. Adam Szegidewicz (25.04.1924 – 06.10.1995), m.in. pełniący w latach 1966-1972 obowiązki komendanta Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Inżynierskich we Wrocławiu. Jeden z jego starszych braci, Jakub, również był oficerem, kapitanem lotnictwa, więźniem Oświęcimia. Drugi brat, Ali, został aresztowany przez bolszewików w roku 1944 i ślad po nim zaginął.

Płk Adam Szegidewicz posiadał wysokie wykształcenie zarówno wojskowe – ukończył bowiem Akademię Sztabu Generalnego WP, jak i cywilne: był absolwentem Wydziału Budownictwa Politechniki Warszawskiej. Miał wszelkie szanse, aby zostać pierwszym powojennym tatarskim generałem Wojska Polskiego. Niestety, tak

W roku 1945 wyjechałem z matką i młodszymi braćmi do Polski i jakkolwiek kontakt z pozostającymi na Białorusi sąsiadami przestał istnieć. Powód milczenia był dla mnie oczywisty: strach, aby nie być posądzonym o niedozwolone kontakty.

W roku 2005, razem z młodszymi braćmi, odważyłem się w końcu odwiedzić ziemię, na której się urodziłem. Wioska została dosłownie zlikwidowana. A jeszcze na mapie z 1980 roku Ambrosowicze widniały. Teraz, domy polskie zostały zrównane spychaczami, pozostały tylko niewielkie kurhany kamieni z fundamentów. Domy tatarskie, przynajmniej niektóre, zarosły chaszczami i murszeją, strasząc swym widokiem. Pozostał czynny cmentarz z nagrobkami ozdobionymi półksiężycem, na którym chowani są zmarli z odległych nawet miejscowości. Nikt z nowych znajomych, z Głębokiego, żyjących w tej okolicy nie umiał, a może nie chciał mi wyjaśnić, co stało się z ludnością tatarską. Moja ciekawość nie została zaspokojona. Może jednak ktoś będzie mógł powiedzieć mi coś w tej sprawie.

się nie stało. A przeszkodził mu w zdobyciu generalskich szlifów zupełny przypadek.

Ówczesny oficer wrocławskiej uczelni, obecnie płk w stanie sp. Remigiusz Wira, zamieścił w Internecie swoje wspomnienia pt. „Moja służba i praca w LWP” (Wrocław 2006). Na stronie 8 tak oto opisał wydarzenie, które zniweczyło awans pułkownika Szegidewicza:

12. (...) Komendant WSOWInż. płk dypl. inż. A. Szegidewicz też przeżył awansową rozterkę. Z wiarygodnych źródeł MON „wróble ćwierkały”, że nasz komendant dostanie stopień generała. Nie było to nic dziwnego. Uczelnia uzyskiwała wysokie noty w czasie inspekcji, cieszyła się autentycznym autorytetem w WP, wyróżniała się zasługami w pracach na rzecz gospodarki narodowej. Było pewne, że będziemy mieć w szkole generała. Naraz, niespodziewanie w nocy, do szkoły zjechała kontrola w celu sprawdzenia stanu gotowości bojowej. Szkołę wyprowadzono w rejon alarmowy, a płk A. Szegidewicza nie udało się o alarmie powiadomić. Komendant w rejon alarmu przybył w godzinach rannych (grał w brydża). Jak było do przewidzenia, szkoła z gotowości bojowej otrzymała ocenę niedostateczną. Awans na generała płk. A. Szegidewicza odłożono do akt. Generałem został inny pułkownik.

W ten sposób tatarski pułkownik generałem nie został. Swoją drogą, trochę szkoda.

Wrocławski mizar

MUSA CZACHOROWSKI

W północnej części największej wrocławskiej nekropolii, na osobowickim cmentarzu komunalnym, znajduje się skrawek ziemi z mogiłami oznaczonymi półksiężycem oraz arabskimi inskrypcjami. Malutki mizar, tatarski i mużułmański ślad w stolicy Dolnego Śląska.

Spoczywa tu 29 osób (stan na 24. 06. 2007 r.): 13 kobiet i 16 mężczyzn, w dwudziestu czterech grobach. Najstarsze mogiły, należące do rodziny Półtorakiewiczów, liczą sobie już ponad sześćdziesiąt lat. Większość nagrobków ozdobiona jest półksiężycem z gwiazdą, niektóre arabskimi napisami: przeważnie ta'awwudem (*a'udu billahi min asz-szajtani rradzim – uciekam się do Boga przed szatanem przekletym*), basmalą (*bismi llahi arrahmani rrahim – w imię Boga miłosiernego, litościwego*) lub szahadą (*la ilaha ill'allah – nie ma boga prócz Allaha*). W części odwzorowano je dość nieporadnie – widać, że ręka tujejszego kamieniarza nie miała wcześniej z czymś takim do czynienia. Na kilku umieszczono typowe inskrypcje żałobne m.in. *wieczny pokój racz mu dać Panie, pokój jego duszy* itp. Na tablicy nagrobnej S. M. Turina, Etiopczyka, znajduje się krótki napis w jego rodzinnym piśmie oraz, co szczególnie ciekawe, widnieje tu zdjęcie nagrobkowe – jedyne w tej mużułmańskiej kwaterze.

We wrocławskiej ziemi pochowani są (według dat zgonów; w przypadku wspólnej mogiły wymieniam kolejno wszystkich w niej pogrzebanych; arabskie napisy podaję w transkrypcji polskiej):

Ś. P. Gaja Półtorakiewicz, córka Jana i Emilii
urodzona 17.01.1934 r. w Wilnie
zmarła 28.09.1946 r. we Wrocławiu
Na nagrobku półksiężyc i gwiazda oraz trzy arabskie napisy: ta'awwud, basmala i szhada.

Ś. P. Stefan Półtorakiewicz
Urodzony 23.08.1944 r. w Wilnie
Zginął tragicznie 29.09.1946 r. we Wrocławiu

Rodzice

Grób rodzinny

Maria Korycka, ur. 1870, zm. 1951
Jan Korycki, ur. 1893, zm. 1964
Ewa Korycka, ur. 1914, zm. 1989

Dzieci i wnukowie

Na nagrobku półksiężyc.

Grób rodzinny

Ś. P. Helena Gajnutdinow, ur. 1876,
zm. 3.12.1962

Ś. P. Aleksander Gajnutdinow, ur. 1905,
zm. 27.2.1990

Boże, zmiłuj się nad nimi Żona

Na nagrobku półksiężyc i gwiazda.

Assan Smolski, s. Adama

Urodzony 12.05.1888 r. w Mińsku Litewskim

Zmarły 17.02.1963 r. we Wrocławiu

Wieczny pokój racz dać mu Panie

Pogrążona w smutku żona

Na nagrobku półksiężyc i gwiazda.

Ś. P. Felicja Jasińska

Urodzona 18 I 1871 w Ordzie

Zmarła 21 IV 1965

Pokój jej duszy

Na nagrobku półksiężyc i gwiazda oraz napis arabski, niestety, niezrozumiały.

Grób rodzinny

Jan Półtorakiewicz, ur. 20.6.1909, zm.
16.3.1971

Emilia Półtorakiewicz, ur. 24.2.1914,
zm. 27.3.1996

Na nagrobku półksiężyc, gwiazda i trzy arabskie napisy: ta'awwud, basmala i szahada.

Bronisław Gajnodzinow

Urodzony 26 X 1914

Zmarł 30 X 1974

Pokój jego duszy

Fatima Smoktunowicz

Urodzona 09.05.1929

Zmarła 27.04.1979

Metalowa tabliczka przybita do wewnątrz w mogiłę drewnianej listwy.

Honorata Korczyńska

Urodzona 28.01.1975

Zmarła 27.04.1981

Metalowa tabliczka przybita do wewnątrz w mogiłę drewnianej listwy.

Omar Bajraszewski

Urodzony 14.8.1916

Zmarły 13.1.1987

Na nagrobku półksiężyc z gwiazdą oraz basmala po arabsku.

Bronisław Radecki

Urodzony 29.10.1911 w Słonimie

Zmarły 26.4.1987

Na nagrobku półksiężyc z gwiazdą, a także dwie inskrypcje po arabsku: basmala i szahada.

Maria Orszulak z d. Korycka

Urodzona 12.05.1917

Zmarła 29.06.1987

Na nagrobku półksiężyc z gwiazdą.

Grób rodzinny

Sulejman Aleksandrowicz

Urodzony 23.2.1915, zmarły
6.12.1992

Helena Aleksandrowicz

Urodzona 11.6.1917, zmarła
18.12.2005

Na nagrobku półksiężyc i gwiazda.

Władysław Orszulak

21.5.1911 + 9.10.1993

mgr Semman Mussa Turin, Etiopia,
Urodzony 12.04.1955
Zmarły 8.06.1994

Od kolegów

Na nagrobku krótki tekst w języku etiopskim oraz kolorowe zdjęcie nagrobkowe.

Ś. P. Michał Korycki
Urodzony 16.9.1915
Zmarły 21.7.1997

Pokój Jego duszy

Na nagrobku półksiężyc z gwiazdą.

Emina Jashari, zm. 1999

Metalowa tabliczka przybita do wetkniętego w mogiłę słupka. Na niej też niebieski półksiężyc ze stylizowaną żółtą gwiazdą (słoneczkiem?).

Tu spoczywa Św. p. Aleksandra-Chalima Korycka córka Michała i Emilii, ur. 3.5.1914, zm. 26.3.2000

Pokój jej duszy

Na nagrobku półksiężyc z gwiazdą i napis arabski: *ya'allah ya'muhammad (O Allahu O Muhammadzie)*.

Rozalia Bajraszewska
Urodzona 15 V 1911
Zmarła 25 V 2000

Na nagrobku półksiężyc z gwiazdą i arabski napis: basmala.

Alraszzyd Musicz
Urodzony 27.10.1912
Zmarły 04.07.2002

Na nagrobku półksiężyc z gwiazdą.

Bebars Jakub Ayyoub
Urodzony 20.07.2006
Zmarły 12.08.2006

Śpij w spokoju aniolku

Do nagrobka przymocowana metalowa złocona róża.

Zakwan Al-Rifai
Urodzony 01.09.1954 r.
Zmarły 15.12.2006 r.

Tabliczka przybita do drewnianej listwy wetkniętej w mogiłę. Na niej półksiężyc z gwiazdą.

Aleksander Bajraszewski
Urodzony 28.10.1939
Zmarły 28.12.2006

Na nagrobku półksiężyc z gwiazdą oraz napis po arabsku: szahada.

Groby, opatrzone nazwiskami, wskazującymi prawdopodobieństwo tatarskiego pochodzenia pochowanych w nich ludzi, znajdziemy także na innych cmentarzach Wrocławia. Najczęściej są to już z dawien dawna katolicy, ale zdarzają się sytuacje, gdy np. mąż-muzułmanin tatarskiego pochodzenia umiera, a żona-katoliczka, często nie w pełni świadomie, zwłaszcza, gdy oboje nie angażowali się religijnie, wprawia mu pogrzeb świecki lub katolicki. Bywa też, że ktoś aprobejuje i pielęgnuje swe tatarskie korzenie, jednak bez jakiegokolwiek powiązania z islamem i nie ma dla niego znaczenia charakter pochówku. Ale też wiele osób zaznacza w swej ostatniej woli, że chce mieć mogiłę na którymś ze starych tatarskich mizarów: w Bohonikach, Kruszynianach, lub na Muzułmańskim Cmentarzu Tatarskim w Warszawie.

Rozrzucone są szeroko po Polsce te tatarskie mogiły: nasze dziedzictwo i pamięć...

Tej ziemi tyle / że czasem / na długość szabli / obojętne / czy to miejsce do snu /

*czy tylko przestrzeń / do przemierzenia / ziemia / gdzie cienie ojców / choć głosów naszych / już tam nie ma // nie wyjmę z ciała / tego odlamka klingi (wiersz bez tytułu z tomiku „Na zawsze * Навсегда”)*

Bajka nogajska

Spór orłów i szarańczy

Dawno, dawno temu, car orłów posprzeczał się z władcą szarańczy.

- Jeśli zaczniemy ze sobą walczyć, to moje wojsko zwycięży twoje - przechwalał się car orłów.

- Nie, ja mam większą armię, jest więc ona silniejsza. My zwyciężymy - nie poddawał się car szarańczy.

Wtedy car orłów zaproponował:

- Stoczmy bitwę. Na każdą setkę twoich wojowników, ja wystawię jednego orła.

- Dobrze - zgodził się car szarańczy. - Spotkamy się jutro wczesnym rankiem nad morzem.

Następnego ranka wszystkie orły, na czele ze swoim carem, zebrały się nad prawą stroną morza. W tym czasie z lewej strony pojawiła się ogromna czarna chmara. Kiedy się przybliżyła, orły zrozumiały, że to armia szarańczy.

Pierwsze w bój ruszyły orły. Dziobały szarańczy, pożerały ją, rzuciły w morze. Ale wojsko przeciwnika zdawało się nie mieć końca. Wokół każdego orła wiała się setka wojowników szarańczy. Przenikały wszędzie, wyszcypywały orłom pióra, kąsały je w piersi, gryzły we wnętrzności.

I nagle orły, jeden za drugim, zaczęły spadać do morza. Szybko zmalowały ich szeregi. Car orłów zrozumiał, że przegrał bój i z nędznymi resztkami swego wojska haniebnie uszedł z pola walki.

Od tej pory na ziemi znacznie mniej orłów niż szarańczy.

Muzułmanie są wśród nas

MUSA CZACHOROWSKI

Kiedy chodzimy ulicami swych miast, mijamy się i rozmawiamy z ludźmi, zazwyczaj nie zastanawiamy się jakiego są oni wyznania. A przecież spotkać wśród nich możemy nie tylko katolików, ale i chociażby wyznawców judaizmu, prawosławia, protestantów, mormonów, buddystów, muzułmanów, Karaimów itd. Również agnostyków oraz ateistów (o marksistach nie wspomnę). Najczęściej bywa tak, że jedni niewiele wiedzą o drugich, zwłaszcza, gdy chodzi o sprawy dotyczące osobistego praktykowania zasad wiary, ich wpływu na życie osobiste i rodzinne. A przecież wiedza taka może być bardzo przydatna np. w przewyciężaniu niedobrych stereotypów, związanych z wyznawcami danej religii. Wiele takich uprzedzeń dotyczy muzułmanów. Niedawno ukazała się książka – *40 rad dla muzułmańskiego domu* – która, mam nadzieję, przyda się nie tylko muzułmanom, ale też właśnie ludziom, którzy po prostu starają się zrozumieć swych bliźnich.

Książka ta, autorstwa pochodzącego z Arabii Saudyjskiej szajcha Muhammada Saliha al-Munajjida, przetłumaczona została już na kilka języków. Uznałem, że warto zaprezentować ją również polskim muzułmanom (choć może zainteresować i osoby niezwiązane z islamem) z kilku ważnych powodów. Przede wszystkim, nie ma w naszej bibliografii pozycji odnoszącej się bezpośrednio do codzienności muzułmańskiej rodziny: wskazującej, jaki powinien być muzułmański dom, jak budować w nim przychylność do wiary, na co zwrócić uwagę w procesie wychowania dzieci i przy wyborze sąsiadów, jak kształtować wzajemne relacje między członkami rodziny etc. Oczywiście, ukazały się wartościowe książki, które mogą być pomocne w tej dziedzinie, m. in. *Zasady moralności islamu Muhammada al-Gazali* i *Osobowość współczesnego muzułmanina Mustafa Muhammada Attahhana*, jednak praca al-Munajjida poświęcona jest wyłącznie domowi, rodzinie.

Jakim więc powinien być mój dom, moja rodzina? Nad tym pytaniem zastanawia się bezustannie wielu ludzi. A staje się ono coraz bardziej ważne w czasach postępującego rozkładu społecznego, gdy z jednej strony rozbudza się bez umiaru pęd do posiadania, do

niezdrowej rywalizacji, do uczestnictwa w wyścigu szczurów, z drugiej zaś rzuca umęczonym ludziom najbardziej tandetne substytuty wiary, wolności i miłości. Coraz więcej osób nie jest nawet w stanie wyobrazić sobie, jak bardzo spłycono ich życie. Kobiety i mężczyźni zmagają się w walce o stanowiska, o karierę. Pracują po kilkanaście godzin na dobę, gotowi na wszystko, aby tylko odnieść sukces, błysnąć, mieć! Posiadać więcej od innych!

Gdzie, w tym pozbawionym duchowego wsparcia świecie, zgubił się nasz spokojny dom? Nasze dzieci, nasza rodzina? Co stało się z rodzicielskim autorytetem, jakie wartości przekazywane są potomstwu? Dokąd właściwie zmierzamy? Zapewne wielu czytelników, którzy nie są muzułmanami, ale może także i pewni muzułmanie, uznają, że podane w książce rady są śmieszne, nierealne, nawet głupie czy obraźliwe. Albo i ograniczające czyjeś prawa, naruszające czyjąś wolność, bo jakże to: dzieci posłuszne rodzicom, opowiadanie się matce, ojcu gdzie, do kogo i z kim się idzie, racjonalne korzystanie z telefonu i internetu, skromność zachowania, dyscyplina wisząca na ścianie (pamiętam taka z domu dziadków, chociaż nigdy nie widziałem jej w użyciu. Nie było najwidoczniej takiej potrzeby; po prostu sobie wisiała...). Zakaz zadawania się z ludźmi niegodziwymi, niemoralnymi. I jeszcze traktowanie religii jako normalnej części codziennego życia...

Cóż, czas mija tak szybko, że mało kto dzisiaj pamięta, że podobne reguły obowiązywały nie tak dawno w bardzo wielu polskich domach. Rodzice interesowali się towarzystwem i postępowaniem swych dzieci, przestrzegano wspólnego spożywania posiłków, żona nie wychodziła bez słowa z domu, a mąż troszczył się o dobro rodziny. Jakże błyskawicznie dokonał się rozpad tych wartości! Ponoć w imię ludzkiego dobra... Teraz już tylko rozmaici „mędracy” zastanawiają się w telewizyjnych programach, co też złego dzieje się z naszą młodzieżą, dlaczego zanikają rodzinne więzi, z jakich to powodów rozrasta się agresja i przestępczość. Kiwają uczenie głowami, cmokają z zadumą i wywracają oczami – tyle, że mało co z ich dywagacji wynika.

Pamiętać jednak należy, iż al-Munajjid przedstawia sytuacje w dostęp-

nych i znanych mu realiach. Nie można, nie sposób nawet, przenieść dokładnie treści książki na polski grunt. Muzułmanin, mieszkający w Poznaniu, Sokółce czy Lublinie, nie będzie np. zadreżczał się koniecznością zdobycia siwaku, a po prostu skorzysta ze szczoteczki i pasty do zębów. Powstrzymajmy się przed bezkrytycznym naśladowaniem arabskich zwyczajów, które wielokrotnie nie są wcale związane z islamem. Jesteśmy niewielką grupą żyjącą w środowisku katolickim, gdzie zawieranych jest wiele małżeństw mieszanych, tym samym mamy grono krewnych i powinowatych, którzy obchodzą chrześcijańskie święta: musimy w sposób rozsądny, z szacunkiem uwzględnić te kwestie w naszym postępowaniu. Pracujemy, uczymy się, przebywamy wśród niemuzułmanów – spotykamy się z różnymi, odmiennymi od islamskich zwyczajami i tradycjami. Wymaga to jasnego zrozumienia oraz mądrego umiejscowienia się w kręgu codziennych doświadczeń, aby czerpiąc z nich wszystko co dobre – pozostać wszelako muzułmanami.

Książka szajcha Muhammada Saliha al-Munajjida w jaki sposób – w oparciu o zasady, wynikające ze Słowa Bożego oraz hadisów – budować muzułmański dom. Wskazuje, na co winniśmy zwrócić szczególną uwagę, czego natomiast się wystrzegać. Wyczytajmy więc z niej to, co najistotniejsze w naszym konkretnym położeniu. Starajmy się zbudować ten dom niczym spokojny port, gdzie nikt z nikim nie walczy, a każdy ma istotny wpływ na jego atmosferę. W nim to małżonkowie darzą się szacunkiem i uczuciem, dzieci zaś wyrastają otoczone troską, świadome swych powinności, uczące się dobra i wiary. Takie domy, takie rodziny stanowić będą o przyszłości ludzkiej cywilizacji.

Przytoczony powyżej wstęp do książki, nie jest – wbrew pozorom – skierowany wyłącznie do muzułmanów. Żyjemy obok siebie i wspólnie tworzymy nie tylko swą codzienność, ale również przyszłość. Odpowiadamy razem za całe dobro naszego jednego świata. Uczmy się więc wzajemnie.

Szajch Muhammad Salih al-Munajjid, *40 rad dla muzułmańskiego domu*, tłumaczenie i wstęp Leszek Musa Czachorowski, Teksty Literackie Etc. Mediana, Wrocław 2007, ISBN 978-83-918484-6-3

Spotkanie Tatarów w Białej Podlaskiej

SELIM KULIKOWSKI

W roku 2009 minie 330 lat, od kiedy król Jan III Sobieski osiedlił na południowym Podlasiu – wtedy w ekonomii brzeskiej – oficerów i żołnierzy chorągwi tatarskich zasłużonych w służbie Rzeczypospolitej. Nadając im dobra ziemskie w Studziance, Lebidziewie i Małaszewiczach, zapoczątkował proces osadnictwa Tatarów w tym regionie. 6 stycznia 2008 roku ich potomkowie spotkali się w Białej Podlaskiej.

Doszło do tego z inicjatywy Artura Konopackiego, Tataru z Białegostoku, zajmującego się dziejami przybyszy z dalekich stepów. Lokum użyczył Cezary Nowogrodzki, właściciel Galerii Ulica Krzywa, pasjonat historii regionu, także człowiek o tatarskim rodowodzie. Spotkanie poprowadził Sławomir Hordejuk, badacz historii Tatarów na południowym Podlasiu, autor wystaw poświęconych temu tematowi.

W trakcie kilkugodzinnej imprezy potomkowie tatarskich rodów Lisowskich, Bajrulewiczów, Bogdanowiczów i Pirogowiczów opowiadali o swoich przodkach. Takich, jakim ich zapamiętali. Wspominało też Bielaków, Okmińskich, Muchłów, Remeszów. Artur Konopacki mówił m.in. o chronieniu pamiętek po tatarskich przodkach, których m.in. ze względu na dwie wojny światowe, niewiele się zachowało. Zaproponował też spisywanie rodzinnych wspomnień, ponieważ pamięć ludzka jest zawodna. Podał przykład Tatarów z Białostoczczyzny, gdzie imamowie swoje wspomnienia nagrywają na dyktafony.

Postanowiono, że w lipcu br. Tatarzy z

południowego Podlasia pojadą do swoich pobratymców na Podlasie północne – do Kruszynian. Tam, i w sąsiednich Bohonikach, gdzie zamieszkują nasi rodzimi wyznawcy islamu, zachowały się dwa najstarsze w Polsce meczety. Jak wyglądał meczet w Studziance, obrazują jedynie dwa zachowane zdjęcia. Artur Konopacki zaapelował, żeby chronić pamiątki dotyczące Tatarów – stare zdjęcia, dokumenty modlitewniki etc. Stwierdził, że wielu ludzi, nawet z rodzin nietatarskich, może takowe posiadać. Podkreślił, że nie chodzi o ich oddawanie, a tylko sfotografowanie lub skserowanie. Posłużą do dokumentowania przeszłości i dzięki temu nie ulegną zapomnieniu.

Dziś, potomkowie Tatarów mieszkający na południowym Podlasiu, nie wyznają już religii swoich przodków. Nie wszyscy też przyznają się do tatarskiego rodowodu. Z różnych przyczyn. Jedni, bo zapomnieli lub nie interesują się przeszłością, inni, bo wolą się nie wyróżniać w środowisku. Ci, którzy spotkali się 6 stycznia 2008 r. w białskiej galerii, nie wstydzą się swoich korzeni. Do tej grupy trzeba też doliczyć tych, którzy ze względu na pogodę nie mogli dojechać do Pod koniec spotkania postanowiono powołać w Białej Podlaskiej koło Związku Tatarów Rzeczypospolitej Polskiej. Zdecydowano także o promowaniu na południowym Podlasiu miejsc związanych z Tatarami. Chodzi o dwa zachowane mizary: w Studziance i Lebidziewie-Zastawku. Uzgodniono, że należy ściślej współpracować z ośrodkami tatarskim w Białymstoku, Kruszynianach i Bohonikach.

UROCZYSTE SPOTKANIE

24 marca 2007 r. w gdańskim Centrum Kultury Tatarów Polskich odbyło się uroczyste spotkanie z okazji otwarcia placówki po kilkumiesięcznym remoncie. W odnowionym, przystrojonym flagami budynku, harmonizującym świeżymi zielonymi tynkami z otaczającym go pięknym parkiem, zebrało się kilkadziesiąt osób, aby uczcić rozpoczęcie nowego etapu działalności swojego centrum. Wśród przybyłych gości byli przedstawiciele władz miasta i regionu, m. in. zastępca prezydenta Gdańska ds. polityki mieszkaniowej i komunalnej Maciej Lisiecki, zastępczyni prezydenta Gdańska ds. polityki społecznej Katarzyna Hall, sekretarz miasta Gdańsk Danuta Janczarek, Urząd Marszałkowski reprezentował dyrektor departamentu Sławomir Kosakowski, zaś Urząd Wojewódzki - Tomasz Gałązka. Serdecznie powitano radcę-konsula Konsulatu Generalnego Federacji Rosyjskiej Jurija W. Adamowa oraz miłych gości z Tatarstanu: zastępczynię ministra kultury republiki, naczelnik departamentu Lilianę Sattarową i naczelnika miasta Kazań, zastępcę mera - Irka Arslanowa. Delegacji wspólnoty tatarskiej z Niemiec przewodziła Wenera Gierasimowa Wagizowa, zaś Związek Szlachty Polskiej reprezentował prezes Andrzej Kopeć. No i oczywiście byli nasi Tatarzy płci obojga, m. in. Ajsza Szabanowicz, Liliana Podlaska, Taida Maślanka, Anna Bohdanowicz, Aleksander Bohdanowicz, Krzysztof Muchła, Omar Asanowicz, Ramzan Jakubowski, Dzemila Smajkiewicz-Murman, Tamara Szabanowicz i Grzegorz Bohdanowicz.

Po przemówieniach, podziękowaniach, pochwałach, upominkach, uściskach i oklaskach - przystąpiono do części mniej oficjalnej, ale za to nader przyjemnej. Wystąpił zespół z Kaliningradu, wyświetlono film, a suto zastawione stoły kusiły wspaniałym poczęstunkiem. I tak świętowano sympatycznie i wesoło w wyremontowanym, zmienionym wręcz nie do poznania Centrum Kultury Tatarów Polskich. Wielka w tym zasługa ludzi, którzy poczytują to sobie za zwykły obowiązek wobec tatarskiej wspólnoty. Chwała im za ten trud!

Witamy ponownie w naszym - waszym Centrum!

Informacja "LT"

Zdjęcie ze spotkania tatarskich potomków w Białej Podlaskiej. Uczestnicy tatarskiego spotkania w Galerii Ulica Krzywa.

W imię Allacha Miłosiernego, Litościwego!

Dążenie ku życiu według praw Bożych – najwyższy cel dla muzułmanina

(zakończenie, początek w numerach 7-8(107-108), 9–10 (109–110))

MUSTAFA GEMBICKIJ

Rozdział 3

W tej części postaram się opowiedzieć o celach, które przyświecały mi w nauce i o tym, co teraz mnie niepokoi. Wiedza – to bogactwo. Jest o niej wiele hadisów. W jednym z nich Prorok, niech Allah będzie z niego zadowolony, mówi, że: otrzymując wiedzę, trzeba wykorzystać ją na drodze Allaha. Człowiek umiera i kończy się cała jego ziemska aktywność, lecz jeśli przekazał swoje wiadomości drugiemu, zostanie mu to policzone jako *sadaka*. W jednym z wywiadów dla tatarskiej gazety, jakie dałem będąc jeszcze studentem, redaktor Galim Sitdykow zadał mi pytanie: w jakim celu się uczę? Odpowiedziałem: „By służyć wiarą i prawdą swojemu narodowi i rodakom?”. Mam nadzieję, że czytelnicy nie pomyśleli, iż zdobywałem wiedzę dla bogactwa, sławy czy wywyższania się między ludźmi. Mam już 65 lat i wszystko, o czym wspominałem powyżej – to tylko niepotrzebny bagaż, nic z niego nie zabierzesz do grobu. Człowiek przychodzi na świat nagi i takim go pozostawia. Ze sobą zabiera tylko skarby duchowe. Bywa tak, że zbierając cenności materialne, przypomina się o duszy dopiero u końca ziemskiej drogi. Uważny czytelniku, wspominałem już na początku materiału, że niepokoi mnie przyszłość naszej religii, odbądźmy zatem razem wędrówkę po kolejnych wspólnotach. Zaczniemy od gminy wileńskiej. Długo już lata imamem tam był Mikas Chaleckas. Chcę zaznaczyć, że poselstwo tureckie na 4 lata wysłało nam na pomoc swojego imama. Dziś mamy już czwartego imama, za co wdzięcznym trzeba być rządowi Turcji. W czasie nabożeństw, obowiązki muezina spełnia jeden albo z nas, albo też obywateli tureckich. Mikas Chaleckas jest już sędziwy – ma 80 lat, nie może już spełniać obowiązków imama. Zauważmy, że przy muftiacie działa szkoła niedzielna, zajmująca się nauczaniem języka tureckiego i religii dla dzieci. Choć szkoła funkcjonuje już wiele lat, jednak nie przybyło umiających czytać Koran. Dzięki wszystkim byłym imamom Turcji w Wilnie regularnie odbywają się piątkowe namazy, a także świąteczne i tarawich namazy w Ramadanie. Można zapytać, a co z Tatarami, na ile są aktywni? Spróbuję na to odpowiedzieć. Na piątkowe namazy w sali modlitwowej na ulicy Wiwulskio zbiera się 5-6 naszych ludzi, a pięć razy więcej cudzoziemców. Pojawia się zatem pytanie, czy potrzebny nam meczet w Wilnie, budowa którego jest fantazją niektórych osób, jeśli na modlitwy prawie nikt nie przychodzi? Nie lepsza sytuacja jest we wspólnocie kowieńskiej. Szczęśliwie posiadają przepiękny meczet, aktualnie remontowany, niech pomoże im Allah w ich dobrych poczynaniach. Nie można nie wspomnieć też starań imama Romasa Jakubauskasa. Jest nie tylko dobrym imamem, ale i wspaniałym człowiekiem, który zaopiekował się meczetem we wsi Rajże w rejonie olickim. Praktycznie nikogo tam już nie zostało, jeden tylko Stepas Dzenajewiczius, stary już człowiek o słabym zdrowiu. W kowieńskim meczecie regularnie odbywają się namazy, lecz uczestniczą w nich głównie studenci z krajów arabskich.

Przejdźmy do wsi Soroktatar, w rejonie wileńskim. Tamtejszy meczet jest pomnikiem architektury, został odrestaurowany po odzyskaniu przez Litwę niepodległości. Możecie zapytać: a co ze sprawami religijnymi, co z duchowością? Jeśli porównać to

z sytuacją w innych wspólnotach, to warunki są tu znośne, choć nie odprawia się piątkowych namazów i nie czyta codziennych tarawich namazów w czasie Ramadanu, oprócz rozpoczęcia i połowy postu i namazu nocy Kadr. Meczetem w Soroktatarach kieruje mufti Ramazan Krynicki, a pomaga mu Lucjan Milkamownik, który również ma już ponad 70 lat.

Jeszcze bliżej Wilna we wsi Niemież żyją zwartą grupą nasi współplemieńcy. Meczet leży pośród mizaru, gdzie pochowana jest inteligencja swoich czasów: kniaziowie i ich rodziny, dowódcy wojskowi, generałowie, carscy pułkownicy, o czym świadczą napisy na grobach.

W swoim materiale postaram się opisać okres od momentu zwrotu meczetu do dziś i zwrócić uwagę na pytania, zajmujące nie tylko mnie, ale i drugich ludzi. Wybaczenie, jeśli nie dokładnie wspomnę któryś rok czy miesiąc z życia gminy, przeszło już tyle czasu, a nikt nie prowadził kroniki. Od zwrotu świątyni wiernym, imamem był Ibrahim Wilczyński. Należy zaznaczyć, że jest dziedziecznym imamem, jak jego dziad i ojciec. Działalności duchownego nie prowadził długo, na skutek choroby został sparaliżowany i nie mógł odpowiadać na potrzeby współwyznawców. Powstało pytanie, gdzie szukać nowego imama. Wtedy pierwszy przewodniczący gminy Adam Jakubowski zaprosił na to stanowisko Sulejmana Rafałowicza z Białorusi. Przyjeżdżał tylko na coroczne święta, albo też wzywano go dla odprawienia tych czy innych usług rytualnych. Po jakichś 2 czy 3 latach przyjazdu Rafałowicza stały się niemożliwe – przeszkodą stały się granice państwowe. Powróciło zatem pytanie o zajęcie wakatu. W tym czasie na emeryturę odszedł Mikas Chaleckas, który mieszkał w Rejżach, a później przeprowadził się do Wilna. On także był dziedziecznym imamem – jego ojciec pełnił tę funkcję właśnie w Rejżach. Imamem w Niemieży był Chaleckas dość długo, około 15 lat. Teraz ma już ponad 80 lat i nie może już prowadzić namazów i innych rytualnych tradycji. Można zapytać o dzisiejsze życie duchowe w Niemieży. Wyjaśnię to pokrótce: obowiązki imama próbował wziąć na siebie Jachja Wilczyński, syn Ibrahima Wilczyńskiego, nie mógł jednak im podoląć ze względu na słabe przygotowanie. Na pomoc jemu pospieszył mufti Ramazan Krynicki. Od 2006 roku, po odprawieniu świątecznego namazu na Uraza Bajram w Soroktatarach ruszał on do pracy do Niemieży. Tak samo bywało i w Kurban Bajram. Powstaje pytanie, co robię ja, specjalista-teleolog islamu, ukończywszy islamski uniwersytet? Myślę, że mufti Ramazan Krynicki odpowie na to i inne pytania na stronach naszej gazety. W swym materiale zaledwie dotknąłem tematu życia duchowego w tylko tych wspólnotach, które mają meczety. Uważam jednak, że i innych gminach, choćby i nielicznych, znajdują się ludzie, którzy nie są obojętni wobec islamu i zechcą podzielić się na łamach naszej gazety myślami o przyszłości.

W imię Allaha Miłościwego, Litościwego!

Chwała Allahowi! Chwalimy Go, prosimy Go o pomoc i wybaczenie oraz uciekamy się do Allaha od zła naszych dusz oraz naszych złych uczynków. Kogo Allah prowadzi na dobrą drogę, tego nikt nie oszuka, a kogo On z niej zbija, tego nikt już nie poprowadzi właściwą drogą. Poświadczam, że nie ma Boga, oprócz Allaha Jedyneho, i poświadczam, że Muhammad – jest Jego sługą.

Vardan Alacho Gailestingojo, Maloningojo!

SIEKIS GYVENTI TEISINGAI – AUKŠČIAUSIAS MUSULMONO TIKSLAS

(Pabaiga, pradžia nr. 7–8 (107–108), nr. 11–12 (111–112))

MUSTAFA GEMBICKIS

3 skyrius Nuo žinių iki religinės praktikos

Šioje dalyje atskleisiu mano mokymosi ir pažinimo priežastis. Paliesiu ir kitas skaudžias problemas.

Pažinimo nauda, aprašyta daugelyje chadisių, yra didžiausia žmonių vertybė. Viename iš chadisių Pranašas, tegul jis būna palaimintas Alacho, sako, kad žinios turi būti panaudotos. Žmogus miršta ir visa jo žemiška veikla baigiasi, bet, jei jis patyrimą perduoda kitiems, tuomet užsitarnauja malonę (sadaka).

Viename laikraščio „Lietuvos totoriai“ interviu, kai dar buvau studentas, redaktorius Galimas Sitdykovas paklausė, dėl ko aš pasiryžau mokytis. Atsakaiu, kad tikėjimu ir tiesa noriu tarnauti tautiečiams. Tegul skaitytojai nemano, kad mokiausi trokšdamas praturtėti, išgarsėti ar užimti geresnę padėtį visuomenėje. Man jau 65-eri ir minėtos vertybės man nesvarbios – nieko nenusinešiu anapus. Žmogus ateina į šį gyvenimą ir išeina nuogas. Pasilieka tik dvasinės vertybės. Kaupdamas materialines gėrybes, žmogus negalvoja apie savo dvasią, o susimąsto apie ją tik palikdamas šį pasaulį. Tai mane labiausiai ir jaudina.

Drauge aplankykime bendruomenės ir susipažinkime su jų dvasiniu gyvenimu.

Pradėkime nuo Vilniaus miesto bendruomenės. Ilgametis jos imamas buvo Mikas Chaleckas. Dabar jam jau 80 metų ir jis dėl silpnos sveikatos neatlieka apeigų. Turkijos Respublikos ambasada padeda mums – atsiunčia imamą ketveriems metams. Esame dėkingi Turkijos Vyriausybei ir Lietuvoje dirbusiems religijos mokytojams. Jų dėka Vilniuje nuolat vyksta penktadieninės maldos bei atliekamos visos švenčių apeigos. Muedzino pareigas atlieka kuris nors vietos ar atvykusiųjų tikinčiųjų. Noriu pabrėžti, kad šalia muftiatio veikia sekmadieninė mokykla, kurioje mokoma religijos bei turkų kalbos. Deja, mokačių skaityti Koraną nepadaugėjo. Priežastis galiu paaiškinti. Penktadienio maldai totorių susirenka vos 5–6, o už-

sienio piliečių – keletą kartų daugiau. Kyla klausimas, ar tuomet reikia statyti mečetę Vilniuje, kaip „fantazuoja“ kai kurie asmenys? Ne geriau ir Kauno bendruomenėje. Jiems palankesnės sąlygos, nes, garbė Alachui, yra mūrinė mečetė, kuri dabar remontuojama. Imamas Romas Jakubauskas – puikus imamas, o šiuo metu jis veda apeigas ir Raižių kaimo mečetėje Alytaus rajone. Čia liko tik vienas pagyvenęs, silpnos sveikatos imamas Stepas Dzenajevičius. Kauno mečetėje reguliariai vyksta maldos, bet vietinių totorių į jas susirenka mažai. Į Namazą (malda) daugiausia ateina Kauno aukštosiose mokyklose studijuojantys piliečiai iš islamiškų šalių.

Apsilankykime Vilniaus rajono Keturiasdešimties Totorių kaime. Čia esanti mečetė – architektūros paminklas. Atgavus Lietuvos Nepriklausomybę, ji buvo restauruota. O kaip gi čia atliekami religiniai bei dvasiniai dalykai? Čia geresnė padėtis, bet penktadieninės ir kasdieninės maldos nevyksta. Apeigos atliekamos tik kai kurių religinių švenčių metu. Jas veda muftijus Ramazanas Krinickis ir jo padėjėjas Liucijanas Milkamanovičius, kuriam jau per 70 metų.

Netoli Vilniaus, Nemėžio kaime, gyvena nemažai mūsų tautiečių. Mečetė stovi miziario (kapinių) teritorijoje, kur palaidota daug totorių inteligentų – kunigaikščių ir jų šeimų narių, žymių karių, generolų, caro armijos karininkų.

Tai liudija užrašai ant antkapių.

Grąžinus mečetę, joje imamo pareigas ėjo Ibrahimas Vilčinskis. Jo senelis ir tėvas irgi buvo imamai. Ibrahimas Vilčinskis dvasines apeigas mečetėje atliko neilgai, nes susirgo ir buvo paralyžiuotas. Skubiai reikėjo naujo imamo. Bendruomenės pirmininkas Adamas Jakubovskis apeigoms atlikti pakvietė imamą Suleimaną Rafalovičių iš Baltarusijos. Jis atvažiuodavo tik metinių švenčių metu ar kviečiamas atlikti ritualinių apeigų. Po 2–3-jų metų ir jis nebegalėjo atvykti – atsirado valstybinės sienos. Vėl reikėjo imamo. Tuo metu į pensiją išėjo Mikas Chaleckas. Jis kilęs iš Raižių, gyvena Vilniuje. Chalecko tėvas buvo Raižių mečetės imamas. Taigi Nemėžio mečetėje Mikas Chaleckas dirbo apie 15 metų – kol leido sveikata. Koks gi šiuo metu Nemėžio kaimo dvasinis gyvenimas? Pasistengsiu trumpai apibūdinti. Imamo pareigas bandė perimti Jachja Vilčinskis, Ibrahimo Vilčinskio sūnus, bet dėl religinių žinių stokos negalėjo atlikti visų apeigų. Nuo 2006 m. jam į pagalbą atėjo Ramazanas Krinickis. Atlikęs per šventes religines apeigas Keturiasdešimties Totorių kaime, nuolat skuba į Nemėžio mečetę. Skaitytojai gali paklausti, o kodėl gi aš, baigęs Islamo universitetą ir gavęs islamo teologo vardą, nesimu imamo pareigų? Manau, muftijus Ramazanas Krinickis laikraščio „Lietuvos totoriai“ puslapiuose atsakys į šį ir kitus aktualius klausimus.

Savo straipsnyje apžvelgiau penkių bendruomenių, turinčių mečetes, religinę veiklą. Manau, kad visose totorių bendruomenėse yra neabejingų tikėjimui bei religijai žmonių, kurie savo problemas aprašys laikraštyje.

Vardan Alacho Maloningojo ir Gailestingojo! Garbė Alachui! Mes aukštiname Jį, prašome pagalbos ir atleidimo, meldžiame apsaugoti nuo blogio bei netinkamų poelgių. Ką Alachas veda teisingu keliu, tas niekada nesuklysta, o tas, kurį Jis apleidžia, niekada nesugrįš į teisingą kelią. Liudiju, kad nėra kito Dievo, tik Alachas, ir kad jis neturi sau lygių. Liudiju, kad Mahometas – jo vergas ir pasiuntinys.

JOKŪBO DZIENAJEVIČIAUS DIENORAŠTIS

(*Tėsinys, pradžia 2006 m. Nr. 11–12 (99–100), 2007 m. Nr. 1–2 (101–102), 3–4 (103–104), 5–6 (105–106), 7–8 (107–108), 9–10 (109–110), 11–12 (111–112)*)

Jablonskai

Jie Raižiams nepriklausė. Tai kadaise buvusi garsi ir turtinga giminė. Tačiau aš prisimenu jau tik du brolius – vieną Ceraučiznos kaime, kitą gretimose Gineitiškėse. Abu turėjo bent po 30 ha žemės, bet tuo nesididžiavo.

Motiejus Jablonskas Ceraučiznoje turėjo gana didelį namą, kuriame dažnai buvo rengiami šokiai – „baliai“, ir nemažą sodą. Motiejus buvo vedęs vieną iš neturtingų Raižių merginų, dėl ko turbūt šeima nesididžiudama bendravo ir su neturtingesniais. Turėjo Jablonskai nemaža vaikų – septynis – keturias dukteris ir tris sūnus. Dar besimokant tikybos Raižiuose su Jablonskiukais teko retkarčiais nueiti pas jų tėvus į Ceraučizną. Vartydavome dar caro laikais leisto žurnalo „Niva“ susiuva. Skaityti dar nemokėjome, bet žiūrėjome paveikslukus, tarp jų ir caro Nikolajaus. Vėliau ir vasarą lankydavausi pas Jablonskus pažaisti. Kitoje jų sodo pusėje stovėjo pirkelė, kurioje gyveno kampininkė, vardu Morta ar Katrė. Moteriškė buvo kurčia, tad vieną kartą, norėdami ją pagąsdinti, užlipome ant namelio aukšto – trypčiojome, rėkėme. Moteriškė pasiskundė tėvams, ir Jablonskai mus sugėdino. Paaugome. Vyriausioji Rozalija ištekėjo už Leono Bagdavičiaus į Bazorus. O jaunesnioji Marytė buvo mano nelemtoji „pirmoji meilė“. Marytė buvo gyva, draši ir tvirta mergina (būdavo, krauna su broliais daržovių maišus, pakelia 50 kg maišą nuo žemės ir meta į vežimą. Ateina pas mane, dar gulintį lovoje, ir nutraukia už kojų nuo lovos ir pan.) O broliai, kaip ir jų tėvas, buvo lėti. Kiek vyresnis už mane Jonas ilgai bernavo ir vedė vėliau už mane mano dėdės Jono Dzienajevičiaus podukrą Marytę Jakubauskaitę (Albercianka) – neturtingą mergaitę. Jaunesnis jo brolis Lionka (Leonas ar Aleksandras) buvo mobilizuotas į Tarybinę Armiją, savanoriu įstojo į lenkų diviziją, kur ir žuvo. Jauniausias brolis – raišas Adomas irgi vedė senbernis, gyveno su dviem jaunesnėm seserim.

Stepo Jablonsko ūkis buvo ne mažesnis už Motiejaus, bet didesnę jo dalį užėmė baloti miško brūzgnai, kuriuos jis pardavinėjo mal-koms. Pirkome vieną sklypelį jauno beržyno ir mes su svainiu, tuomet susipažinau su kitais Jablonskiukais ir artimai su jais bendravau. Tuo metu Stepas Jablonskas jau buvo našlys, augino du sūnus – Stepą, mano vienmetį, ir Jokūbą, jaunesnį. Be motinos vaikai augo vargingai. Tėvas pats virdavo, stengdavosi

viską padaryti pats: ir krosnį sumūrydavo, ir dailidės darbus, ir net noragą sukaldavo ant didelio akmens. Sūnus Stepas nepanoro likti ūkyje. Jis išvažiavo į Kauną, kiek pasimokė, tapo ryšių linijų techniku, vedė kaunietę, berods Ratkevičiūtę ar Rizvanavičiūtę. Tai jis, dar būdamas namie, padėjo man išaiškinti vagį, apiplėšusį Raižių vartotojų kooperatyvo parduotuvę, kuriai aš vadovavau, ir išgelbėjo mane nuo bėdos, nes visi sakė, jog grobstymą inscenizavau aš pats. Koks Stepo likimas – nežinau. Jis pasitraukė iš Kauno kartu su bėgančiais vokiečiais. Broliui Stepui išvykus ir mirus tėvui, Jokūbas liko vienas, vedė Zosę Jakubauskaitę iš Žadiškių. Kas ten buvo – nežinau, bet Jokūbas nusižudė, palikdamas sūnų.

Paminėtini dar Baranauskai iš Adamonių kaimo, vadinę save Tuhana-Baranovskiais – nuo kažkokio totorių didikų rango pavadinimo. Žinoma, liko tik pasididžiavimas tuo vardu. Juozas Baranauskas turėjo, rodos, 30 ha žemės, bet ūkininkauti nemokėjo. Po karo ši šeima buvo evakuota į Rytus. Sugrįžusį temačiau vieną Juozo Baranau-sko sūnų Joną Nemėžyje (jau miręs), bet jis manęs nepažino ir neprisiminė.

Motiejus Baranauskas – Juozo brolis, savo dalį pardavęs ir gavęs išmoką už ją iš brolio, nusipirko ar pastatė mūrinį namą Kaune, Vilniaus gatvėje. Kiek atsimenu, jis savo namo kieme buvo įrengęs čiuožyklą, iš kurios pajamų vertėsi ir vaikus mokino. Vyriausiasis sūnus Jonas mokėsi net Prancūzijoje – Grenoblio universitete. Buvo prisiekęs filatelistas. Teko būti pas Baranauskus Kaune ir Jonas man rodė pilnus pašto ženklų albumus.

Pažinojau ir kitus Motiejaus vaikus – Stepą, Marytę, Tamarą. Toji užsukdavo, būdama svečiuose pas gimines, pas mane į pašto agentūrą, ir koketuodavo, sukeldama savo tetos Marijos Baranauskaitės pasipiktinimą. Kauniškiai Baranauskai išvyko kartu su pasitraukusiais iš Lietuvos vokiečiais.

Marija Baranauskaitė – Tamaros teta, sena pana, apykurtė, gyveno viena savo ūkelyje iki mirties. Veždavo savo karvutės pieną į mano vadovaujamą grietinės nugriebimo punktą, ir tas pienas buvo liesiausias iš visų, tesiekdavo 2,9 proc. riebumo.

Buvo dar trečias Tuhanų brolis, kažkur išvykęs ir negrįžęs. Jo ūkį nupirko Abraha-mo sūnus Lioska.

Taip Tuhana-Baranauskų ir neliko Adamonyse.

Jonas Radlinskas – vienas iš bežemių Radlinskių padermės. Jis buvo vadinamas Kivania dėl trumpų kojų ir visai mažo ūgio. Eidamas jis linkčiodavo į šalis. Lenkiškai kiva (linkčioja), Jonas (Vania) – iš to ir Ki-

vania. Jaunystėje jis bernavo Raižiuose ir Butrimonyse, vedęs apsigyveno Varėnos rajono Nedzingės bažnytkaimyje ir ten vertėsi kailiadirbyste. Po karo persikėlė į Varėną. Užaugino Radlinskas tris sūnus ir dukrą. Visi trys sūnūs tapo milicininkais, o dukra dirbo Druskininkuose ryšių mazge.

Jonas Klizas – vienas iš daugiau prisimintinų žmonių iš Paliepių kaimo. Jis buvo kiek prasilavinęs, laikė save inteligentu, vadino save agronomu ir kildino save iš vokiečių giminės.

Bet nors ir vadino save agronomu, jo ūkis buvo apleistas, kaip ir gyvenamasis namas bei kiti trobesiai. Pas mus jis užeidavo dažnai, mėgo pasikalbėti ir girdavo mane, jog gražiai kalbu lietuviškai.

Klizas išleido dukterį už vyro į Padvariškių kaimą, buvo užprašęs mane į pabrolius, tuomet teko pirmą kartą būti Punios katalikų bažnyčioje.

Senis Klizas mirė. Liko du sūnūs – Andrius ir Jokūbas. Buvau sutikęs Andrių Varėnoje, jis pasisakė, kad abudu liko senberniais. O vyriausias Jonas Klizas – apie jį jau rašiau – buvo susidėjęs su Rozalka Kupinaite iš Raižių ir išvyko į Braziliją „duonos nuo medžių rašyti“.

Jurgis Laukaitis – tai kitas kiek daugiau prisimintinas žmogus iš Paliepių kaimo. Jis turėjo ūkį, bet buvo savotiškas „Palangos Juzė“ – vaikščiojo po kaimus, siūdavo kailinius ir kitus rūbus žmonėms. Neskubėdavo, buvo didelis pasakorius. Buvo pasiuvęs gražius puskailinius ir man, kuriuos dar atsivežiau į Varėną ir su kuriais turėjau nuotyki. Kai mane tvirtino Varėnos apskrities vykdomojo komiteto sekretoriumi, aš tuos kailinius, prieš eidamas į posėdį, pakabinu rūbinėje, budėjęs milicininkas man paliepė ten palikti ir naganą. Įkišau deklą su naganu į kailinukų įstrižą kišenę. Išeidamas užsimečiau kalinukus ant pečių, naganas nukrito ant cementinių grindų ir iššovė. Nusigandau aš, pabalo rūbininkė, išgirdęs šūvį, atbėgo į rūbinę budintis milicininkas. Tačiau viskas baigėsi laimingai, kulka nieko nekludė.

Šio kriaučiaus vyriausiasis sūnus Jurgis dabar gyvena Alytuje. Jaunesnis Juozas, mano bendraamžis, mėgo puoštis, rengėsi frantu, sako, jau miręs. Jauniausiasis – Vac-las po karo dirbo Vilniuje.

Jokūbas Žvirblis – trečias įsimintinas žmogus iš Paliepių. Tais laikais mažazemiai valstiečiai ūkiui pakelti imdavo paskolas iš bankų, pasirašydami garantinius popierius, vadinamus vekseliais. Be skolininko ant vekselio turėdavo pasirašyti dar vienas žmogus, garantuojantis, jog skolininkas grąžins paskolą, o jei ne – ją turėjo grąžinti

tas garantuotojas. Toks garantuotojas savo kaimynui ir buvo Jokūbas Žvirblis.

Kai skolininkas neišgalėjo banke padengti skolų ir didelių procentų, bankas paleido iš varžytinių ir skolininko, ir Jokūbo Žvirblio ūkius. Jokūbas Žvirblis liko bežemis, tapo mūrininku – krosnių statytoju. Pokario metais J. Žvirblis persikėlė į Butrimonis.

Butrimonys buvo tipiškas žydų prekybinis miestelis su trikampiu turgaus aikšte, ištiesai grįsta akmenimis, apstatyta mūriniais namais. Tik viena aikštės pusė buvo turtingesnių žydų – Mikliškansko, Volpianskio ir kitų, apstatyta vienaaukščiais mūriniais namais ir vieninteliu dviaukščiu. Tokių namų buvo bene septyni ir dar pora mūrinukų Punios gatvėje, kurie iki šiol ir puoše miestelį. Nuo šios aikštės į įvairias puses išsišakojo gatvės – Punios (Kauno link), Stakliškių, Vilniaus (Onušio ir Aukštadvario link), Pivašiūnų (Daugų link) ir Totorių (Alytaus link). Didesnėje šių gatvių tšos dalyje irgi gyveno žydai ir tik toliau stovėjo katalikų namai, o Totorių gatvėje – daugiausia totorių, tuo labiau, kad ši gatvė vedė į totorių apgyventus kaimus – Trakininkus ir Piketką, Vaikutiškes, Raižius, Čeraučizną (Kerus), Adamonis.

Reikia įsivaizduoti tuometinį miestelį. Ant daugumos prie aikštės ir nuo jos atsišakančių gatvių prigludusių namų kabėjo iškabos: „įvairių prekių parduotuvė“ „galanterijos parduotuvė“, „mastinė“ (taip vadinosi audinių parduotuvės), „batų parduotuvė“, „kepykla“, „mėsinė“, „traktierius“ (dabar būtų restoranas ar kavinė). Jeigu prie turtingesnio žydo namo nematydavai iškabos, tai žinok – jis yra grūdų, miško ar odų pirklys, rečiau ūkininkas. Jei nebuvo iškabos prie mažiau pasiturinčio žydo namo, tai tas žydas būdavo siuvėjas, batsiuvys, kalvis, muzikantas. Kiti kepdavo namie bandeles, chalas, „baronkas“ (riestainius), gamindavo limonadą, ledus ir kt. Ir pardavinėdavo tai turguje, laikydavo neoficialiai valgyklas ir kt. Juk gyventi reikėjo kiekvienam žydui, darbininkų tarp jų buvo labai mažai. Net žydų šventikas – rabinas buvo prekiautojas – tik jam vienam buvo leista prekiauti mielėmis. Iš to jis gyveno.

Pramonės Butrimonyse nebuvo, jeigu neskaitysim irgi žydų pastatyto malūno, dyzelinės elektrinės miesteliui apšviesti. Buvo kai kurių išimčių. Miestelio gydytojas buvo žydas, o vaistinė priklausė lenkui Markevičiui. Degtinę pardavinėdavo tik traktieriuose, ją imdavo iš miestelyje esančios valstybinės monopolinės gėralų parduotuvės. Išsineština galima buvo nusipirkti degtinę tik monopolijoje. Nepriklausė žydams ir pieninė. Ją valdė pieno perdirbimo bendrovė, vienintelė kooperatinė įmonė Butrimonyse.

Butrimonys kaip ir Eišiškės visoje Pietryčių Lietuvoje garsėjo dideliu turgumi. Kiekvieną antradienį gana talpią Butrimonių turgaus aikštę užpildydavo vien vežimai, iš kurių buvo pardavinėjamos ūkininkų žemės ūkio gėrybės, stovėjo palapinės arba staliukai su parduodamomis tiesiog iš statinių silkėmis, bandelėmis, limonadų, riestainiais ir kt., su amatininkų dirbiniais. Čia maišydavosi ir įvairūs lošikai, viliojantys iš žmonių pinigą. Štai lošimo ratas, prikalinėtus vinių su skaičiais. Sumoki pusę lito, sukamo rato atžyma sustoja prie kurio nors nupaišyto skaičiaus, kuris žymi išlošiamą daiktą – keletą saldinių, kitų menkniekių. Laimingajam pasitaikydavo išlošti ir laikrodį žadintuvą. Bet dažniausiai ratas sustodavo prie tuščios atžymos, ir puolčiai plaukdavo į lošiko kišenę. Kitur, žiūrėk, sukčius kviečia palošti „juoda-raudona“, t. y. atspėti, kurioje rankoje jis laiko juodą kortą, o kurioje – raudoną. Nors apskuolis ir parodydavo tas kortas, bet laimėdavo retas mėgėjas palošti. Sukčius mikliai sukeisdavo kortas ir duodavo išlošti kam nors, kad pamasintų kitus susispietusius prie jo žioplus irgi pabandyti savo laimę ir pralošti litą. Panašiai buvo ir su žaidimais kauliukais arba saldainiais – „pora-lišna“. Tiesa, visi tokie lošimai buvo draudžiami, išskyrus loteriją ratu. Policija gaudė ir baudė tokius lošikus, bet jie vis tiek klestėjo.

Tai buvo pagrindinė turgavietė, bet ji nesutalpindavo visų. Butrimonyse buvo dar trys turgūs – kiaulių, karvių-avių ir arklių. Ypač buvo judrus arklių turgūs, kur susirinkdavo daug čigonų ir buvo ne tik perkama ir parduodama, bet ir mainikuojama arkliais. Čia turtingesni ūkininkai atvesdavo veislinių eržilų ir uždarbiavo, kergdami kumeles. Buvo judru ir miestelio parduotuvėse. Turgaus prekiautojai visaip gyrė savo prekes ir kvietė pirkti (ypač rėkavo „barankininkai“, pvz.: „ei, vyručiai, ei, vyručiai, netoli Mauručiai, ogi vietoj Butrimonys, eikit pirkit, mieli žmonės“. Arba: „Atšilo (arba atšalo) oras, atpigo tavoras, šaltaj baltaj, čutj ne darom otdavaj“ ir pan.). O prie parduotuvių žydeliai, kibdami žmonėms už rankovių, kvietė: „Ui, ponas, ar Jonas (žiūrint koks pirkėjo rangas), užėik pas mane, aš atleisiu tavorą pigiau“. Ir parduodavo vieną prekę pigiai, kitą – brangiau, bet krautvininkas nuostolių neturėdavo. Juk prieškarinio Lietuvoje tvirtų kainų valstybė nenustatydavo, išskyrus monopolinėms prekėms – degtinei, degtukams, papirosams. Užprašo už parduodamą prekę žymiai daugiau, negu ji kainuoja, bet leidžia pasiderėti, nuleidžia kainą, tačiau vis tiek parduoda su pelnu sau. Parduodavo žydai prekes ir už pinigus, ir už natūrą, t. y. už kiaušinius, sviestą, žinoma, pigiau nei turguje. Parduodavo prekes

nedidelėmis sumomis ir bargan, t. y. skolon, ir tuo pritraukdavo pirkėjus, ypač mažiau pasiturinčius.

Buvo triukšminga ir traktieriuose. Žmonės daug pinigų neturėdavo, tai išgerdavo nedaug: paima dviese pusbutelį (ketvirtadalį litro), traktierininkė, nė neklausdama, užmauna ant pusbutelio ploną mažą riestainėlį, vyrai išgeria neužkašdami, net to riestainėlio nepaliesdami, ir jau apsvaigsta. Jeigu išgeria dar pusbutelį – tai jau girti. Ir kyla „ermydėlis“ – kalba garsiai, ginčijasi, dažnai susimuša. Tiesa, tuos, kurie turėdavo pilnesnį kapšį ir norėdavo kultūringai išgerti ir užkasti, tuos traktierininkas išvesdavo iš bendros karčemos salės į savo gyvenamąsias patalpas.

Kiek prisimenu, Butrimonyse buvo kilęs gana didelis gaisras – sudėgė beveik visi namai, esantys aplink turgaus aikštę, todėl po gaisro aikštė pasipuošė naujais namais, ypač mūrinukais. Pagarsėjo Butrimonys 1934 m. Suvalkijos–Dzūkijos valstiečių streiko metu. Vieno turgaus metu vyko didžiulis valstiečių mitingas. Kai iš Alytaus autobusu atvyko policininkų būrys mitinguotojų išvaikyti, žmonės apvertė autobusą, išvaikė policininkus...

Paskelbus Tarybų valdžią Lietuvoje, miestelyje atsirado kooperatinių parduotuvių, pradėtos kurti amatininkų artelės. Tačiau po metų miestelį ištiko didžiausia tragedija – jis ištuštėjo, nes jo pagrindiniai gyventojai žydai buvo suguldyti į duobes. O jų buvo apie tūkstantį. Todėl liko daug tuščių namų. Turgaus aikštė vėliau buvo apsodinta medžiais, atvežtas ir pastatytas aikštės viduryje didžiulis paminklinis akmuo, pailgėjo miestelio gatvės, o centras pradėjo nykti – nugriauta nemaža pasenusių medinių pastatų. Turgų Butrimonyse jau nebėra. Seną žydišką miestelį beprimena tik išlikusi apgriuvusi mūrinė sinagoga (kita medinė sugriuvo), nuniokotos žydų kapinės ir bendros broliškos sušaudytų žydų kapinės Klydžionyse...

...1983 m. būdamas Nemėžyje sužinojau apie Kričinskos mirtį. Tai buvo įdomi asmenybė. Kilusi iš Iljasevičių, gyvenusių mano tėviškėje (bene Ceraučiznoje), šeimos, ji ištekėjo už kunigaikščio vardą nešiojančio Kričinskio Nemėžyje. Apie ją man nemažai pasakojo mama, teta Ieva ir kiti gimines. Kai ką sužinojome ir iš jos pačios, kai mirė mano sūnus Stepas.

Kričinskis turėjo keletą dvarų lenkų okupuotoje Vilnijoje. Mirė jis prieš karą, o susikūrus Tarybų valdžiai Lietuvoje, Kričinska liko gyventi Nemėžyje. Vaikai repatriavo į Lenkiją. Kai aš buvau pas ją, jai buvo arti 100 metų. Vėliau Nemėžio apylinkės taryba surengė jos šimtmečio

(Nukelta į 28-ą psl.)

JOKŪBO DZIENAJEVIČIAUS DIENORAŠTIS

(Atkelta iš 27-o psl.)

jubiliejaus minėjimą, įteikė dovanų, aprašė rajoniniame laikraštyje „Draugystė“ ir respublikiniame „Czerwony sztandar“.

Ji skaitė knygas ir laikraščius be akinių ir skaitė daug. Paskutinė Lietuvos totorių kunigaikštienė mirė, turėdama 103 metus. Gal ir būtų gyvenusį ilgiau, jei ne vienas atsitikimas. Paskutiniai metais ji negalavo ir vieną kartą netyčia padegė savo patalynę. Ji labai išsigando. Tai, be abejo, ir pagreitino jos mirtį.

Senatvėje žmogų dažnai kankina sapnai. Dauguma jų būna susiję su jo praeitimi. Sapnuodamas vieną iš tokių sapnų, prisiminiau buvusią mano kaimynę Marytę Abunevičiūtę, su kuria kartu ganėme karves, šokome, pykomės. Marytė buvo iš turtingesnės šeimos, buvo išdidė, žvalgėsi į turtingesnius kavalierius. Tačiau gyvenime jai nelabai pasisekė.

Jai simpatizavo Kostas Jakubauskas. Buvo manoma, kad juodu susituoks. Juk Žadiškių kaimo Jakubauskai buvo pasiturintys. Tačiau Kosto sesuo Elzė metė savo vyrą Stepą Makulavičių (Jasiutuką), Marytės pusbrolių. Tada Kostas atvažiavo pasiimti sesers kraičio, tačiau Stepas užmušė Kostą, tvojęs per galvą šakėmis. Daugiau jai jaunikų neatsirado.

Bet vėliau Marytė ištekėjo už Minioko Milkamanavičiaus, Lazdijų pašto valdininko. Sako, kad po vestuvių jis pragėrė su draugais pusę jos kraičio. Tarybų valdžios metais jis tapo Alytaus ryšių mazgo viršininku, po karo įsivėlė į kažkokią aferą, sėdėjo kalėjime, paliko žmoną su dviem dukrom pas savo motiną Vilniuje, o pats kažkur išvažiavo. Marytė pradėjo spekuliuoti, papuolė į kalėjimą, paskui gyveno su savo jaunesniąja seserimi.

Mano sapnuose susimaišo jau mirę ir gyvi žmonės. O pabudus atgyja įvairiausi prisiminimai apie tuos žmones.

1984 m. spalio mėnesį Varėnoje ištekėjo antroji Jono Selimavičiaus duktė Marytė. Mano kaimynas, Jonas Selimavičius, apie kurį, berods, jau rašiau, į Varėną atvyko metais vėliau už mane. Kol nebuvo vedęs, gyveno pas mane, tad jo žmona mane vadino „uošviu“. Jonas kaip ir jo vyresnis brolis Stepas, kaip ir tėvas buvo širdininkas, mirė nuo infarkto, vos peržengęs penkiasdešimtmetį. Antros dukros vestuvių jau nesulaukė. Padėjau Marytei po tėvo mirties išsirūpinti

¹ Ši mūrinė žydų sinagoga, liaudyje dar vadinama „žydų škala“, kurioje pokaryje buvo įsikūrusi Butrimonių pradinė mokykla, buvo nugriauta aštuntajame praeito amžiaus dešimtyje. (Ado Jakubausko pastaba).

nedidelę 30 rublių personalinę pensiją, kol mokysis.

Norėčiau papasakoti dar apie vieną varėniškį totorių Enverą Jakubovskį. Jo tėvas buvo kilęs iš Baltarusijos netoli Naručio ežero, dirbo geležinkelininku. Enveras buvo linkęs mokytis inžinerijos, bet tėvo verčiamas baigė medicinos mokslus. Jis buvo gabus gydytojas. Jakubovskis vedė medicinos felčere, irgi totoraite iš Baltarusijos. Dirbo Švenčionyse, o apie 1971 m. metus buvo atkeltas į Varėnos ligoninę.

Susipažinau su Jakubovskiu netikėtomis aplinkybėmis. Kai gydytojas dirbo Švenčionyse, ten rajono laikraščio redaktorius buvo Petras Šileikis, kurio žmoną gydė E. Jakubovskis. Kai Jakubovskis atvyko į Varėną, P. Šileikis jau dirbo Eišiškių (dabar Šalčininkų) rajono laikraščio redaktoriaus pavaduotoju. Ir čia jis naudojosi Jakubovskio, gydžiusio jo žmoną, paslaugomis. Atvažiavo vieną kartą Šileikis į Varėną ir sako man:

- Einam, Dzienajevičiau, supažindinsiu tave su tavo tautiečiu gydytoju. Šiandien jo gimimo diena.

Mes nuėjome, Šileikis mane supažindino su daktaru. Po kiek laiko Enveras mane pasikvietė į kambarį ir sako:

- Šiandien man ne jokia gimimo diena, o totorių šventė Bairamas. Negi sakysi apie tai aplinkiniams.

Enveras Varėnoje pagarsėjo kaip geras gydytojas. Vėliau jis įsidarbino Druskininkų poliklinikoje, paskui fizioterapijos gydykloje. Jis turėjo nemažus užmojus, ruošėsi įsigyti mokslinį laipsnį. Todėl jo butas buvo užverstas krūvomis medicininių knygų ir žurnalų. Jų duktė ištekėjo Varėnoje už lietuvių. Enveras užsibrėžto tikslo nepasiekė, tačiau gydysis privačiai į jį kreipėsi nemažai žmonių.

Dar vienas Varėnoje gyvenęs totorius Jonas Chaleckas yra buvusio muziejaus, paskui antrojo mulos Adomo Chalecko antrasis sūnus. Į Varėną Jonas atvažiavo tais pačiais metais kaip ir aš, dirbo finansų skyriuje, man jau dirbant Druskininkuose. Jonas irgi išsikėlė iš Varėnos, vedė lietuvę kaip ir jo vyresnis brolis Aleksas. Paskui Jonas su žmona ir sūnumi vėl grįžo į Varėną, vėl dirbo finansų skyriuje.

Taip pat norėčiau plačiau papasakoti ir apie Rajeckų šeimą. Aleksandro Rajecko tėvas buvo bežemis, dirbo kailius. Aš atsimenu, kad jis gyveno Onušio miestelyje nedidėleje pirkutėje. Pirmai žmonai mirus, liko dvi dukros.

Tada jis vedė antrą žmoną, mano mamos pusseserę. Su ja sugyveno dar šešis vaikus

- keturis sūnus – Aleksandrą, Bernardą, Silvestrą ir Bronių ir dvi dukras – Felę ir Marytę.

Pirmą kartą Rajeckus pamačiau, kai jie atvažiavo pas mus į Raižius per Bairamo šventę pasimelsti mečeteje. Aleksandras buvo už mane vyresnis trejais ar ketveriais metais. Jis buvo šveplas. Kai ryte ruošėmės eiti į mečetę, Aleksandras, norėdamas pasivalyti batus, klausia motinos:

- Mama, a gdzie moj svaks? (Svaks – taip lenkiškai vadino batų tepalą).

Nuo to ir prigijo Aleksandrui pravardė „Svaks“. Rajeckai dar buvo pravardžiuojami „nemkučiais“, nes Aleksandro senelis buvo nebylys.

Antrą kartą pamačiau visą Rajeckų šeimą, kai tekėjo senio Rajecko vyresnioji duktė Juhasė už Juozo Asanavičiaus. Buvau tada nuvažiavęs į Onuškę kaip mulos Adomo Chalecko vežikas. Antroji Juhasės sesuo po to irgi ištekėjo, rodos, į kitą Nemuno pusę. Abi jau seniai mirusios. Aleksandras, kaip vyriausias sūnus, išėjo uždarbiauti. Buvo pasisamdęs bernauti Latvijoje, kur parsikvietė ir seserį Felę. Jinai ištekėjo už latvio ir liko ten gyventi. Mačiau ją tik per Aleksandro laidotuves.

Senajam Rajeckui mirus, šeima išsiskirstė kas kur. Aleksandras, grįžęs iš Latvijos, vedė tokią pat bežemę, mano tolimą giminaitę Lebedziūtę, vertėsi kailiadirbyste. Bet žmona netrukus mirė ir Aleksandras vedė antrą kartą irgi mano tolimą giminaitę Ziną Gembickaitę, mano pirmosios žmonos Felės pusseserę. Zinos motina buvo mano uošvio Stepo Gembicko, gyvenusio Merkinėje, sesuo. Ištekėjo ji už bežemio Raižausko iš Raižių ir susilaukė trijų vaikų – Elenos, Zosės ir Aleksandro. Vyras kariavo Pirmajame pasauliniame kare, po karo užsiliko kažkur Baltarusijoje ir vedė tenykštę totorę. Grįžo į Raižius, berods, su dviem vaikais, bet ir pirmoji žmona jau turėjo vaiką, sugyventą su Šarafudinovu – dukrą Ziną.

Zina su Aleksandru sugyveno keturis vaikus – sūnus Aleksandrą ir Joną bei dukras Ženią ir Emiliją. Prasidėjus karui Aleksandras su šeima persikėlė į Butrimonis, o po karo – į Aukštadvarį. Man pradėjus dirbti Druskininkuose, Rajeckai irgi persikėlė čia. Paskui jie pirko Aukštadvaryje namą ir ten galutinai apsigyveno. Aleksandras užsiėmė kailiadirbyste, Zina Druskininkuose dirbo bibliotekininke, Aukštadvaryje – laiškiniinke.

Aleksandras mirė tragiškai. Bejodamas arkliu nukrito nuo jo ir po to nesveikavo, vaikščiodavo su lazda. Kai vieną kartą žmona buvo darbe, jis nuėjo prie savo bityno ir kažkaip išbaidė bites, kurios apipuolė

Ji, sukandžiojo visą kūną, nes jis negalėjo nei bėgti, nei gintis. Kol mažametės anūkės apsižiūrėjo, kol pranešė senelei, jo kraujas buvo apnuodytas. Nuvežtas į Vilnių jis tą pat naktį ligoninėje ir mirė.

Mirusiojo Aleksandro sūnus, taip pat Aleksandras, dar prieš kariuomenę susipažino su Aukštadvario tuberkuliozinės sanatorijos medicinos seserimi nuo Kėdainių. Grįžęs ją vedė, turėjo vieną dukrą. Jis dirbo Aukštadvario tarybiniame ūkyje-technikume mechanizatoriumi, padėjo motinai kailiadirbystėje.

Vyresnioji dukra Ženia ištekėjo už našlio totoriaus Radlinsko iš Ašmenos. Ji turėjo vieną dukrą.

Duktė Emilija ištekėjo už karininko.

Sūnus Jonas po tėvo mirties paėmė totoraite iš Lydos, ten statėsi namą.

Jaunesnysis mirusio Aleksandro brolis Bernardas irgi vedė dar prieš karą. Buvau jo vestuvėse Kruonyje. Karo metais jis kažkur dingo.

Jaunesnioji Aleksandro sesuo Marytė ištekėjo už kailiadirbio, gyveno Prienuose ar Balbieriškyje. Girdėjau, kad jos dukte ištekėjo už uzbeko, gyvena Uzbekijoje, turi daug vaikų.

Jauniausias Aleksandro brolis Bronius pokario metais su motina persikėlė į Stakliškes, dirbo kailius. Ten vedė lietuvaitę.

Trečiasis brolis Silvestras, dar jaunas vaikas, karo metu išvyko darbams į Vokietiją, dirbo kepykloje, išmoko kepėjo amato. Ten jis susipažino su tokia pat mergina Vale iš Lietuvos, rodos, nuo Ukmergės, ir susituokė su ja. Po karo Valė grįžo į tėviškę, bet Silvestrą saugumo organai laikinai sulaukė. Su Silvestro žmona susipažinau, kai ji atvyko pas mane į Butrimonis, prašydama paliudyti, jog Silvestras išvyko ne savo noru, o buvo išvežtas darbams. Žinoma, Silvestrą paleido į tėviškę.

Kai po Varėnos apskrities padalijimo į du rajonus aš pradėjau dirbti Druskininkų rajone, ten radau ir Silvestro šeimą, kur Silvestras dirbo kepėju.

Aleksandras turėjo gerą balsą, mėgo dainas ir atsiminė begalę anekdotų, o Silvestras buvo tikras „artistas“. Palankiomis sąlygomis jis galėjo mokytis konservatorijoje ir tapti geru dainininku.

Druskininkų sanatorių kultūrinių renginių organizatoriai grobstyje grobstė Silvestrą į sanatorijose rengiamus poilsio vakarus. Už savo atliekamas dainas jis susilaukdavo triukšmingų katučių. „Bis, Silva, bis“ – šaukdavo žiūrovai, priversdavo kartoti jo atliekamas dainas. Juo labiau, kad Silva buvo ir gražus, išvaizdus totoriukas. Vėliau, berods, su keturiais vaikais jis kažkur išvyko.

Ilgai nežinojau, kur yra Silvestras.

Tačiau vieną kartą atvykęs dirbti į Varėną iš Nemenčinės ar Šalčininkų kilęs kirpėjas žydėlis perdavė man linkėjimus nuo Silvos. Tik daug vėliau pamačiau Silvestrą per brolio Aleksandro laidotuves Aukštadvaryje. Pasirodo, jis dirbo Zarasuose kepykloje. Ten pat dirbo ir jo sūnus, taip pat Silvestras.

Ieva Samutavičiūtė gyveno su motina netoli mano namų kitoje kelio pusėje, Raižių mečetės špitolėje, musulmoniška – akife, o paprastai vadinamoje „zbornioje“.

Čia paprastai gyvendavo viena iš neturtingųjų šeimų, kuri už tai turėjo valyti mečetę. Šiame pastate susirinkdavo parapijiečiai, laukdami pamaldų, esant blogam orui, čia vykdavo susirinkimai įvairiems parapijos reikalams aptarti.

Tai gi Samutavičienė su dukra apsigyveno zbornioje, kaip dalininkė augino daržoves pas Raižių ūkininkus. Samutavičienė su dukra pas mus būdavo nuolatinės viešnios laisvu laiku. Motina ateidavo pasišnekėti pas mano mamą, o dukte – pas seserį Niną. Ievutė dažnai su mano seserim nueidavo į mano vadovaujamą vartotojų kooperatyvo parduotuvę, kai ateidavo pirkėjų. Pastebėjau, kad ji varsto stalčius, kur buvo pinigai, bet dėl savo naivumo neteikiau tam reikšmės.

Kai buvo padaryta revizija parduotuvėje, paaiškėjo, kad trūksta 1000 litų. Reikėjo padengti tą sumą, ir aš pasiskolinau ją iš Samutavičienės. Be abejo, skolinau savo pinigus, gražindamas skolą dalimis.

Ievutė neprimatė, skaitydavo visai prikišusi galvą prie knygos, ir aš, pamėgdžiodamas ją, irgi prisilenkdavau. Motina, tai pastebėjusi, kumščiodavo dukrą į šoną. Ieva buvo beveik viena iš raštingų merginų ano meto kaime. Po kiek laiko Ieva su motina persikėlė gyventi į Adamonių kaimą į raižiškio Abrahamo Selimavičiaus ūkį, kurį šis nupirko iš Kaune gyvenančio Motiejaus Baranausko. Kai nunešdavau ten skolą, pažaisdavome tuo metu madingą žaidimą – „flirtą“, duodavome vienas kitam korteles su išspausdintu pokalbiu, kuriose buvo surašyti aštrūs posakiai, pvz.: „ach tu, buridano asile“.

Ieva ištekėjo už Stepo Korsako, atsikėlusio berods iš Semeliškių, apsigyveno Alytuje pasistatydintame name. Po to ją mačiau tik vieną kartą. 1946 m., kai kėliau šeimą iš Butrimonių į Varėną, pritrūkiau benzino. Ieškodamas jo Alytuje prie geležinkelio stoties, netikėtai patekau į Korsakų namus. Vėliau girdėjau, kad tragiškai žuvo jų sūnus.

Bagdonavičių šeimos galva caro laikais buvo pašto viršininkas. Po Pirmojo pasaulinio karo jis nusipirko Butrimonyse namą su nedideliu žemės sklypu, augino daržoves. Vieną kartą, kai nuvežė į Kauną daržoves, Šančiuose apvirto prikraitas vežimas, Bag-

donavičius pateko po juo ir žuvo.

Bagdonavičiai turėjo tris dukras ir sūnų. Sūnus ir viena dukra buvo panašūs į tėvą, o kitos dvi – į motiną. Gražesnioji dukra ištekėjo už Jakubausko iš Širvintų, o sūnus vedė savo svainio seserį. Jis turėjo motorinį dviratį ir parpino juo per miestelį savo žmoną.

Vyriausioji dukte Emilija ištekėjo už raižiškio Dovydo Vilčinsko, kuris ją ėmė dėl pasogos. Jų gyvenimas nesiklostė. Emilija ateidavo dažnai pas mano mamą pasikalbėti, pasiskųsti savo dalia. Pagaliau Vilčinskas išsiskyrė.

Dovydas susituokė su buvusia Stepo Makulavičiaus žmona – Elžbieta Jakubauskaite, o Emilija su dukrele apsigyveno pas motiną. Dukra Marytė Vilčinskaitė jau pokario metais tapo mokytoja ir, mano padėdama, pirmuosius mokytojavimo žingsnius pradėjo Liškiavos vidurinėje mokykloje, vėliau persikėlė dirbti į Butrimonis ir su motina gyveno močiutės name.

Pati Bagdanavičienė buvo linksma moteris, mėgo paulioti. Kadangi namie dar buvo pasilikusi jaunesnioji dukte Marytė, tai mes, raižiškiai bernai, dažnai ten būdavome, padarydavome vakaruškas, mus dosniai pavaišindavo. Marytė ištekėjo už Motiejaus Asanavičiaus iš Eičiūnų. Asanavičiai buvo pasiturintys ūkininkai, po karo buvo išvežti į Rytus.

Emilija Gembickaitė – mano žmonos Felicijos dėdės šeštasis vaikas iš septynių. Emilija, baigusi vidurinę mokyklą, dirbo pionierių vadove Liškiavos, Merkinės, Valkininkų vidurinėse mokyklose. Buvo ištekėjusi, turėjo dvi dukras. Vyras metė Emiliją, prasigėrė, neteko darbo, o vėliau mirė.

Aleksandras Jakubauskas buvo porą metų už mane jaunesnis. Tai mano dėdės Jono Dzienajevičiaus posūnis, vyriausias iš keturių našlės Zosės Aleksandravičiūtės-Jakubauskienės, kurią vedė mano dėdė, sūnus. Kai dėdė vedė, mes su Olka kartu ganėme karves. Jis buvo šveplas, garsą „r“ tardavo kartu su garsu „l“, dėl to aš jį pravadžiuodavau. Būdavo, sakau: pasakyk, Olka, „trava“. O jis sako: „trlava“.

Tamavo Aleksandras kariuomenėje Prienuose ir kaip totorius nevalgė kiaulienos, todėl iš kariuomenės grįžo išdžiūvęs kaip šakalys, nes dėl gausios dėdės šeimos paramos maistu negaudavo, nors nuo namų buvo tik už 30 km. Po kariuomenės vedė savo pusbrolio Jakubausko iš Trakininkų našlę, kaprizingą moterį, ir buvo jos vergas. Jai mirus vedė ramią, simpatingą moterį, gyveno Alytuje, į senatvę atkuto, buvo beveik toks kaip jaunystėje.

(Bus daugiau)

Generolas leitenantas Konstantinas Biciutka

Straipsnių ciklas parengtas remiantis Jakovo Grišino ir Damiro Šarafutdinovo knyga „Ištikimi tėvynės sūnūs“, išleista Kazanėje 2001 metais.

Konstantinas Biciutka gimė 1866 metų spalio 26 dieną totorių – Minsko gubernijos kilmingų dvarininkų – šeimoje. Mokėsi 2-ajame Maskvos kadetų korpusė, 3-oje Aleksejaus mokykloje, kurioje jam buvo suteiktas eilinio kariūno, o vėliau puskarininkio ir jaunesniojo perpetės (kardasaičio) laipsnis.

1886 m. šią mokymo įstaigą jis baigė I kategorijos pažymėjimu, gavo paporučikio laipsnį ir paskyrimą į 18-ąją lauko artilerijos brigadą, kurioje turėjo tarnauti 3 metus. Atvykęs į tarnybos vietą, buvo paskirtas 2-osios baterijos raštvedžiu, o vėliau inžinerinio korpuso įsakymu – į 4-ąjį geležinkeliečių batalioną „bandomajam tarnybos laikotarpiui“.

1887 m. sausio mėnesį jis atvyko į šį batalioną ir buvo paskirtas komandos mokymo dalies telegrafo-galvaninės klasės mokytoju. Dėl sveikatos problemų turėjo pasitraukti ir buvo paskirtas geležinkeliečių turto tvarkytoju. Pasveikęs 1888 m. gegužės mėnesį K. Bociutka vėl tapo mokytoju geležinkeliečių skyriaus vyresniųjų klasėje, o rudenį – 3-ojo geležinkeliečių bataliono ūkio dalies raštvedžiu.

Jaunasis karininkas, tarnavęs privalomus 3 metus, nusprendė stoti į Generalinio štabo Nikolajaus akademiją. 1889 m. birželio mėnesį jį nusiuntė į Vilniaus karinės apskrities štabą bandomajam laikotarpiui, kur puikiai įvertinta jo veikla. 1889 m. spalio 3 dieną, po stojamųjų egzaminų, jį priėmė neetatiniu, o nuo 1890 m. gegužės mėnesio – etatiniu akademijos klausytoju.

Baigęs akademijos žemesniąją klasę K. Bociutka gavo poručiko laipsnį. Geri dviejų klasių rezultatai leido studijuoti papildomame kurse, kurį baigė I kategorijos pažymėjimu. K. Biciutkai suteiktas štabas–kapitono laipsnį, jis buvo priskirtas prie Generalinio štabo. K. Biciutka nuvyko tarnauti į Omsko karinę apygardą, priklausė Maskvos karinei apygardai, kol vyko mokomosios pratybos. Jam buvo skirta 300 rublių arkliui ir visiems priedams įsigyti.

Mokomąsias pratybas jis atliko 2-ojoje grenadierių divizijoje. Joms pasibaigus, K. Biciutka nuvyko į Omsko karinės apygardos štabą. 1882 m. lapkričio mėnesį jis buvo perkeltas į Generalinį štabą ir paskirtas Semipalatinsko srities kariuomenės štabo adjutantu. Semipalatinske apie 2 mėnesius pavadavo štabo viršinininką.

Jaunasis karininkas dažnai dalyvaavo karinėse pratybose (Zaisane 1893

m. rugpjūčio mėnesį – 1894 m.), lauko išvykoje (Ust-Kamenogorske 1893 m. rugsėjį), taktikos užsiėmimuose kartu su rikiuotės karininkais (Ust-Kamenogorske, 1894 m. kovo–balandžio mėn.), vadovavo kuopai 7-ajame Vakarų Sibiro linijiniame batalione (Vernyj 1894 m. spalį). K. Bociutka tapo kapitonu. Po bandomojo laikotarpio – vyresnioju karininku.

1895 m. lapkričio mėnesį K. Biciutka grįžo iš Semipalatinsko ir 2 mėnesius vykdė štabo viršininko pareigas. Vyko į komandiruotes Ust Kamenogorske, Zaisane, Omske, Tobolske. 1896 m. rudenį K. Biciutką išrinko Semipalatinsko karinės apygardos komiteto pirmininku.

1897 m. pradžioje K. Biciutka buvo paskirtas į Vilniaus karinę apygardą 4-ojo armijos korpuso 30-ąjį pėstininkų divizijos štabą vyresnioju adjutantu. Vilniuje jis laikinai tarnavo divizijos štabo viršininku. Panašiai kaip ir Sibire dažnai vyko į tarnybines karines išvykas (Nesvyžjiaus, Slonimo, Volkovysko, Libavos, Slupsko miestuose).

Nuo 1899 m. rugsėjo jis atliko 4-ojo armijos korpuso specialiuųjų užduočių vyresniojo karininko pareigas, o gruodžio mėnesį jam buvo suteiktas pulkininkio laipsnis.

Nuo 1900 m. gegužės iki rugsėjo mėnesio K. Biciutka 157-ajame Imere-tinsko pulke dalyvavo bataliono vado mokymuose, o po to buvo paskirtas 2-ojo armijos korpuso vyresnioju karininku. Vėl jo laukė karinės išvykos į Rygą, Baranovičius, Borisovą, Slonimą, Vitebską.

1902 m. K. Biciutka tapo vyresnioju karininku 56-osios pėstininkų rezervinės brigados valdyboje. 1903 m. gruodį už gerą tarnybą jam buvo suteiktas pulkininko laipsnis.

Iš 56-osios jį perkėlė į 55-ąją brigadą – iš pradžių 55-osios pėstininkų divizijos vyresnioju karininku, paskui – tos pačios divizijos štabo viršininku.

Rusų-japonų karo metu pulkininkas K. Biciutka su divizijos štabu keliavo iš Tambovo į Tolimuosius Rytus. Iki 1905 m. dalyvavo mūšiuose su Japonija.

Jo vadovaujama divizija įėjo į 6-ąjį Sibiro šaulių karinį korpusą (3-ąją Mandžiūrijos armiją) ir dalyvavo mūšiuose prie Šache upės, kovojo su japonais Mukdeno mieste, dešiniajame Chuanchės upės krante.

1904 m. gruodį už karinius nuopelnus Biciutka buvo apdovanotas Georgijaus aukso ginklu su užrašu „Už drąsą“, 1905 m. liepos mėnesį – 4-ojo laipsnio švento Vladimiro ordinu už karo veiksmus

kovojuant su japonais.

Kovo pabaigoje, 3-osios Mandžiūrijos armijos sprendimu, Biciutka išvyko į europinę Rusijos dalį gydytis.

1905 m. viduryje K. Biciutka tapo vyresnioju karininku 47-ojoje rezervinėje pėstininkų brigadoje, performuotoje į diviziją.

Už dalyvavimą Rusijos-Japonijos kare Biciutka gavo dar du apdovanojimus: 2-ojo laipsnio šventojo Stanislavo ordina su kardais, šviesiai bronzinį medalį su Aleksandro ir Georgijaus juosta.

K. Biciutka dažnai lankėsi savo divizijoje, o būdamas Generalinio štabo karininku – ir kitose, esančiose Varšuvos karinės apygardos ribose, vadovavo taktiniams mokymams bei vykdė slapta karines užduotis ir kt.

1907 m. rudenį K. Biciutka tapo Ugličko 63-ojo pėstininkų pulko, o balandžio mėnesį – Kišiniovo 207-ojo rezervinio pėstininkų pulko vadu.

1909 m. jis gavo 3-ojo laipsnio šventojo Vladimiro ordina ir buvo išleistas į atsargą Kišiniovo apskrities pėstininkų dalyje.

1911 m. balandžio mėnesį K. Biciutka gražinamas į kariuomenę, jis tapo 5-ojo Kalugos pulko vadu. Laikinai vadovavo 2-osios pėstininkų divizijos 1-ajai brigadai.

Būdamas 47-rių metų K. Biciutka gavo generolo majoro laipsnį ir buvo paskirtas Turkestano karinio korpuso štabo viršininku bei perkeltas į Generalinį štabą. Už aktyvią karinę veiklą buvo apdovanotas Bucharos ordinu – 1-ojo laipsnio aukso žvaigžde.

1914 m. spalio 6 dieną Biciutka tapo 29-ojo karinio korpuso viršininku ir atsidūrė kovų su austrais ir vokiečiais centre. 11-osios armijos gretose dalyvavo kovose Pšmyšlyje ir liko jame iki 1915 metų kovo 9 dienos. Paskui kovojo su austrais ties Lutovicku, vėliau – Galicijos apskrityje.

Gegužės 3 dieną gavo kontūziją, bet liko rikiuotėje.

Rugpjūčio mėnesį jį perkėlė į Šiaurės frontą, kuriame dalyvavo kovose prieš vokiečius ties Vakarų Dvyna.

Kaip ir Rusijos-Japonijos kare, K. Biciutka už karinius nuopelnus buvo apdovanotas kardais prie jau turimo švento Vladimiro 3-iojo laipsnio ordino, 1-ojo laipsnio švento Stanislavo bei šventosios Anos 1-ojo laipsnio ordinu su kardais.

1915 m. lapkričio 19 dieną K. Biciutka tapo 3-osios Kaukazo šaulių divizijos vadu.

1916 m. kovo 7 dieną Kaukazo šaulių pulko taktinių mokymo metu Biciutka buvo sužalotas į galvą.

1916 m. gegužės mėnesį prie Švenčionių buvo sužeistas kulka į pilvą ir mirė apkasuose.

1916 m. birželio 19 dieną jam suteiktas generolo leitenanto laipsnis (po mirties).

K. Biciutka buvo vedęs pulkininko Davydo Jakubovskio dukrą Fatimą. Turėjo dukrą Zinaidą. Visų jų tikėjimas – islamas.

Po Biciutkos mirties žmona kreipėsi į Petrogrado tvirtovės komendantą dėl jai priklausančios pensijos, nurodydama adresą: Petrogradas, Admiraliteto kana-

las Nr. 3, butas 26. Papildomų duomenų eilutėje ji nurodė, kad neturi vaikų. Galbūt dukra mirė nuo 1915 m. gruodžio ir 1916 m. liepos 27 dienos. Duomenys buvo pateikti į Generalinį štabą, pensijų skyrių, Aleksandrovo sužeistųjų komitetą, Finansų ministeriją.

Jos prašymas buvo patenkintas. Iš

valstybės išdo Fatima Biciutka gavo 2277 rublius 34 kapeikas, iš pensijų kasos – 572 rublius 66 kapeikas.

1917 m. vasario 27 dieną Petrogrado tvirtovės komendantas pranešė Generaliniam štabui apie generolo leitenanto K. Biciutkos našlei Fatimai suteiktą pensiją, didvyriškai žuvus jos išgarsėjusiam vyrui.

Ištrauka iš diplominio darbo „Vilkaviškio rajono Piliakalnio apylinkės istoriniai – etnografiniai bruožai 1900–1969 m.“

Onos Stepanauskienės prisiminimai apie Vinkšnupių kaimą ir jo gyventojus – Chaleckių šeimą.

SIGITAS ŠILEIKA

Mano tėvai neprisimena, kada ir kas įkūrė prie Vinkšnupių dvaro totorių kapinaites ir prie jų pastatė nedidelę mečetę su pusmėnuliu bokšte. Iš lauko mečetė buvo apkalta lentelėmis. 1944 m. vokiečiai ją nugriovė. Lentas ir rąstus sunėšė į pakusus. Nuo kapinaičių pusės ji buvo pusiau *rundina* (apvali). Stogas – keturšlaitis, dengtas raudonomis čerpėmis. Įėjimas buvo nuo kelio pusės pro suveriamas duris. Šoninėse sienose buvo po du langus su truputį lenktais rėmais viršuje. Prie galinės sienos, buvusiam įlinkime, buvo nedidelis altorėlis. Virš jo ant sienos kaboją pusmėnulis. Dienos šviesa į vidų patekdavo pro sienose esančius langelius. Prie mečetės augo graži gyvatvorė, buvo daug gluosnių ir liepų. Kitoje kelio pusėje iki 1944 m. gyveno Jono Chaleckio, totorių dvasininko, šeima: jis, žmona Emilija bei dvi dukterys – Rozalija (Rožė) ir Elena. Kartu su jais gyveno ir Chaleckio tėvas.

Aš kartu su savo bendraamžėmis kaimo mergaitėmis dažnai nubėgdavau pas Chaleckaites. Jos mums pasakodavo apie savo tėvą, kuris atlikinėdavo religines totorių apeigas mečetėje, laidodavo mirusius. Juos atveždavo iš toliau, nes, be Chaleckių šeimos, daugiau totorių Vinkšnupiuose jau nebegyveno.

Iki 1914 m. per metus kelis kartus susirinkdavo daug totorių į mečetę. Jie čia išbūdavo po kelias dienas. Maldininkai apsigyvendavo pas vietinius gyventojus. Prisimenu, ir mūs kluone vasarą nakvodavo keli totoriai. Tarp susirinkusių maldininkų būdavo ir carinės Rusijos kareivių. Jų buvo Marijampolėje, Kalvarijoje, tikriausiai atvažiuodavo ir iš toliau. Tarp susirinkusių niekuomet nemačiau moterų.

Kiek prisimenu, daug maldininkų susirinkdavo jau iškritus sniegui, maždaug apie Naujuosius metus. Chaleckaitės pasakodavo, kad maldininkai susirinkdavo į mečetę po didelio pasninko ir ruošdavosi baliui po visų maldų. Antrą kartą jie rinkdavosi jau pavasarėjant, apie kovo

mėnesį. Dar būdavo sniego. Visi vyrai prausdavosi upelyje, kuris tekėjo čia pat pro mečetę. Dabar jį melioratoriai užlygino. Neliko buvusios mečetės pamatinių akmenų liekanų. Pro kapinaites iškasė gilų griovį, kuriuo į Rausvę teka buvusio upelio vanduo. Po pamaldų totoriai vesdavosi prie mečetės juoda aviną, jį papjovė vaišindavosi. Vasarą rinkdavosi jie apie sekmynes. Čia jie išbūdavo apie tris dienas. Kaip vadinosi jų šventės, kokias atlikinėdavo apeigas, jau senas laikas, neprisimenu. Tada buvome dar vaikai, mažai ką imdavome į galvas.

Mirusius palaidoti atveždavo su karstais. Lavoną nuprausdavo upelio vandeniu. Vasarą lavonus Chaleckio tėvas prausdavo tiesiog ant upelio kranto. Žiemą – mečetėje. Nupraustą lavoną įvyniodavo į drobulę. Mes dažnai nubėgdavome prie mečetės pasižiūrėti laidotuvių. Po pamaldų mečetėje, matyt, mirusio giminaičiai visus subėgusius laidotuvių pasižiūrėti vaikus išrikiuodavo prie mečetės ir pavaišindavo saldainiais, bandelėmis, o kartais duodavo ir pinigų. Po to lavoną nešdavo į kapines. Kapą išklodavo lentomis. Prie duobės karsto dangtį suskaldydavo. Kapo viršų irgi uždengdavo lentomis. Iš viršaus kapą apklodavo akmenimis. Vėliau pastatydavo paminklą. Paminklų vietoje jau nedarė, juos atveždavo iš kitur. Laidojant vyrai giedodavo giesmes. Prisimenu, kartą Chaleckaitės mums pasakojo, kad nupraustam lavonui jų tėvukas užkemša ausis, kad tas ramiai galėtų ilsėtis kape ir negirdėtų kvietimo į paskutinį teismą...

Jonas Chaleckis tuokdavo jaunavedžius. Kartą būnant pas Chaleckius atvyko jauna pora totorių. Chaleckaitės mums tuoj pakuždėjo, kad jaunavedžiai bus *vinčevojami* ne mečetėje, o pas Chaleckius namuose. Buvo žiemos laikas, maždaug apie 1921 metus. Mečetė nebuvo apkūrenama, todėl, reikalui esant, dalis apeigų buvo atliekami ne mečetėje. Taigi, mes degėme smalsumu, kaip bus *vinčevojami* jaunieji. Tačiau juos nuo mūsų atitvėrė kampe ir mažai ką matėme, nors žiopsojome pa-

sistiebdamos. Girdėjome, kaip skaitė iš knygos maldas ir kitaip juos ten *stramužino*, kol *suvinčiovojo*.

Mečetėn atveždavo ir vaikus krikštyti. Jų krikštas vadinosi apipjaustymas.

Apie 1920–1922 m. į mečetę atvykdavo jau labai mažai totorių. Daugiausia atvažiuodavo senyvo amžiaus. Vėliau dar mažiau jų čia pasirodydavo. Retkarčiais atveždavo tik palaidoti mirusius. Ilgiausiai gyveno čia Chaleckis su savo šeima. Kai nesilankydavo maldininkai, mečetė buvo pusiau apleista. Lentelės, kuriomis ji buvo apkalta, apsilupinėjo. Stoge atsirado skylių. Vietinė valdžia nesirūpino jos remontu. Be to, ir pats Chaleckis mažai ja rūpinosi. Sugalvojo jis ūkininkauti. Sakė, eis mokytis agronomu. Tačiau žemę išnuomodavo bežemiams kaimiečiams. Ilgą laiką, maždaug iki 1923 m., ją apdirbdavo Jonas Glineckas. Vėliau juodu susipyko ir Chaleckis žemės daugiau nenuomojo. Iš Chaleckio ūkininkas neišėjo.

Dar ir po 1930 m. naudojomes mediniais šaukštais, moliniais dubenimis, lėkštėm, mediniais *viedrais* (kibirais), *nalivučiais* ir kt. Mėsai sūdyti vyrai iš gluosnio arba klevo kamieno išskaptuodavo lovius. Duonkubilių, muštuvų, statinaičių barščiams arba kopūstams raugti šulelius darydavo iš klevo arba iš ažuolo. Iš karklų pindavo krepšius bulvėms nešti. Vėliau jau įstengdavo nusipirkti iš žydų mieste geresnių indų, lėkščių, kibirų, dubenių. Molinės puodynės ir šiandien dar neišėjo iš mados. Jos gerai pienui raugti, grietinei supilti.

Drabužius siūdavo iš naminių milelių ir kitų namuose austų audeklų. Moterys nešiojo ilgus per liemenį rauktus plačius sijonus. Sekmadieniais užsirišdavo gražią prijuostę ir palaidinukę. Žiemą apsilvkdavo kailinukus, berankovį *kibliką*. Kai reikėjo toliau išvažiuoti, apsiklėsdavo stora skara. Vietoj pirštinių buvo mova. Vaikams iš panešiotų drabužių persiūdavo kelnaites, marškinius. Mažieji ilgai lakstydavo nuogom bambom. Piemeniui tiko pa-

(Nukelta į 32-ą psl.)

Ištrauka iš diplominio darbo „Vilkaviškio rajono Piliakalnio apylinkės istoriniai – etnografiniai bruožai 1900–1969 m.“

(Atkelta iš 31-o psl.)

nešiotos kelnės, marškiniai, švarkas, klumpės. Tai ir visa jo apranga.

Vyrai, eidami į vakaruškas arba bažnyčią, pasipuošdavo. Jie vilkėdavo šilelio eilutę, vasarą baltus lininius marškinus, skrybėlę. Senesni prie darbo mėgo vaikščioti su baltiniais palaida sterble ir klumpėmis apsiavę. Po 1930 m. nusipirkdavo ir batus, bet jie ilgai laikydavo, nes eidami į bažnyčią juos nešdavosi rankoje.

Susirgus daktarų arti nebūdavo. Ne visi galėjo ir šauktis daktaro, nes daktaro iškvietimas kainuodavo iki 50 litų. Už buvimą ligoninėje dienai mokėti reikėjo 7–10 litų. Pirmą vaistinę Bartninkuose atidarė Naujokaitis 1920 m. Paprastai gydydavomės naminiais vaistais, liepukais, avietėmis, įvairiomis žolelėmis. Daug kas tikėjo šundaktariais. Iš toliau atvažiuodavo gydytis ligonių pas Chalekius gyvenusį senuką...

Dr. A. Jakubausko komentaras

Čia išspausdinta ištrauka iš Sigitos Šileikos diplominio darbo, kurį jis apgynė Vilniaus valstybiniame universitete 1970 m. Jame pateikti Vilkaviškio rajono, Rasių apylinkės, Kuosėnų kaimo gyventojos Onos Stepanauskienės, 73 m. amžiaus, prisiminimai apie Vinkšnupių kaimą ir jame gyvenusią Chalekių šeimą.

Liudijimai surašyti 1969 m., yra labai vertingi, nors juose yra netikslumų, ypač kai kalbama apie totorių švenčiamas religines šventes bei apeigas. Nepaisant to, tekstas yra labai įdomus, jame, be kita ko, apstu vietos posakių. Šis pasakojimas vertingas dar ir tuo, kad iš jo sužinojome apie Vinkšnupių mečetės likimą. Ilgą laiką manėme, kad į ją antrojo pasaulinio karo pabaigoje pataikė aviacinė bomba. Taip pat labai vertingi liudininkės prisiminimai apie paskutinį Vinkšnupių imamą Joną Chalekį. Dėkojame gerbiamam Sigitui Šileikai už suteiktą medžiagą.

Tautinių mažumų ir išcivijos departamentas
prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Gerbiamasis Fliur Šaripov,

Nuoširdžiai sveikiname Jus 50-mečio proga.

Jūsų visuomeninė ir kūrybinė veikla, puoselėjant totorių kultūrą ir tradicijas, nusipelno aukšto įvertinimo ir palaikymo.

Dėkojame už Jūsų indėlį į totorių kultūros plėtojimą ir sklaidą Lietuvoje ir užsienyje bei linkime Jums sveikatos, naujų kūrybinių atradimų, sėkmės Jūsų darbuose ir sumanymuose.

Antanas Petrauskas, Vilnius, 2008 m. sausio 29 d.

50 metų jubiliejaus proga sveikiname

Klaipėdos totorių bendrijos „Nur“ pirmininką Fliurą Šaripovą.

Žiemos taku gimtadienis atėjęs teatneša daug laimės, džiaugsmo valandų, lai sunkios dienos pralekia lyg vėjas, o laimės valandos lai slenka pamažu.

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Sveikiname Joną Rīdzvanavičių gražaus
65 metų jubiliejaus proga.

Tausokite sveikatą, džiaukitės gyvenimu, apkabinkite brangiausias žmones! Tegu Likimas dovanoja Jums patį kūrybingiausią, įdomiausią, nuostabiausią metą...

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga
Laikraščio „Lietuvos totoriai“ redakcija

Garbingo 60 metų jubiliejaus proga
sveikiname Adomą Abunevičių, Jono sūnų.

Žmogaus gyvenimas matuojamas ne pragyventais metais, o tuo, kokį pėdsaką jis palieka kitų žmonių gyvenime, jų mintyse, jų širdyse...

Jūs sveikina Alytaus totorių bendruomenės Senjorų klubas

Turkijos respublika, tarpininkaujant Turkijos ambasada Lietuvoje, nutarė **skirti stipendiją vienam Lietuvos totorių bendruomenės studentui** (bakalauro, magistro studijoms).

Prašome bendruomenę informuoti apie kandidatus. Kandidatai gali kreiptis į Turkijos ambasadą **iki birželio 16 d.**

*Jeį dar imanoma Tave paguosti,
Žinok, kad širdys mūsų gedi su Tavim.
Tik žmogui lemta skausmą pažaboti,
Surast ramybę, susitaisyk su lemtim.*

Zitą RAZVINAVIČIŪTĘ,
mirus mamai, nuoširdžiai užjaučia
Varėnos rajono totorių bendruomenės kolektyvas.

Lietuvos totoriai

Leidžiamas nuo 1995 m. sausio mėn.

ISSN 1822–2072

Adresas:

R. Kalantos g. 10–17,

LT–52498 Kaunas

El. paštas: jonridz@ktu.lt

Autorių ir redakcijos nuomonės gali nesutapti.

Steigėjai: Romualdas Makaveckas, Galimas Sitdykovas, Adas Jakubauskas

Leidėjas: Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Vyriausiasis redaktorius: Galimas Sitdykovas ☎ (8 37) 76 08 16,
el. p. galim.sitdykov@gmail.com

Redaktorius: Adas Jakubauskas ☎ 8 682 72 328

Atsakingasis sekretorius: Jonas Rīdzvanavičius ☎ (8 37) 73 68 02

Lietuvių kalbos redaktorė: Jūratė Čirūnaitė ☎ (8 37) 22 73 26

Tikėjimo klausimai: Romas Jakubauskas ☎ 8 674 17 710

Kultūros paveldas: Galina Miškinienė ☎ 8 615 10 166

Vertėjai: Ernestas Jakubauskas ☎ 8 618 28 986

Tatjana Čachorovska ☎ 8 680 76 115

Spausdino: KTU spaustuvė, užsakymo Nr. 435. Tiražas – 800 egz.